Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/najstarijapovies00rnia

NAJSTARIJA POVIEST

KRČKOJ, OSORSKOJ, RABSKOJ, SENJSKOJ, I KRBAVSKOJ BISKUPIJI.

MUKA

D^ra IVANA ČRNČIĆA

KANONIKA U SLOVINSKOM SVETOM JEROLIMU,

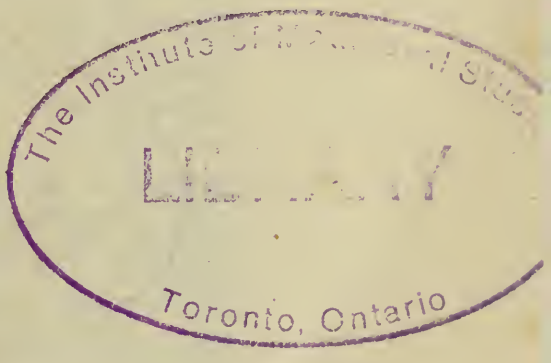

A

SLOVA VJEROPLODNIČINA

U RUKU VITEZA PETRA MARIETTIA,

U RIMU, 1867.

LIBRARY
AUG 8 1983
Toronto, Ontario

« Tà to je Farlat napisao? » Nije, dobri čitaoče: on nije dokazao, da je Vinodol nekada spadao pod Krčku biskupiju, ni da je Senj, ni da je Gatska, ni da su Modruše; a ni da su Buže i Lika pod Rabsku spadale, ni da Vinodol i Buže sada spadaju pod Modrušku, ni kada je počela Senjska. A ni što je Vinodol ni što Buže nije znao; a ni da su Krčani, Osorani, i Rabljani bili pod kralja Hrvatskoga, ni da su Frankopani na našem otoku knezovali dvanaestoga vieka, ni kada se je dogodilo ono što je biskup Rabski Juraj Kostica 1308 ljeta popisao. A ni Sladović nije znao kuda su bili Bužani, ni dokazao, da su Vinodolci pod Modrušku biskupiju. Pak sam ja za to dvoje napisao petnaest strán: oprosti, dobri čitaoče, ako ti onoga bude preveć: biah ljut.

A i kako su naši stariji voleli jezik *svoj* nego *tudji*, kažem ja; i kako su se pravo zvali oni plemeniti Hrvati koji se s Ugarskim kraljem Kolomanom pogodiše onako pametno, onako pošteno, onako pravično; i kada je on Dalmaciju preprosio; i gdje ima krivo Dandul, a gdje Impaštari, a gdje Kandler, a gdje Sladović, a gdje Kukuljević; i još nekoliko biskupov Krčkih, za koje još nitko ne zna, i nekoliko njihovih naredab liepo hrvatski pisanih. A nad onimi Pismi što je talijanski, onoga nisam ja rekao, nego prvi prepisač, fratar « Felice Bartoli ».

A ovdje sam dao štampati, zašto u Zagrebu bojao sam se da tê mi jezik *načinit*, kako su mi ga u 1865 godine Književniku. Ja sam bio rekao: « ter *totu* (=*tote, tù*) liepo prohod i plokatu načiniti. » – « A i za napis, koj su *totu* našli » – « *Totu* bo biaše » – « da mu ga *s* tuda ciela oslobode » – « a on, kako čudo zna, *pìši* o tom » – « koj *nov* narod » – « A ja odoh opet k njemu *razvidit* » – « a on pòpadi motiku » – « da su to dolazili *čitat* » – « ja preželjno stupim *unutar* » – « samo trih četirih *rúk* » – da mu tu

pravdu izruči komugod *duševnu* sudcu » – « Unutri su tri oltari, prvi: *veli* » – « *a pak i* toliko manastirov težko da su sazidali u malo godín » – « ono, *čega* ja nisam *bio* pročitao » – « gdje su ljudi naveć *klečivali* » – « koliko *rúk*, toliko pisam » – « pet šest *sežánj* dalje mora » – « osam *sežánj* visoka » – « S. Gaudentius ... *velik* svetac »; a oni rekoše:... *ondje*,...*ovdje*,... *od* tuda,... *piše*... (na 1^voj st.),... *novi* (na 4^toj),... *razviditi*,... *popadoše* ... (na 5), ... *čitati* ... (na 8), ... *unutra*, ... *ruku* (na 9), ... *duhovnu* ... (na 10), ... *velik* (na 12), *ali ipak i* ... (na 14), ... *što ja nisam pročitao*,... *klečali*, ... *ruku* ... (na 17), ... *svežanj*, ... *veliki* ... (na 19). Ali ja sam ono u Rimu pisao, a znao sam i znam, što je *ovdje*, a što *ondje*, a što *totu*, i jošće što je *etotu* (= eto totu, kako *eta* = eto ta); a i što je « *od* tuda » a što « *s* tuda », i što je *supin*. A « gremo *vnutar* », « bili smo *vnutri* », « prišli smo *z nutra*, ovo u nas i djetca znaju; a i *velí* ili *veliki* za *il grande, der grosse*, a *velik* za *grande, gross* i za *un grande, ein grosser;* i *klečivati* za više putij *klečati*, za *esser solito di stare inginocchiato, pflegen zu knien*, kako i *sidjivati, ležívati, jidati, pijati, spavati, govorivati, vidjivati, čujivati, delivati*, i sve ovako, a *klecati* za više putij *kleknuti*, kako i *legati* i *sedati* za više putij *leći* i *sesti:* pak neću ja znati! i da je *sežanj* pravo po *segnuti*, i da je rúk ili rûka za tri i za više, a *rukû* samo za dvie, i da nam zapovjedalo rabi i za pripovjedalo.

I još mnogo mi oni *načiniše*, a i preskoćiše ovo:

Sada, kada jur toliko toga znamo, čujmo, ter dobro razumimo i zapametimo ovo: « Ljeta 1153 ... mjeseca prosinca. » Ja Petar po milosti Božjoj biskup Krčki *(Veclensis)*, sa » svojom bratjom, znajući, kako pobožno i pošteno živu » koludri u manastiru Sv. Cipriana i Benedikta na rieci » Padu, ter želeći, da bi se po njih i *u naših manastirih* » naučili bolje i svetije živjeti: proskrbismo ih nekoliko, da » po njih možemo Bogu služiti » (U Farlatovoj V na 639 s.). A ovomu je mjesto u Književniku na 14 s. medju « 1180 » i « Hvala ». I još nekoliko zanemariše.

KADA SU POČELE BISKUPIJE OSORSKA, RABSKA I KRČKA.

Sabor 928 ljeta u Splitu zapisa liepih istín za biskupije po Dalmatinskom i po Hrvatskom, i to pokle im je bio naprav razvidio od kada su i kuda i dokle i čije, i sve: a pred pape Ivana X poslanikom Madalbertom, biskupom, i još pred Hrvatskim kraljem i župani [1]). U *Skradinu*, u *Sisku*, i u *Duvnu* biskupa da nije bilo tada, ali nekada da je bivao, i to da svi znaju [2]). Tako valja vjerovati, da je Skradinski biskup bio Konstantin, oni koji je 530 ljeta bio na saboru u Solinu, a Malho, komu je sv. Grgur papa 590 pisao, Duvanski [3]), i da ih je još biskupovalo u tom jednom i drugom gradu, i prije oniju i za onima: a u Sisku znamo da su biskupovali sv. Kirin, Marko, Konstancij, Ivan, Konstantin, i drugi, od 270 do 531, i dalje. A pak *Osorski, Rabski i Krčki, a i Zadarski, da neka ondje i onuda biskupuju, gdje i kuda da im je bilo odre-*

1) ... CUNCTAS *provinciae* ANTIQUAE *consuetudines iusto moderamine perscrutans firmavit, omnia secundum veterum statuta in omnibus Ecclesiis Episcoporum privilegia redintegrari...* Farlatov Illyricum Sacr. III,103.

2) *Quas (Ecclesias) primis temporibus habuisse Episcopos omnibus patet....*

3) *Constantinus Episcopus ecclesiae Scardonitanae ... - Malcho Episcopo* DALMATIAE. U Farlatovoj II, na 163 s., i u IV na 170.

djeno [1]). Pak i sám papa, Lav VI, potvrdi što je taj sabor bio odsudio, ter se potuži ovako: « *Vi biskupi po Dalmaciji! zašto preko zakona i nekako po lupežku posižete na tudje biskupije, pak se samosegom zovete nekako inako, nego su Vam odsudili nekadanji biskupi? Zato pazite se, budite zadovoljni svaki sa svojom biskupijom, kolika jest: Formin* (Zadarski) *neka drži onoliku, kolika je od nekada, a tako i Osorski, i Rabski* [2]).» Tako je práva istina, da je Rab, Osor, i Krk, a i Zadar, imao biskupa ne samo 928 ljeta, nego još i prije mnogo. Ali, od kada, nisu nam zapisali, nego samo: da od *nekada*, a to more biti sto i trista i još više liet; ali jesu, da *Nin nekada nije imao biskupa, nego veloga popa podložna biskupu* (bili su zapisali i: komu, ali to je nekako izčezlo [3]): a znali su dobro, da ima biskupa od osmoga vieka, ako ne liepo od sedmoga. Jer još i mi, nakon devetsto i trideset i sedam godín, znamo, da su biskupovali u Ninu: 928 godine Grgur, ter je bio na' nom istom saboru; a 892 Alfreda; a 879 Teodosij; a pred njim mnogo drugih, kako je njemu samomu VIII Ivan papa pisao [4]). Pak moremo vjerovati, kako i Farlat, da je ta biskupija počela negdje medju 650 i 680 godinom, a po prvom Splitskom nadbiskupu Ivanu, ravenjaninu. Jer za njega piše veli žakan Toma, da je zastavio biskupij po Dalmatinskom i po Slovinskom. Tako sabor, rekav *nekada*, razumio je: prije 650 godine: a to-

1) *Sedem cum praefinitis terminis Dioecesi suae a Patribus institutis regulariter abutatur, tam Iadertina Ecclesia, quam ceterae Ecclesiae Dalmatiarum: Arbensis, Veclensis, Absarensis...*

2) *... Forminum namque monemus ita suam parochiam* (biskupiju) *retinere, quemadmodum in antiquis temporibus mansit, similiter Absarensis Ecclesiae Episcopum, et Arbitanum....* U Farlatovoj III Knjigi na 106 s.

3) *Nonensis vero Ecclesia non Episcopum antiquitus, sed Archipresbyterum sub ditione* (Iadrensis?) *Episcopi habuisse cognoscitur...*

4) *... Antecessores tui...*, U Farlatovoj IV na 207.

liko je valja da znao—po onakovih glavah, i po onakovoj pravdi za kolika je čija biskupija, i pri onoliko pisám za to.

J još Ivan VIII onoga istoga ljeta pisao je Zadarskomu Vitalu, Osorskomu Dominiku, i drugim biskupom po Dalmaciji, da tako im Boga i vjere i sreće i spasa, da neka se opeta daju pod Rimsku crkvu, pod glavu i učiteljicu svim crkvam Božjim, pak da joj budu onako vierni i poslušni, kako biskupi *prije njih* [1]).

Tako su čudo prije 650 ljeta bivali biskupi u Rabu, v Osoru, i u Krku, a i u Zadru, ako im i ne znamo imena mi sada. Da pače! i mi jošće sada znamo, da je Rabski biskup *Ticijan* bio na saboru u Solinu 530 i 532 ljeta [2]), kako je i Zadarski Andrija. Tako Rabska biskupija je počela prije tih liet, možebit još kada i Zadarska, a to prije 381: jer toga je ljeta Zadarski biskup Feliks bio na saboru v Oglaju. Pak Osorska i Krčka valja da nisu kašnje počele nego Rabska, jer i ono biahu gradi. Za Krk znamo, da je tretoga vieka bio vele liep grad, «*splendidissima civitas Curictarum*,» kako mu napis kaže, oni, koji sam ja iznesao na vidjelo u Književniku, 1865 godine, a u prvom svezku: a liepi gradi imavali su biskupa. Pak prvanji biskupi Krčki morda su se zvali: *Episcopi Curictarum*, ili *Curictani*. A i za Osor piše Ptolomej da je grad. I mi lì ne znamo imena nijednomu Krčkomu biskupu sve do 1018 ljeta! kolika nemarnost Krčka! a kolika i Rabska i Osorska. Jer Rabljanom do toga ljeta znamo samo za onoga Ticijana, kî je 530 biskupovao, i za Petra, kî je 986; a Osoranom samo za onoga Dominika, kî je 879, a i za Lovrenca, kî je još 787, bivši tada na drugom saboru Nikejskom: ako je Osorski «*Absartianensis*,»

1) *More praecessorum vestrorum...*, u Farl. III na 77.
2) *Ticyanus Episcopus Arbensis subscripsi.* U Farl. II na 173.

*

kako da se je ondje podpisao [1]). Ja držim da jest, žast'oni otok zove Skilaks *Absyrtim,* a Plinij *Absyrtium,* premda ga drugi zovu *Absorum, Apsorum, Opsara, Ausserum, Auxerum, Ossero:* a mi *Osor,* od vieka do vieka. Ali *Sarsenterum,* gdje je Solinski sabor, oni drugi, zastavio biskupiju, izabrav za nju popa *Paulina,* nije Osor nikakor [2]), po nijednoj onoj besjedi, pak ni oni Pavlin nij' ga v Osoru biskupovao: a ni na otočiću *Sušaku,* kako su se neke glavine domislile.

Ako mi tko ne zna kamo pelja ona Ivana VIII besjeda: «da neka se opeta daju pod Rimsku crkvu biskupi po Dalmaciji, Zadarski Vital, Osorski Dominik, i ostáli,» hoću mu ja praviti. Dalmatine, i vlahe i slovince, bili su pokrstili popi Rimski, pak oni liepo ostaše pod njihova patriarhu. A tako i Hrvati. Ter su Rimskoj crkvi, svojoj dragoj materi, bivali vierni i poslušni i dobri, jedni i drugi. Pak njim veloga biskupa posvećivao je njejin patriarha, a to papa. Ali kada 878 ljeta, Grci, nijedna vjera kako sada tako i onda, a doliš njihov car Vasilij i patriarha Focij razgovaraj njih od Rimske patriaršije, a nagovaraj za Carigradsku, za svoju. I nagovoriše ih, i Hrvate i Dalmatine! kako to svjedoči on' isti papa u onom pismu [3]), i još u četirih, koja je poslao, prvo: Ninskomu biskupu Teodosiju; drugo: Hrvatskomu knezu Branimiru [4]); treto: svim Hrvatskim redovnikom i narodu; četvrto: opeta njihovu knezu Branimiru, i još svim redovnikom i sudcem,

1) *Laurentius Episcopus Absurtianensis.* V. k. 183 s.

2) .....*ut in* SARSENTERO, *Muccuro et Ludro Episcopi debeant consecrari.* K. II. 173 s.

3) ... *et quanta postmodum nunc usque sustinueritis adversa, cum ab ea* (a Sede Beati Petri Apostoli) *vos quasi alienos* SEPARARE NON DUBITASTIS...

4) *Dilecto filio Branimir.* IV k. 207, i 208 s.

a i njim samim [1]): a 879 ljeta, samo zadnje 880, po prilici. Nu Hrvati s ovim svojim knezom, promislivši, da su im stariji a i oni sámi Rimsku vjeru vjerovali, vreda se Carigradskomu patriarhi Fociju nevjeri iznevjeriše, a papi vjeri opet zavjeriše, jur ovoga prvoga ljeta, polag ovih istih pisám: pokle ih je papa, on' isti, onako žestoko po apostolsku pokarao za njihov veliki neposluh, onako pametno poučio, onako liepo prosio i molio, ter i zaklinjao, i još onako ostro im napretio. Ali pak kada ih je obrnuo, kako je Bogu zahvalio! kako mu ih je preporučio! kako ih je pohvalio! kako ih je naputio! A Dalmatini su mu do duljega bili neposlušni, pak jim je na 10 lipnja, tri dni kašnje nego Hrvatom, pisao list oni, koji sam jur dvakrat spomenuo, a sada hoću ga reći po Slovinsku svega:

« Prečastnim i presvetim biskupom Vitalu Zadarsko-
» mu [2]), Dominiku Osorskomu i drugim po Dalmaciji, i
» još Ivanu velomu popu svetoga Solinskoga stola, a i
» svim popom i starešinam u Splitu, u Zadru, i u dru-
» gih gradih.

» Bratjo! kako su neprijatelji viekom proganjali, ni-
» sam vam sve do sada mogao pisati, ali hoću evo sada
» po apustolsku, da mi znate kako skrbim za vas: jer i
» vas je Gospod meni izručio po blaženom Petru, prvom
» apustolu, rekav: *Šimune Petre, ako me ljubiš, pasi mi*
» *ovce*. Tako Gospodnje i moje ovce! dajte budite ona-
» kovi, kakovi su bivali oni koji su prije vas tuda bis-
» kupovali: dajte se opeta dobre i drage volje pod blaže-
» noga Petra apustola stolicu, pod glavu i učiteljicu svim

1) *Excellentissimo viro Branimero, glorioso Comiti, et dilecto filio nostro, atque omnibus religiosis Sacerdotibus, et honorabilibus iudicibus, cunctoque populo pax et gratia a Domino I. C.*

2) Ak' ono *Adransi* nije bilo napisano *Arbensi*, Rabskomu.

» crkvam Božjim, a i pod mene njejina poglavara po
» Bogu, pak od nje uzmite veloga biskupa, glavu svim
» tim crkvam, od koje znate da su vaši stariji i prvanji
» prijeli svetu vjeru i apustolski nauk, po sladkih jim
» propovjednicih. Razmislite kolika je na njih bivala sreća,
» i to očita, kada su ovamo do svetoga Petra nebeskoga
» ključara bogomoljno prihadjali, kako njegova djetca; a
» kolika je nesreća na vas sve od pokle ste se od njega
» kako tudji odlučili. Zato ja vas, kako silno ljubim i
» skrbim za vas, tako opet opominjem, i još nagovaram
» liepo kako otac, da se veselo vrnete u krilo svoje svete
» matere u Rim, i da svi skupa dobre i drage volje po-
» šljete k meni toga kojega ste po zakonu izabrali za
» veloga biskupa, da vam ga koliko prije posvetim i da
» mu sveti plašć dam ja, kako je stára navada: pak ćete
» imati od svetoga Petra i od mene milost i blagoslov,
» ter liepo radovati se brez nijednoga zla, a puni pun-
» cati svakoga dobra, na ovom svietu, a na' nom veseliti
» se pred Bogom do vieka, verujte mi. I nebojte se da
» hte vas Grci, ili Slovinci [1]), ako se vrnete k meni, i
» ako vam ja posvetim veloga biskupa, i dam mu plašć:
» ja papa hoću vas braniti, vjerujte, kako su ono nare-
» dili sveti otci, i prvanji pape. Ako pak nebudete ho-
» tjeli vrnuti se pod Apustolovu stolicu, pod Rimsku
» crkvu, ni da vam ona njega posveti i da mu dá sveti
» plašć, kako je od nekada naredjeno, i kako sam vas
» evo po apustolsku opomenuo, dapače zapovjedio vam
» po zakonu: znajte, da ću vas od nje posve odlučiti. Ali
» prije toga zapoviedam vam po Božjoj i svetoga Petrà
» oblasti: neuzmite veloga biskupa ni plašća mu od i-
» nuda. Jer ako ga uzmete, tako mi vjere hoću vas od-
» suditi za vašu prevredu i za neposluh.

1) « *Sclavorum.* »

« A ov moje apustolije list šaljem vam, bratjo, evo » po častnom popu Ivanu, po viernu domaćinu mojem » Njemu sam zapovjedio i da vam nešto reče, pak vje- » rujte mu sve što vam reče na moje ime. A da za ov » list svi doznate, evo vam na njem moj pečat. Pisan na » 10 mjeseca lipnja, naroka dvanaestoga », (a ljeta koga sam rekao, 879).»

I nisu ga li poslušali! ne biahu svoji, kako Hrvati, nego Grčki. Veloga biskupa, Marina, posveti jim Oglajski patriarha Valperat, a po volji i oblasti onoga Carigradskoga, komu je bio svoj, ne po krvi, nego po nevjeri. Nu i Dalmatini ljeto dán zatim, spoznavši Focija da je silna hudoba i velika nevjera, opeta se dadoše pod papu, pod namjestnika Isuhristova, pak pod právu istinu i vjeru. I hvala dragomu Bogu za to. Jer što bi bilo iz nas, da se oni nisu dali pod njega? Brez glave bismo bili, ter bismo vjerovali, ne *právu vjeru*, nego *právu slavu*, ostavivši právu vjeru za na *drugi* sviet!

KOLIKE SU BILE ONE BISKUPIJE

Sabor u Splitu 928 g. odsudi: « Biskupi po Dalmacijah, Zadarski, Rabski, Krčki, Osorski... neka biskupuju svaki u *onolikoj* biskupiji, koliku su im bili nekada odredili.» A papa, Lav VI dosudi: « Vi biskupi po Dalmacijah *(Koliko je bilo » Dalmaciji?)*, zašto preko zakona i nekako po lupežku » posižete na tudje biskupije, pak se imenujete po svie- » tovnu, samosegom, preko nekadanjih naredáb? Pazite » se! budite zadovoljni svaki sa svojom biskupijom, *ko- » lika jest:* Formin *(Zadarski)* neka drži svoju biskupiju » *onoliku*, kolika je od *nekada;* a *tako* i Osorski i Rabski » i Dubrovački. A i Splitski nadbiskup hoćemo da *na Hr-*

» *vatskom* drži svoje biskupije onoliko, koliko je nekada » Solinski držao. Jer biskupija nemože biti samo u gradu, » nego i po župah, i po selih, i po selcih, dokle i kuda » je od nekada odlučeno [1]).» Ovdje nije: *ut retineant, neka drže,* nego: *ut retineat, neka drži.* Tako samo za Splitsku nadbiskupiju piše papa da je *na Hrvatskom,* a ne i za one druge biskupije, Osorsku, Rabsku i Dubrovačku, kako je Rački razumeo [2]), i Kukuljević [3]). A ni za Splitsku nepiše da je *sva* na Hrvatskom: «Splitski nudbiskup hoćemo da na Hrvatskom drži svoje biskupije *onoliko,* koliko je nekada Solinski držao: jer biskupija nemože biti samo u gradu»..., a to u Splitu. I još sva je prilika da je mislio: u Zadru, v Osoru, u Rabu i u Dubrovniku: da svaka ta biskupija nemože biti samo kolik joj je grad, Splitskoj Split, a Zadarskoj Zadar, a Osorskoj Osor, a Rabskoj Rab, a Dubrovačkoj Dubrovnik, a valja da i Krčkoj Krk, nego i po vanšćini: «po župah i po selih i po selcih, na dugo i na široko, dokle i kuda je od nekada odlučeno,» a to na Hrvatskom. Po njegovih besjedah ti gradi onda ne biahu Hrvatski; a ni po onih kê je 925 godine sabor u Splitu rekao: «*Hrvatski* biskup znaj, da, kako smo mi » svi, tako je i on pod našu nadbiskupiju *(u Splitu)*. Ako » bi *Hrvatski* kralj i gospoda hotjeli *svojemu* biskupu pod- » ložiti sve biskupije, koje su našoj nadbiskupiji podložne: » da *naši* biskupi, nijedan, ne krste ni svete ni rede

1) ... « *cur vos Dalmatiarum Episcopi....* » *Forminum namque monemus, ita suam parochiam retinere, quemadmodum in antiquis temporibus mansit; similiter Absarensis Ecclesiae Episcopum, et Arbitanum, atque Ragusitanum. Spalatensem etiam Archiepiscopum in Croatorum terra volumus ut propriam suam Parochiam retineat.....* U Farlatovoj III na 106.

2) Odlomci 16 s.

3) *.... Forminum ..... mansit, similiter ..... atque Ragusitanum, Spalatensem etiam Archiepiscopum in Croatorum terra volumus....* Iura Regni C. D. et S. I. K. 13 str.

» nigdjer *na njihovoj državi* [1]), nego da doma stoje [2]), pak » brez ikakova straha da krste i brmaju i rede po svoj » *(našoj)* državi svakoga koji k nam pride po to. A pak » neka Bogu odgovaraju oni i *njihov* biskup za sve što » *u njih* ne bude polag Hristove vjere: nas za to neće » već Bog.» I još: «Da Tomislav je *Hrvatski* kralj,» «da vlada u *Hrvatskoj državi*, a na Dalmatinskih *medjah*,» i «da on sa *svojom* gospodom, a sa *Dalmatinskimi* biskupi [3]).» I još: «Da su pape Ivana desetoga poslanici biskupi Ivan i Lav *Dalmatinske* grade obašli, a sa *Hrvatskimi* se i *Srbskimi* velimi muži sastali [4]).» A i sám papa pisao je Tomislavu: «kralju Hrvatskomu [5]),» a ne: i Dalmatinskomu. A pak još i na onom drugom saboru biskupi Tomislava ne zovu i Dalmatinskim vladaocem, nego samo Hrvatskim, i to pred sámim njim i pred njegovimi velimi muži [6]). (Za njega piše Kukuljević da je sjedio prvi na obojem tom saboru, *crkvenom* [7]), ali nije, a nije ni mogao).

Da čiji su bili Dalmatini onih godín? Oni gradi i oni otoci, ondanja Dalmacija, bili su Grčki, ter su njihova cara i *svojim* zvali, kak' ono Zadrani 908 godine, dapače nekoliko godín kašnje: «Imperante Domino *Nostro* Constantino piissimo et perpetuo Augusto...» i 986: «Imperatoribus Dominis piissimis et perpetuis Augustis Vasilio

1) ... « *per omnem provinciam* EORUM »...

2) ... « *tum* (tantum, ili tamen?) *in suis sedibus commorantibus pro miae* (prout erit) *opus, quisquis* »...

3) ... « *consulatum peragente in Provincia Chroatorum, et Dalmatiarum finibus Tamislao Rege .... dictus Chroatorum Rex et Michael cum suis Proceribus, simulque Episcopis Dalmatiarum...*

4) U Farlatovoj III na 92 i 96 s.

5) Ondje na 94 s.

6) ... « *ad nos Venerabilis Madalbertus Episcopus in Ecclesia Spalatensi adveniens, synodaliter nos Episcopos Ioannem, Forminum, Gregorium,* CUM CROATORUM PRINCIPE *et* EIUS *proceribus congregavit* »...

7) « *Praesidente Tamislao* »... Ondje na 8 i 12 s.

et Constantino [1]); a i *konsulom:* «Actum hoc tempore, die, loco, et *Consule,* ut supra,» na kraj prvoga pisma, i: «Actum hoc tempore, et *Consulibus* supradictis,» na kraj drugoga: ovako, kada sta carevala dva skupa, a onako, kada je jedan. Tako Dalmatinom *konsul* bivao je sám car, a ne Hrvatski veliki župan, kako Rački sudi u Odlomcih na 57 s. po onoj besjedi: «*consulatum* peragente in Provincia Chroatorum, et Dalmatiarum finibus Tamislao Rege.» Ali ovako Tomislav bi bio i Hrvatskim *konsulom,* dapače Hrvatskim *svakako*, a Dalmatinskim samo *nekako,* ili *nekuda*, ili *do nekle.* A tomu nije tako bilo. Dakle ono je razumjeti: «Kada u Hrvatskoj državi i po *krajih* Dalmatinskih *vladaše* kralj Tomislav,» kako je i Farlat razumeo [2]): a *vladaru* znam p' onih Zadarskih pismih da su govorili i *konsul.*

Nada tom Dalmacijom bivao je «proconsul,» namjestnik *konsulov*, ili *konsulski*, to jest, carev, ili carski, kako kada; a stavao u Zadru. To je bio 986 godine Maj, Zadarski *prior*, kako svjedoči ono drugo pismo [3]); a za njim su bili drugi, ali ne Hrvatski kralji, kako ću malo kašnje. A *prior* bivao je poglavar, u svakom onom gradu: u Krku, v Osoru, u Rabu, u Zadru, u Splitu... Po Slovinsku neznam kako su ga zvali.

Ali i Hrvatskomu gospodaru, velomu županu, ili knezu, ili kralju, kako su ga zvali, plaćali su Dalmatini davák, i to mnogo više nego ni svojemu caru, a to još od cara Vasilija, koji da im je to bio i zapovjedio, piše car Konstantin, dvadesetak godín za Splitskim saborom, drugim [4]).

1) Farlati u V k. na 39 i 41 s.

2) K. III, s. 92.

3) ... «*apud civitatem Iadrae... ego quidem Maius* PRIOR supradictae *civitatis, atque* PROCONSUL *Dalmatiarum*» (Mnogo Dalmacij viekoml)

4) «*Atque ex illo* (Basilii Imp. an. 870, aut 875) *tempore omnes istae urbes* SCLAVORUM *tributariae, pacta ipsis solvunt, Apsalatus quidem urbs*

A pak oni Zadrani sa svojim «priorom» a Dalmatinskim «proconsulom» Majem, darovavši benediktovcem Sveti Krševan, crkvu i samostan ondje u gradu, zapisaše im i ovo: «Ako vam tko bude dodijao za té crkve blago, da možete slobodno na sud s ovim pismom, a i pokazati ga *pred carem, pred kraljem, pred banom* [1]), ili pred sudci, koji budu, da od toga nitko ništa ne bude mogao uzeti.» Tako su Dalmatini i pod Hrvatskoga kralja bili one godine, 986. A to je bio Držislav, za kojega piše veli žakan Toma, «da se je prvi počeo zvati kraljem Dalmatinskim i Hrvatskim, pak po njem i njegovi nasljednici da su se ovako zvali, jer za ovu čast da su od Carigradskih carev prijimali opravu, ter da su bivali njihovi *eparhi*, ili *patricii*.» Ali i Držislavov otac Krešimir (Krežimir?) da je bio *kraljem Hrvatskim*, svjedoči neki Svetoga Krševana u Zadru opat Petar 1067 godine, dvjesta liet prije nego Toma, ovako. Popisuje onoga samostana zemlje sve, pak i nekakovu medju onim gradom i Ninom, za koju veli: « Neprijatelji premaknuše medjaš. Ali mi smo ga opet » stavili na prvanje mjesto po volji *Krešimira (Petra)* » kralja Hrvatskoga i njegove vlastele. A ta zemlja, tolika, » pripoviedaju da je nekada bila dana do vieka i brez ičije » zapreke ovomu samostanu, ovako: Neki *Hrvatski kralj* [2]) » da je bio prišao u ovu crkvu ovršit nekakov zavjet, » pak Božji sluge *(koludri)* da su ga zapitali tu zemlju. » I da im ju je darovao za svoju dušu. A to je ovih dán » potvrdio *njegov prevnuk* [3]), kralj, koga sam prije ime-

numismata ducenta..... Opsora centum, Arbe centum, Vecla centum... » De Adm. Imp. c. XXX.

1) ... « *atque monstrare ante Imperatorem, ante regem, ante Comitem* » . . .

2) ... « *rex quidam Croatorum* »...

3) ... « *pronepos eius, praedictus rex.* »

» novao [1]).» Tako Krešimira Petra predjed a Držislavov otac Krešimir drugi da je bio kraljem Hrvatskim. I to ne svjedoči samo taj opat, nego i starešine i vlastela Zadarska [2]), a i biskup Stipan, popisavši jim to isto i ostálo [3]). Pak njih onoliko moralo je znati, što je bio Krešimir drugi, jedva sto godín prije. Apak i sám prevnuk njegov, kralj Krešimir Petar, to isto svjedoči, jer ondje piše: *da je onu istu zemlju samostanu sv. Krševana bio dao njegov predjed, Krešimir stariji;* a 1069 godine: *našli smo, da su naši stariji, a to* KRALJI, *darovali samostanu sv. Krševana vele mnogo zemálj* [4]).

A za Tomislava jur znamo, da su ga zvali kraljem Hrvatskim. Pak moremo odsuditi: da Toma ono ili se je prevario, ili je hoteo reći: Držislav, Hrvatski kralj, počeo se i Dalmatinskim zvati, on prvi, pak ovako su se zvali i njegovi nasljednici. A i jesu. Ali sada po ono što je bilo ostalo.

Koji je ono biskup posizao na tudje biskupije? Ninski, Grgur, koji da je bio učinjen biskupom *na Hrvatskom* po nekakovoj ili nepravici ili sili, piše Lav VI u onom istom listu [5]): jer ja držim da je spred one «*probitate*» bilo *im,* ili *î,* to je: *improbitate.* Pak se je imenovao *Hrvatskim* biskupom: a to je ono «po svietovnu.» I hoteo je dvoje, prvo: biskupovati po svoj Hrvatskoj; drugo: biti nad svimi Dalmatinskimi biskupi, ono što je bio Splitski, onda Ivan, komu je za to i dodijao mnogo. Za njega su odvjetovali

1) Farlat u V K. na 47 s.

2) ... « *cum consilio ac voluntate et testificatione praefatae urbis nobilium, quorum nomina subterascripta....* »

3) « *Conscripsi...* »

4) « *Quia in gestis antecessorum nostrorum* REGUM *scilicet excellentissimorum in campis et territoriis plurimis praedictum monasterium invenimus privilegiatum* »... Ondje na 48 s.

5) ... « *qui probitate temporis in Croatorum terra Episcopus effectus est.* »

kralj i gospoda Hrvatska, bani, knezi, župani, sudci, satnici, a i oni sámi: zašto je on njim odvjetovao za jezik, da im po Slovinsku mole i maše. (Valja zapametiti, da ondje zovu *Slovinskim* [1]) ne samo njihov, nego i Srbski jezik, a *države* im Hrvatskom i Srbskom, a često i onako). Pak se je žestoko pravdao i dugo s onim svojim nadbiskupom, i sa svimi Dalmatinskimi biskupi, ako nije koji za njega držao. Ter je dao skrbi i pečali dvima papam', Ivanu desetomu i onomu istomu Lavu. Sabor u Splitu 925 ljeta odsudi onako, kako sam rekao. Ali on je hotio svakako biti nad biskupi po Dalmaciji, pak je papi Ivanu, kako se oni biskupi sámi tuže, i poslao i pisao, da im one naredbe ne potvrdi [2]). Napravdao se, ali ništa ne izpravdao. Jer i drugi sabor u Splitu 928 ljeta onako odsudi: da Splitski nadbiskup neka bude nad onimi biskupi, kako da je i bivao, a biskupije, njegova i njihove, da neka budu onolike, kolike su bivale [3]). I to potvrdi papa, oni drugi, zapovjediv Ninskomu iliti Hrvatskomu biskupu Grguru, da samo u Skradinskoj biskupiji biskupuje, a na tudje biskupije da već ne poseže [4]). Nu jošće neki biskup Dálmatinski valja da je posegao na tudju, kada papa onako kára: «Vi biskupi po Dalmaciji! zašto... posegate na tudje biskupije? Budite zadovoljni svaki sa svojom.» Ter Osorskomu, Rabskomu, i Zadarskomu veli: Uzdržte svaki svoju biskupiju onoliku, kolika je od nekada; a tako i Krčkomu, ali ne on, nego sabor.

Pak kolike su pravo bile te biskupije? Krčka, Osorska,

1) « *Sclavonica - Slavinica lingua.* »

2) .... « *fratris nostri Episcopi Nonensis, qui sibi vindicare cupiens* PRIMATUM DALMATIARUM EPISCOPORUM, *hoc, quod non expediebat, contra dictam Synodum in auribus apostolicis iniustum iniecit certamen....* » U Farl. III na 96.

3) Ondje na 103 s.

4) Ondje na 106 s.

i Rabska da su jedanajstoga vieka imale svoje župe na svojih otocih, piše veli žakan Toma: ali Krčka da je i Senjske biskupije žúp veći diel imala, jer ové da nije bilo tada [1]). A Rabska? zar nije i ona imala žúp na gorinjem kraju, na Hrvatskom? Jest i ona, i mnogo, kako ću mu ja dokazati do časa. Osorska imala je Creski otok, i Lošinjski: ovako zovemo ona dva otoka mi sada, a nekada su Osorskim zvali oni drugi, a i oba je Ptolomej: ako su bila dva još onda. Ja bo sudim, da su se nekada držala, pak da su je razdvojili, prokopavši onuda jarak tolik, da mali brodi mogu kroz, ter ostavivši Osor grad na Creskom. A i zovu *cavanella* po Vlašku taj jarak; a 1384 ljeta « *cavata* » [2]) sámi Osorani, Cresani, Beljani [3]), i Lubenićani, zapisavši, da otok Lošinj budi [4]) Osorski. Po čem je vidjeti još i ovo: da tomu otoku jur onda biaše ime *Lošinj*. A to pismo, prepisano, jest u mene. Pak ti gradi su bili, Osor i Cres još kada i Ptolomej; a Beli 1018 ljeta [5]), i još prije čudo; a Lubenice [6]), i one tako, najbrže. Hrvati daleko od Cresa! da mi već nerečete: *Čres!* jer *Cres* govore ne samo Čakavci, nego i Čakavci svi onuda. I jošće su spadali pod Osorskoga biskupa oni manji otoci: Unije, i Sušak, gdje je bio od malo prije 1071 godine mostir Sveti Mihovil [7]), ter njemu [8]) Pažani tada zapisaše *svoj*.

1) *Vegliensis, Absarensis, et Arbensis Episcopatus habuerunt parochias suas in insulis suis; sed Vegliensis obtinebat maiorem partem parochiarum, quas* NUNC (13 vieka) *habet Signiensis Ecclesia, quae non erat* TUNC (11 vieka) *Episcopalis sedes...*» U Farlatovj III knj. na 123 s.

2) « *Ultra pontem Cavate.* »

3) « *Capisuli* » *Comunitas.*

4) « *Insula Lossini* » četirikrat.

5) ... « *civitatis Chà Fisole...* » U Farlat. V na 639 s.

6) A ne « Hibenice, » kako je u Arkivu za Povestnicu Jugosl. Knj. I, s. 64.

7) ... « *de Sansigo...* »

8) ... « *monasterio Sansicovo...* »

mostir Sveti Petar na otocih «Neumskih» [1]), pokraj Lošinjskoga, a i ta otoka oba, samo da imaju ostati pod Rabskoga biskupa, kako da su i *bila* [2]).

A pod Rabskoga biskupa nešto je spadalo od kada je počeo pak sve do kada je propao: i to su bili otoci Rab, Sveti Grgur, Golo, Dolin, dobar diel Pážkoga, i još dva, ili tri mali, povrh Neumskih; a nešto od onda pak do 1071 godine: i to je bio vàs Pažki otok; a nešto od čudo godín prije [3]), najbrže još od kada je on počeo, pak dokle nisu Benetčani Hrvatom osvojili Rab: i to su bile «župe,» Podgorska, Lička, Buška i Bočaćska. Prvo još pamete Rabljani, stariji, a za drugo i tretje evo pismo: «Ljet... 1071, naroka VIIII, na osam srpnja mjeseca, o papovanju » gospodina Aleksandra u gradu Rimu. Ja Krešimir kralj » Dalmatinski i Hrvatiski skupa sa svojimi knezi poštu- » jem Rabske crkve pravicu, i branim, pak hoću i dobre » volje potvrdjujem do vieka, da ona ima svoje župe [4]), » a to: *župu* [5]), koja je bila pod gorom [6]), od grada Ste- » nic [7]), po Slovinsku, do rieke Koprive, i do crkve sv. » Jurja u «Vavni» [8]); «Kissu» s onim što tamo spada, » izvan *Paga, Pečán* (Pećán?), *Murovlán*, i *Vlašić*, kojih » malo sél, po pravu *njenih*, dali smo *novomu* Ninskomu » biskupu, ako joj i nije drago; *župu* Ličku, *župu* Bužku

1) « *De Neumis insulis.* » Sada je zovu: Sv. Petar.

2) U Farlatovoj V na 229.: + *Et ego Dragus Arbensis Episcopus notatae interfui donationi, et, salvo iure nostrae sedis, assentio, et hoc privilegium fieri iubeo, in cuius diocesi donante donata sunt.* »

3) ... « *sicut semper a maioribus natu didicimus dictae iam Ecclesiae* (Arbensi) *inviolabile perstitisse...* » svjedoči kralj Krešimir Petar.

4) « *Suas parochias.* »

5) « *Iuppam.* »

6) « *Sub alpibus.* »

7) « A *castro latine Murula vocitato, Sclavonice Stenice....* »

8) « *In Vawna.* »

» i Bočaćsku [1]). I ovo sve hoćemo da bude njeno do vieka,
» kako smo po starijih doznali da je *i bilo* od vieka. A tko
» preko ovoga pisma šta učini, ter mu se kako uzpro-
» tivi: ako bude kralj, toga svakoga po našem sudu da
» izrenu iz kraljestva; ako manji od kralja, taj svaki,
» odsudjujemo, da plati sto libár zlata: polovicu toga
» kraljevu dvoru, a polovicu toj svetoj crkvi Rabskoj.
» A da ovo naše pismo bude dobro i tvrdo, i jošće za
» dokaz da smo ga dobre volje dali, kako je i pravo: da-
» rujemo toj istoj crkvi mitru, zapisavši na njoj svoje
» ime, ter povrdjujemo to svojim pečatom. Pisao ovo u
» Belgradu pred navadnim dvorom Ivan žakan i gospodina
» kralja bilježnik [2]).»

Ovako ja razumim i čitam [3]) ono pismo; a Farlati drugako [4]): da je kralj samo Podgorsku župu i onoliko Pažkoga otoka potvrdio Rabskoj crkvi, a Ličku, Bužku i Bočaćsku župu i ono malo Pažkoga da je Ninskoj. Ali krivo on, zašto prvo: kralj ondje «poštuje i brani pravicu» Rabskoj crkvi, ter hoće da bude njenih *mnogo* žúp, a onako nebi bila nego jedna, Podgorska, i grad «Kissa;» drugo: on toj crkvi zadržuje *malo* [5]), a onako bi mnogo, ne samo ona četiri sela, nego još i Ličku i Bužku i Bočaćsku župu; tretje: ovih žúp *nezadržuje;* četvrto: Rabsku crkvu spominje devet putij, a Ninske ni jedan, nego samo biskupa Ninskoga, i to jedan put; peto: samo Rab-

1) « *Iuppam Buçani et Boçachi.* »

2) Ondje na 228 i 229 s.

3) ... *in Vawna; Kissam..... Nonensi; Juppam Licche....*

4) ... *in Vawna. Kissam ... Nonensi. Juppam Licche ...;* a u IV kn. na 215 s. još drugačije: *Tantum retinentes .... Nonensi, itemque Juppam Lichae.....* Pridao je « itemque » po svojoj volji!

5) « TANTUM *retinentes de iure suo paucas villas Pagi, Peçani, Murowlani, Wlasiçi, quas, etsi pro malo habet, novo dedimus Episcopo Nonensi.....*»

skoj daje pismo, a onako bi i Ninskoj. Apak i Rabljani sámi razumili su i razumievali kako i ja ono pismo. Jer Koloman, kralj Dalmatinski i Hrvatski (ja ne hajem da je i Ugarski bio) 1111 ljeta zapisa očito: «Drage volje potvrdjujemo Rabskoj crkvi njejine župe: župu Podgorsku, onoliku, od grada Stenic do rieke Koprive, Kisu [1]) s onoliko svojega, župu *Ličku*, župu *Bužku*, i *Bočaćsku* [2]), kako smo doznali po *kralja Krešimira pismu, a i po njejinu biskupu Pavlu i po njegovih dobrih svjedocih, da je to ona od vieka imala*» [3]). Ovako biše Farlatu razumjeti ono, pak bi bio razumeo i kako je Rabski biskup Krševan Dminić mogao pitati Hrvatskoga kralja Ljudevita, da Rabskoj crkvi vrati Ličku i Bužku župu. Mogao je to pitati, jer tada Rab nebiaše Benetački, nego ovoga kralja. I on vrati te župe, zapovjediv tvrdo 1371 godine Petru Vojnoviću (ako mu je ovo bio pridjevak po slovinsku), knezu *Bužkomu i Počiteljskomu*, a i njegovim namjestnikom po knežiji *Ličkoj i Bužkoj*, da ovomu biskupu, ili njegovim podžupom dopuste slobodno pitati *Rabske crkve desetinu* svakuda po ovih svojih državah, *podložnih* ovomu istomu biskupu [4]).

«*Kissa*», ili «*Kessa*», bio je grad na otoku, koji su zvali isto tako sve do trinajstoga vieka, dokle je toga grada

1) «*Chissam.*»

2) «*Juppam Lichae, juppam Bucani* (Buçani) *et Bocacchi.*»

3) Ondje na 236 str.

4) «*Ludovicus ... rex ... fideli suo dilecto magnifico viro Dom. Petro de Bellanti, Comiti Bousanae et Provehiteni, vel officialibus suis in Comitatu de Licha et Busana constitutis ..... per praesentes damus in mandatis, quatenus, visis praesentibus, fideli nostro dilecto Ven. in Christo Patri D. Grisogono, Episcopo Arbensis Ecclesiae, vel eius officialibus, decimas ipsius Ecclesiae ubique pacifice et quiete exigi facere permittatis, et permitti faciatis in dictis provinciis vestris Lichae et Busanae...*» Ondje na 247 s. Krivo je naštampano «*Provehiteni*», kako je i «*Provetelli*» u IV k. na 97 s., a to isto, namjesto: *Pochitelli - Pocitelli.*

bilo, i to Latini, a Slovinci ne znam kako su. Krešimir Petar, kralj Hrvatski i Dalmatinski, darovav 1069 ljeta *svoj* otok *Maun* svetomu Krševanu u Zadru, piše, ako i ne sám, da je tomu otoku na iztok ini otok, koji po Slovinsku da se zove: *ueru* [1]). A to je otok *Kessa*. Ali ono, ako nije: *vera*, težko da je pravo. A *Kessi* gradu kako su oni zdjevali onda, neznam. Sada mu zdievaju: *Stari grad*. A bio je milju dalje Paga. Razvališe ga Zadrani skupa sa Hrvatskim i Dalmatinskim banom Andrijem, okolo 1200 godín, zašto biaše Benetački [2]). Pak Benetčani obzidaše i utvrdiše *Pag*, selo, kô je ono bio kralj Krešimir 1071 godine Rabskoj biskupiji uzeo a Ninskoj dao; ter od tada se i otok zove tako, ne samo po Vlašku, nego i po Slovinsku. Nu i u Starom gradu još da stoji nekakova crkva.

A *župa* Podgorska bila je od grada *Stenic* do rieke *Koprive*, i do crkve sv. Jurja u «*Vavni*». Stenice su malo dalje Jablanca ka Senju. Jesu li još obzidane, ja ne znam. Po Latinsku nadievali su im ime: *Murula*, polag onoga pisma kralja Krešimira. A rieka Kopriva, gdje je ona? Ovo mi je ganati. Ovdje u Rimu naš gostinjac, Sveti Jerolim, ima čudo pisám, ne samo od skora, nego i od davna, od kada je počeo, i još od prija. Ja sam jih pročitao do stotinu. Neko to pismo, na živoj harti, kaže kako je neki Jakov «Allegretti» iz Dalmacije 1468 godine u Rimu na Sveto—Angjelskom u kući nekoga Ivana iz Zadarske biskupije dao napisati, bivši oboleo, oporuku, i to pred Matijom Baronellom, opatom mostira Svetoga Jurja na *Koprivi* reda sv. Benedikta u *Ninskoj* biskupiji,

1) ... «*nostram propriam insulam, in nostro dalmatico mari sitam, quae vocatur Mauni, cui ex orientali parte adjacet insula, quae in vulgari* SCLAVONICO VERU *nuncupatur...*» U Farl. V na 48 s.

2) Ondje na 170 s.

a izpovjednikom u Rimu, koga je odredio, da mu tu oporuku ovrši [1]), i jošće pred nekim Ivanom slovincem [2]) i Jakovom iz Zadra, zapisavši crkvi sv. Jerolima nekakov svoj vinograd ovdje negdje «*in Marinetta*», i naredivši, da ga u ovoj crkvi zagrebu. A Marak Anton Rajmundo, Ninskomu kapitulu prvi pop a biskupu namjestnik i obhodnik, zapisa negdi blizu za 1531 ljetom ovo: «Pod gradom Obrovcem *na rieci* je samostan, Sveti Juraj *Koprivski* (ili *na Koprivi?* ili *pod Koprivom?* «*de Copriva*»), u kom su negda bili benediktovci [3]). Uganao sam: Kopriva je rieka Zrmanja. Onako su ju zvali valja da Slovinci, a ovako Talijani; a Latini su *Tedanius*. A pak crkva Sveti Juraj u «Vavni» je li ovo ona ista na Koprivi? Ovo mi je težko, jer g. Kukuljević da je vidio prepisano *Ruina* [4]) a ne *Vavna*. A u matici morda nije bilo ni ovako ni onako. Tako od Stenic grada do Zrmanje rieke sve ono primorje pod gorom Velebićem spadalo je onda pod Rabsku biskupiju, ter je jošće za Rimljân imalo grade, počimljuć od onamo: *Argyruntum, Vegium, Ortopulu,* i *Lopsicu,* kako kaže Kandler [5]). Argyruntum piše Sladović u Poviestih na 8 strani i Zadarska biskupija, da je Obrovac, ali Rajmundo, on' i-

1) *In nomine Sanctissime et Individue Trinitatis Patris et Filii et Spiritus Sancti ... Anno domini nostri Jesu Christi millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo, indictione secunda, die vigesima sexta mensis Octobris, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris et domini nostri domini Pauli divina providentia pape secundi, anno quinto ..... in burgo Sancti Angeli .... elegit, nominavit et deputavit .... voluntatis suae ultime executorem .... venerabilem honorabilem .... dominum dominum Mathiam de Baronellis, abbatem monasterii sancti Georgii de* COPRIVA *ordinis sancti Benedicti* NONNEN. *dioc. ad presens penitentiarium in ecclesia .... de Urbe suumque patrem spiritualem et confessarium presentem....*

2) *Iohanne slavo de slavonia...*

3) U Farlat. IV na 225.

4) Jura na 16 s., gdje je krivo «*Clissam*» namjesto *Chissam.*

5) «*Forma Liburniae Romanae.*»

*

sti i na onom istom mjestu nepiše *Argyruntum* nego *Obrovaz*, a tako i Hrvatski knezi, Mikula, Toma, Butko, Paval i Karlo, još 1387 ljeta: a latinski [1]). Grad *Vegu* spominje Rajmundo: da je medju Obrovcem i medju Bagom, i da je on unutri bio više putij [2]). A ja sam našao u nekakovih knjigah (« *Libro deli Infermi et Pelegrini accettati nel Hospital' de San' Hieronymo per la Nation Illirica, in Roma MDXLVIII* ») zapisano, da je 1549 ljeta na 23 prosinca prišao u ovi gostinjac Grgur iz *Vigia*, « *Adi* 23 *Xbre* 1549, *Pietro da brunovo vene con Gregor da* VIGIO *ven' al hospital.* » *Vega*, *Vegium* i *Vigio*, ovo je imao biti svejedan grad, po latinsku i po talijansku; a po slovinsku ne znam je li sada *Jušić*, kako Kandler misli, ili *Trstenica*, ili pak *Starigrad*, bliže k Obrovcu.

A za Bag Sladović piše ondje na 22 s., da ga je počeo zidati Krbavski knez Karlo, i zato da se zove *Carolopagus*. Ali ovo nije istina. Jer Krbavski, Lički, Bužki i *Baguški* gospodari i knezi Mikula, Toma, Butko, Paval i Karlo ovako pišu 1387 ljeta: Mi *Bagužanom* potvrdjujemo njihove običaje i slobodu i zakon *od starine*, kako su im i *naši stariji*,...» *jura, quibus ab* ANTIQUO *tempore potiti sunt et potiuntur et utuntur ex confirmationibus Regalibus et nostrorum progenitorum*...» [3]), i ne zovu ga *Carolopagus*, nego *Scrisia* po latinsku, a po slovinsku *Bag* [4]); a tako i njihovi sini, Karlo i Toma Pavlovi, a Fran Butkov, 1432, i vnuci, Ivan sin Tomin, a Paval i Karlo Karlovi, 1451;

1) « *Datum obrovacii,* » Jura na 157 s.

2) « *Castrum Racich, castrum Vegae Domini Comitis* (*Ioannis Torquati Carlovich de Frangipanibus:* umro 1531 l.), oppidum *Schrissi*.... *Quae omnia castra et oppidum saepius accessimus et visitavimus.* »

3) Jura na 157 s.

4) ... « *communitatis terre nostre* SCRISIE (Scrissiae?) *sive Bagh*, ...» « *Burgi nostri Scrisie*, » ... « *civitati Scrisie*, » ... « *fidelibus nostris Scrisiensibus.* »

i još kralj Matija 1481 ljeta: «*civitatis et terre nostre* SCRISIE *sive Bag vocate*»; a i Pažani, susjedi, i Zadrani, 1525, talijanski: «*Per le presente delibero de dar a vui notizia de* SCRISA *depopulata qual adi* 27 *istante (febbraro) passata hora del alba con focho e ferro da Turchi numero* 4000 *e stà sachizata et parte brusada essa* SCRISA,... *la depopulazion de* SCRIZA... *Turchi...* 4000 *sono andati assaltar* SCRIZA *loco del Conte Zvane Coslovich* (*Carlovich*, Vallentinelliću!)»...: pišu Bnetačkoj gospodi, kako su Turci, prokljeti bili! 1525 na 27 veljače osvojili i poplienili i spalili ta grad [1]); i još Rajmundo, on' isti, 1531, samo ne *Scrisia*, ni *Scrisa*, a ni *Scriza*, nego *Scrissum*, ili *Schrissium*: «*oppidum* SCHRISSI»; a *Carlopagus*, stoprv 1700 Senjski biskup Martin Brajković, i ne baš onako, nego *Carlobagus*, kako i fratar Izidor Brinjanin dvadeset liet za njim, i to po samih Sladovićevih Posviestih na 38 i na 215 strani.

Tako Bag je stariji od svih onih trih Karlov, i još od četvrtoga, najstarijega, onoga prvoga Pavla otca, koga 1387 ljeta već ne biaše živa, po besjedi: «*et Paulus filius* OLIM *Comitis Caroli*». Pak ja ne bih rekao, da nije bio ta grad jošće za Rimlján: ali vnutri su bili Turci.

A i Jablanac je od davna, po nekakovu pismu u Farlatovoj V na 238: «*Ljeta* 1179, *naroka XII. Mi Malihnić* (ili: *Maličnić?*), *sin župana Borislava, skupa s bratom županom Stojanom i Poruganom, i sa župana Bogdana sinom Mirkom i s drugimi svojimi, a Rabski biskup Andrija sa sudcima Stjepanom i Mihom, s Drabanom* [2]) *Todorovim i s drugom vlastelom, pridosmo u Jablanac načinit se i pomirit...*» [3]): poviedaju kako su se načinili, i da su ti župani

1) U Arkivu za Pov. Jugoslav. VIII. od 196 do 199 s.

2) *Dabrava* u inom Rabskom pismu od 1177, ondje sprieda, a *Dobran* je najbrže pravo.

3) *Nos quidem, Malichnicus filius Borisclavi Jupani una cum fratre*

totu sazidali crkvu sv. Mikuli. A za *Ortopulu* piše Zadarska biskupija da je to Starigrad: ali ona piše i *Crobatia!* A za Lopsiku ne znam ništa: a za grad *Stenice* jur znamo; i da su ga latinski zvali *Murula.*

Pak sve koliko ono primorje i podgorje zove kralj Krešimir Petar župom, koja je bila (« *quae fuit* ») pod gorom. A zašto: koja je bila? Ovo je imalo biti krivo ili zapisano ili prepisano, namjesto: *koja je:* jer još kralj Koloman, četrdeset liet zatim, piše: « župu podgorsku... potvrdjujemo ». Nu oni Baguški knezi Mikula, Toma, Butko, Paval i Karlo, 1387 ljeta, zovu tu župu *montanea* latinski; a tako i Rajmundo, i još « la Montagna» talijanski, kako i Pažani u onom pismu: « *perche uno nobil homo di la montagna* (*Montagna*, ima biti) *l' e sta qui...*»

A Lička župa bila je za Velebićem, duga koliko i rieka Lika, akone i dulja, kako je i sada; a vele krasna, « *regio pulcherrima* », kako piše Rajmundo. Tuda teče ona rieka, i još Jadava, Novačica, Hotešica, Bogdanica i Glamočnica, ter sve, što im je blizu, liepo zalievaju. A koji su gradi bili po Ličkoj župi, težko je doznati sada, pokle su onuda bili nevierni divlji pusti vražji Turci. Ja samo znam, da je 1185 ljeta bio u Splitu na saboru Lički veli pop Dešimir (ako « *Desimirus* » nije: Desimir, ili Dežimir) sa svojimi popi [1]), ali se bojim reći, da je u Lici bio grad isto ovako zvan.

A pak *Bužka* i *Bočaćska* župa, gdje je tá bila i kuda? Nije bila ne u Vinodolu, kako netko misli u Sladovićevih Poviestih na 218 strani, i na 219; nego Ličkoj susjeda,

meo Strojano (Farlat. je rado pridavao *r*) *Jupano et Porugano, ac Mirco filio Bogdani Jupani cum aliis nostris parentibus, cum in Ablana* (onda još brez *j*) *fuimus ... missi ...* »

1) « *Desimiro Licensi Archipresbytero cum Clericis eiusdem Ecclesiae,* » u Farlat. III na 214.

od sjevera, kako kažu pisma, prvo: ono, kô je Hrvatski kralj Ljudevit (ja ne hajem da je i Ugarski bio) 1371 ljeta pisao Petru Vojnoviću (ili: Vojkoviću?), knezu *Bužkomu* i *Počiteljskomu*, zapoviedajuć mu, da Rabskomu biskupu ne krati njegove desetine po svojih knežijah Ličkoj i *Bužkoj* [1]): a u Vinodolu tada knezovahu Frankopani Ivan i Stjepan; Drugo: « Mi Tomaš i Butko, Krbavski, Lički, *Buški* i pročaja knezi... dajući pristave, najprije našega podknežina, ki tada biše, Grda z *Bužán*, Stanka z Nedomišljan, pristava rotnoga našega z *Like*.., list dan pod *Počitelom*, 15 dan miseca avgusta, lit gospodnjih 1393» (u Kukuljevićevih Poviest. Spomenicih na 45 s.); Treto: Mi Paval, knez Krbavski, Lički, *Bužki* [2]) i pročaja, a ban Dalmatinski i Hrvatski..., po dobroj i dragoj volji svojih brát, slavnih i mogućih knezov Krbavskih *(to biahu Petar i Fran)*, dali smo i darovali i do vieka izručili vàs peti diel svoga sela Črnjačán *(«Cherniachianae»)* Svetoj Mariji Mandaleni, gostinjcu pod plovaniju Svete Marije *Bužke* (*«de Busana»*)... U Bužah u Banjem Polju, na 23 jenara ljeta 1411 [3]): a Vinodolskim knezom biaše tada Mikula Frankopan, a i otac mu Ivan; Četvrto: «Mi Blaž Stupić, podknežin stola i pitanja *Buškoga*,... v *Bužah* pod Novim Gradom... 1434, miseca aprila » (U onih Spomenicih na 58 s.); Peto:» Mi knez Martin Frankopan Krčki, Senjski i Modruški,... a ja pop Grgur, budući kapelan kneza Martina i budući plovan Novogradski, i vikar Vinodolski, pisah sije v Novom 1455 l. po ukazaniju više rečenoga kneza Martina,... ki v to vrime po milosti Božjej gospodovaše Vrbaškim gradom (i biše špan vse zemlje Vrba-

1) « *In Comitatu de Licha et Busana,* » u Farlatovoj IV na 97, i u V na 247 s.

2) « *Busanae.* »

3) « *Datum in Busana in Baniepale* » (Banje polje), u Farl. IV na 99 s.

sa[1]), i gradom Kozarû, ki je v Bosni, i inimi gradi: Komugoinû, i Kostanjicû, i kaštelom na K... i *(g. Kukuljević gana: « Knini », ondje na 82 s., ali u Farlatovoj IV na 103 s. jest prevedeno: « in Kelpii »: a onda su još ciela bila slova valja da),* i Jerovljem *(ali u onom prevodu: Kralic),* i Gradcem, i Lipovcem, i Jastrebarskim, i Okićem, i *Ostrovicû v Bužah*[2]); a poli *mora* gospodujući Starigradom i delom Senja; a v' *Vinodoli* gospodujući Novim, Bribirom, Grižami, Belgradom, Kotorom, Bakrom i Crsatom (Mi još i sada govorimo: *Crsat,* a ne Trsat); Šesto: « Prijatelom svojim počtovanim, kapitulu crikve Senjske, Maroj Žunević, kapitan Senjski... govori se nam od strane plemenitih ljudi Pedníć, Dragiša š njega bratju s' sela Marinác s kneztva *Buškoga,* noseći list od kneza i od sudác stola *Buškoga* bivših, i proseći, da im se v kapituli prepiše... V Senji 1482 » (u Spomenicih na 119 s.); Sedmo: « Mi Gašpar Perušić iza Pseta[3]), budući namestnik vzmožnoga i vzveličenoga gospodina Gerebi Matijaša, rusagov Dalmacie i Hrvat i Slovinskoga (A ne: *Slavonskoga,* na tudju) bana, v stoli kraljevi meju plemenitimi ljudi v *Bužah,* i tada bihu četiri sudci rotni stola *Buškoga,* po ime (nu) Ivan Kosinjski i Stipan Vukanić z Mohlíć, tà

1) Ono « *Xobas* » u VII Arkivu na 68 s. jest nam. *Vrbas,* po Farlatu: « Petrizam Jurgevichum de *Verbas,* » u III na 8 s.

2) « *In Busis* » prevedeno ondje, namjesto *in Busana,* i « *Comes Pročai* »!

3) G. Kukuljević, on je razdielio: i-z-Apseta, a na 182 s.: s Apseta, ali krivo, po Sicilskoga kralja Karla II pismu od 1292 l.: « *tenimento seu territorio, quod dyesnich* (Dresnich?) *vulgariter appellatur, nec non progenie seu generatione, que vocatur Suczunuy et* PSET, *que est juxta territorium praedictum, et ab inde usque ad confinia provincie, que dicitur Bosna...* » u Arkivu VII na 19 s. A pravo je onako: « iza Pseta » i « sa Pseta, » jer čija usta mogu izreći: « iz Pseta, » ili « s Pseta »? Ničija, kako ni: « iz Splita, - iz Zadra, - od zla, - nad sve, - pred me, - s sinom »: a naši stariji nisu pisali samo za oči, nego i za usta.

oba od plemena Stupić, i Šimun Vukšin s Kučán, plemene Poletčić, i Tomaš satnik z Gvozdnice, od plemene Krščlác, i tada bihu pristavi rotni po imenu Blažij Zoričić z Dugopolác, od plemene Stupić, i Mikula Dobrečić z Vasce od plemene Lapčán... V Tržići *(Tržišći?)* v stoli rečenom našem...1484 » (Ondje na 120 s.) A na 127 strani ovo: » plemenit človčk Matej Svilić z *Bužán* s' sela, ko se zove Mohlići... 1486 »; a na 129: » Ja Broz žakan z *Bužán* ot Kacitić z Dubovika plemenem Kolunić... 1486 », i još: « Mi šest plemenitih ljudí po imenu Juraj Malić s Kuklić z *Like,* Ivan Tomašković s Hlapova sela, Petar Satničić z Gvozdnice z *Bužán,* i takoje Mikula Jurinić s Podhuma, domin Mikula Nemanjić š Šćitár, Šimun Vukšić s Kučán, damo na znanje... 1487 »; a na 133: » pridoh v *Bužane* ja pop Balaš... 1487 »; a na 135: » plemenit človik Ivan Marković š knežtva *Buškoga* tužeći na četire sudce *Buške,* 1488 »; a na 144: » Mi Tomaš Mogorić *(Mogorović?),* špan mej plemenitimi ljudi *Bužami (Bužanmi, Bužanî?),* i v stoli pitanja *Buškoga,* namestnik pod vzmožnim gospodinom Egervari *(Ovakova bi radi Riečani)* Laclavom, banom dostojnim Hrvackim i Slovinskim (a ne: *Slavonskim)* i Dalmacije, sudci 4 stola i pitanja *Buškoga,* po imenu: sudac Paval Nemanjić š' Šćitár, i sudac Šimun Vučković z Mazalác, ta oba ot plemena Stupić, i sudac Mikula Filčić ot plemena Poletčić, i sudac Mikula Dobrečić z Vasce, ot plemena Lapčán... V Tržići... 1490 »; a na 148: » Mi Tomaš Mogorić... budući špan meju plemenitimi ljudi v *Bužah...* V Tržići 1492»; a pak na 151 i na 153: » Va vladanji našem *Buškom* selo, kô se zove Košćice... 1493 ». I još Ninskoga biskupa namjestnik i obhodnik Rajmundo kaže na' nom istom mjestu, da Bužani su Ličanom susjedi od sjevera i nekoliko od zapada [1]).

1) « *Lica usque ad Corbaviam, aliam regionem post montem versus*

A za *Bočaćsku* našao sam u Kukuljevićevih Spomenicih ovako na 99 strani: « Mi Štefan, Dujam, Martin, Juraj, Bartol, Anž, Mikula de Frankapani, Krčki, Senjski, Modruški i pročaja knezi dajemo na znanje kako pridoše pred nas..... fratar Martin, priur Svete Jelene, i fratar Juraj, priur Svetoga Spasa, reda svetoga Pavla prvoga remete, proseći nas.... da bi mi njih kloštrom i redu rečenomu potvrdili 2 malina, ki su na Švici, i jošće treti malin, ki je Svete Jelene, *v Bočaćêh,* v koj malinici sta 2 malina pod Banjim Dvori (*Dvorom* [1]) s'slapi i s potoci,... ... i jošće takoje pol Male Vasi v *Bočaćêh* sa vsim ča k njej pristoji; i takoje v Botocih *(Botucih, ima biti)* 1 žrib zemlje velike mere gradske sa vsim ča k njemu pristoji.... V Senji let 1466 »; A na 172: « Mi knez Frankapan, Krčki, Senjski, Modruški i pročaja ..... damo na znanje, kako Juraj Kosinski (s) svojim sinom Ivanom s nami se zamini: najprvo nam da svoj grad *Kosinj* osebujni, ki je v *Bužah v Bočaći v kneštvi Buškom;* i tolikoje nam da svoje plemenite plemenšćine, najprvo Srakovinu, selo drugo pol Búk, treto selo Botuke *(ovo je ono isto selo),* četrto selo Hotilju Vas [2]). A sebi ostaviše svoju plemenitu plemenšćinu didinu *selo Kosinj,* kô drži (s') svojim stricem Ivanom *v Bočaći,* sa svim kotarom *Kosinjskim*.... I od te plemenšćine više imenovane, i od *Kosinja sela,* kô je *v Bočaći,* da nisu veće dužni nego jednu kunu na Miholju. I takoj ča su dali v'Sveti Spas i pod oltar svoj va

(meridiem?) et versus orientem; versus autem Boream occidentem usque ad quamdam partem BUSANAE *regionis Episcopatus* OTTOCENSIS... »

1) « *Banj Dvor,- Banja Dvora* » ondje na 130, 136, 187, 191, 194, 199 i 201 s., a nigdjer: *Banji Dvori.*

2) A na 137 s. je pismo, kako je ov isti Juraj Kosinjski 1489 ljeta ovomu knezu bio posudio « svoj grad Kosinj i sela, ka su podanj, najprija *Srakovinu,* drugo selo *Hotilju Vas,* treto selo pol *Búk,* četrto selo *Botuci*.... do let 7. »

Psivićih [1]), da ih oćemo braniti... V Brinjah ... 1499 » ; A pak na 180: « Mi knez Anž de Frankapan , Krčki , Senjski, Modruški i pročaja ... videći ubožastvo kloštra i crikve blažene svete Marije v Zažitni v *Bužah,* dasmo i darovasmo rečenoj crikvi i kloštru v našem gospoctvi v *Bočaći* v' *Velikih Psivićih* polovicu graććine, ča je naša didina i otažbina.... V Brinjah, let 1500 ».

G. Kukuljević ondje u « Imeniku » sudi, da ono « v *Bočaćěh* » i ono « v *Bočaći* » nije bilo svejedno mjesto, ali jest, i to « v Bužah », « v kneštvi Buškom »: gdje je bio i gdje je *Kosinj,* oboj, « grad » i « selo », i kuda su bila, ako nisu i sada, sela: *Mala Vas, Banj Dvor, Botuci, Srakovina, Hotilja Vas, Pol Búk, Psivići, Veliki Psivići,* kako ona ista pisma kažu. Pak i ono: « v' Bočaći » imalo je biti: « v Bočaćěh », kako je u prvom pismu, ako ono nije: v *Bočašćěh,* jer u matici da je ⰲ ⰱⱁⱍⰰⱋⱑⱈ, a ⱋ je rabilo za *ć* i za *šć*, i jošće za *št;* a u prvom padežu: Bočaći, a ne: Bočaća: jer u kralja Krešimira pismu i u kralja Kolomana je « *Bocaçhi, - Boccachi* » (netko je prepisao *c* namjesto *ç*) i « *Bozzachi* » [2]). Po čem je vidjeti, da je ono ⱋ *ć*.

Tako ono « z Bužán, - v Bužah, - meju Bužami », i « Buški-a-o (a ne: *Bušanski* ni *Bužanski,* kako Sladović ondje na 168, na 169, na 171 i na 172 s.), po hrvatsku, a po latinsku « Buçani, - Busanae, - de Busana, - in Bu-

1) U Farlatovoj IV na 108: « Nos Nicolaus de Catharo ... Episcopus Modrussiensis et Corbavien., videntes devotionem nob. ac spectabilis viri domini Comitis Laschonis *(Lacko)* de *Cosin,* qui .... in ecclesia s. Mariae sita in *Busana* in villa vocata *Psevich* .... aedificavit altare. Et similiter aliud altare construxit in ecclesia S. Salvatoris dioecesis Segnen... Datum Modrussiae 1461. » Farlat ima krivo : « *Mlichipsuuchi* », namjesto: *Velichipsivichi* (!).

2) U Farl. V na 229 i na 236, a u IV na 215 s., gdje nije ne « *Bocadri* », kako g. Kukuljević kaže (Jura na 16 s.) A neki je prepisač vidio *r* nam. *ç* pak zapisao*: Borachi!*

sana », i još « Buxana » i « Busania », u Farlatovoj IV na 98 i na 133 strani, a po talijansku ovako, i još *Busagia* [1]), ono, dim, nije bio grad, nego ciela krajina, « župa, - kneštvo, - vladanje, - comitatus. » U toj knežiji bili su gradi: *Kosinj* (unutri da su negda slovinski naštampali breviar, piše Senjski biskup Brajković, u Sladovićevih Poviestih na 37 s.), *Novi Grad, Ostrovica, Perušić,* i još kojigod možebit; a sela: *Kosinj,* drugi, *Srakovina, Hotilja Vas, Pol Búk, Botuci, Vasca, Mala Vas, Marinci, Stara Vas, Novo Selo, Hlapovo Selo, Ročja Vas, Tihotina Vas* [2]), *Mohlići, Kučani, Dugopolci, Ščitari, Mazalci, Humčani, Maholci, Balići, Čelopeci, Glagolici, Gribi* (ako nisu *Gribe*), *Zalužani, Rali* (ili *Rale?*), *Zahumići* [3]), *Gvozdnica, Dubovik, Podhum, Košćice, Marinina, Banj Dvor, Podstenjani, Zažićan, Srijani, Tržić,* ako nije *Tržišće,* i još. Vidjeti je, da je to bila dosta velika kneževina; a kolika pravo, to bismo mogli doznati p' ovih istih gradih i selih; ali težko: i onuda su bili Turci. Ne bilo ih! A kolika je tada bila kneževina, tolika je onda *župa* Bužka valja da, ako i nije imala toliko sél ni gradov. A sada ju zovu

1) « *Anni del Signore 1428, mese di Giugno 18 giorni, et questo fù in Brigne avanti la città sotto l'ombra; essendo nella Tavola del Signor Ban sentati li Nobili uomini, prima V^e (Vice) Conte Zvanne Cossich da* BUSAGIA, *et Ve Conte Dmina dalla Modrussa, et Ve Conte Jurdi Suchiado* (Krivo), *e Biasio Slucich, et Ve Conte Bigo* (ne, nego Rigo) *da Veglia, et Antonio Zuttinich da Veglia, et il giudice Giacomo Sena (?), et Ve Conte Radoj da Stari Grad...* » Ovo pismo je u Vrbniku sve; bilo je hrvatski; preveo ga je 1717 l. Petar Petriš.

2) *Vas* je selo; a u Senjskom šematizmu je « Crnavlast » nam. *Crna Vas!* zar nije?

3) « Z Mohlić, - z Marinac, - s Kučan, - z Mazalac, - z Maholac, - s Humčan, - š Ščitar, - š Čelopek, - z Grib, - z Glagolic, - (z') Zalužan, - (z') Zahumić, - s Čehović, - z Bužan, - s Hotovan, - z Lučan », ovo je drugi padež množine, a g. Kukuljević uzeo za prvi jednobroja u onom Imeniku! a na 183 s. je « Petr Zalužan z Bužn », namjesto: P. z' Zalužan z Bužan; i još na 191 pet putij « Zalužan » nam.: z' Zalužán.

Dražica, ako pravo kaže nekakov talijanski zemljovid od 1833 ljeta: « Dragiza. » Kako je ono Lički veli pop Dešimir bio 1185 ljeta na saboru u Splitu sa svojimi popi, tako je i Bužki Radonja, sa svojimi [1]).

Ali u Bužah morda je bio i kojigod grad, koji su isto ovako zvali, ili selo? Jer Bužki knez Paval 1411 godine piše za gostinjac sv. Marije Mandalene, kamo je ono darovao peti diel Črnjačán, da je u plovaniji sv. Dieve Marije *Bužke* [2]); a Sišman, kralj Hrvatski i Dalmatinski, 1412: da je njemu plovan Sv. Marije *Bužke* Andrija pokazao ono kneza Pavla pismo i još drugo njegoviju brát Petra i Frana, da mu je potvrdi [3]); a papa Julij II, 1504: da su mu obznanili fratri pavlovci iz samostana Djevice Marije *Bužke*, kako da su ih neki vražji ljudi pokrali, i još natukli [4]). Ali polag pisám u Kukuljevićevih Pov. Spomenicih ta samostan bio jo u *Zažićnu*, koje mjesto ili selo bilo je na Bužkom. Evo za to nekoliko besjed iz onoga na 176 strani: « plemenit človik Paval Slavković, plemenem Mogorović, iz sela Ribnika *(u Lici)* vzgovori..... Ja daruju pol ždribja zemlje v seli Bisićih na čast blažene Dive Marije i kloštru njeje v *Zažićnu* i fratrom reda svetàgo Pavla prvoga remete .... 1499 »; a iz onoga na 178: » Ja Juraj Malić, plemenit človik od plemena Mogorović iz sela Kuklić, jesam hodil svojim kipom v *Zažičan* (*Zažićan* da je u matici kaže Arkiv za Pov. Jugoslav. k. I. s. 207. Tako prvi padež nije: Zažićno, nego:

1) *Radona Busanensi Archipresbytero cum Clericis eiusdem Ecclesiae* », u Farlat. III na 214.

2) ... « *hospitali S. Mariae Magdalenae, sito et posito in territorio parochialis ecclesiae S. Mariae Virginis de* BUSANA... »

3) « *Discretus vir Andreas presbyter plebis S. Mariae de Busana,* » u Farl. IV na 100.

4) « *Beatae Mariae Virginis in* BUSANA ... *prior et fratres,* » u Sladov. Pov. na 217 s.

Zažićan) *k crikvi blažene Dive Marije,* i ondi jesam zapisal v misal crikve Svete Marije kupno s priurom i fratri službu, ka ima biti dobrovolno vična za takov dar, za jedan ždrib zemlje v seli Bisićih v Lici ... 1499 »; a pak ona kneza Anža Frankopana od 1500: « Mi ... videći ubožastvo kloštra i crikve blažene svete Marije v *Zažitni v Bužah,* dasmo i darovasmo rečenoj crikvi i kloštru v našem gospoctvi v Bočaći v' Velikih Psivićih polovicu gračćine » .... A i u *Psivićih,* selu isto u Bužah, bila je crkva *Svete Marije,* kako 1461 ljeta kaže ono biskupa Modruškoga Mikule pismo [1]); a 1487 onih » šest plemenitih ljudí, Juraj Malić s Kuklić z Like, Ivan Tomašković s Hlapova sela, Petar Satničić z Gvozdnice z Bužán, Mikula Jurinić s Podhuma, domin Mikula Nemanjić (š) Šćitár, i Šimun Vukšić s Kučán », načiniše i pomiriše Petricá Ivanka Markovića i Jurja Kosinjskoga « *u Svete Marije va Psivićih,* » polag 130 strane u Spomenicih.

Ovako sam i kneza Pavla i kralja Šišmana i papu Julija odbavio. Ali *Bužin?* evò što je ondje: « 1510, prvara 13. Rekši gospodin Jvan Mrzotić, vikar Otočki: po moju kušenciju *(dušu),* da sam hodil *na Bužin (ka)* gospi Jeleni, proseći za dva žriba zemlje .... », na 193 strani; a na 252: « Mi Ivaniš Kaštelanfi de sent Lelek *(Ki človik za Riečane!),* Paval Kerečini de Kanjavld *(Liepo!),* Baltažar Hobetić de Doboɔc (!!), Ivan Vagatović, porkolab grada Hrastovičkoga, Ivan Šaronić de Kosnica *(a ne: iz Kosnice, ni Kosnički: to nije plemenito!),* sudac gracke medje Zagrebske, Mihal Kišević de Lomnica, Mihal Svetački, Kristof Peranski, Ivan Tompić od Vranograca, Ivaniš Golac od Sutiske, Mihal Budišić od Like i Mikloš Vagatović, u dugovanju zdola pisanu medju uzmožnom gos-

1) « *In ecclesia S. Mariae sita in Busana in villa vocata Psevich.* »

podom Miklošem Zrinskim od jedne i Petrom Keglevićem od *Bužina*, španom gracke medje Varaždinske, od druge stran, sudci i pitači po istih stranah jednako obrani... », okolo 1552; a pak na 261: « Gašpar Keglević od *Bužina*.» Istina, ovo « Bužin » je grad ili selo, ali ne u Bužah, ne u Bužkoj župi, nego dalje onamo medju Unom, Koranom i Glinom riekami, blizu « Vranogradca », u onoj zemlji, koja je Hrvatska a Turci ju uživaju: da bi se zatrli! Ali Bužin, a ne Bužim, kako neki pišu. A i blizu Baga je Bužim, ili Bužin, ali ni ono nije u Bužkoj kneževini.

Sada bi mi ganati: kada je pravo zgubila Rabska biskupija one tri duge i široke a plodne i pićne župe, i zašto, ali ovo ću kada uganam pod koga biskupa je bivalo ono primorje od Steníc do Ricke. Papa, da počnem, Innocencij I, od 401 do 417 ljeta, posla *Senjskomu* biskupu Lovrencu [1]) pisano ovako: « Pročitavši tvoj dragi list, » doznali smo, da je u tvojoj biskupiji neviernih Fotino- » vác [2]), i ne samo to, nego da i skupšćine očito drže » u nečijih mjestih: jer u vas da ih se je sila naselila, » već nego igdje. Marko, iz Grada *(Rima)* od davna iz- » pudjen, počeo je njih onako naopako učiti, i onako » drzovito, ter jim je kolovodja. Ali da ne budu više mogli » biesniti ni duše prostakom i seljakom vući sobom u pa- » kal, za kamo su i odsudjeni: dogovarali su se naše » crkve branitelji, kako i kamo bi jih mogli prognati: ne- » ka na njih bude prokletstvo kako je i na Židovih, kada » ne daju da se je Hrist Bog od vieka rodio iz Očina » sućastva, kako ni oni nisu dali, i jošće sada ne daju » da je on Bog. Pak, predragi brate, što je naredjeno, » valja ovršiti, i ne prelieno, da po nemarnosti ne po- » gubiš svojega puka, ter da ne pričneš Bogu račun davati

1) « *Innocentius Laurentio Episcopo Seniensi.* »
2) « *In territorio dilectionis tuae.* »

» za zgubljene duše » [1]). Ondje nije: *Senensi,* Senanskomu iliti Sienskomu u Toškani, a ni: *Signino,* Signijskomu iliti Segnijskomu na Rimšćini, nego: *Seniensi,* Senjskomu: jer Senj *Senia,* a Senjanin i Senjski *Seniensis* pisali su Latini, právi, kako sto pisám nekadanjih kaže, a i napis: ORDO · *SENIENSIVM* = DECRETO · DECVRIONUM = PLEBS *SENIENSIVM* = CORP · AVGVSTALIVM = SACERDOS PRIMVS, u tom gradu, po svjedoku Kandleru [2]); a *Segnia* ili *Segna* i *Segniensis* ili *Segnensis,* to vam je po Talijanskoj mudrosti. Pak u *Sieni* onda biskupom da nije bio Lovrenac, a ni u *Signiji;* a ni Fotinovác da nije bilo u ovih biskupijah, a po Senjskom i onuda okolo da jest, ćah do Sriema, gdje im je početnik Fotin, pedeset godín prije, nevriedno biskupovao ter onako krivo učio. Po ovih razlozih sudim ja, da je oni Lovrenac bio Senjski biskup. A i Holstenij [3]) i Tillemont [4]) i Coustancij ovako sude; a Farlat, on vjeruje i ne vjeruje. Ali ja znam još nešto. Papa Hadrijan prvi bio darovao kralju Franačkomu Karlu zakonik [5]), koji su iznesli na vidik Vendelstin 1525, Pithoe 1609, i Hartzheim 1759 godine, pak ja u Hartzheima pročitao u Beču. On toga zakonika da je vidio tri prepise medju vele crkve Kolonjske knjigami, jedan od Karla još kralja dobe, a dva da ne zna od kada, pak liepo kaže, kakovi su ti prama Vendelstinovomu i Pithojevomu. Prvi ima biskupe bivše na Kalcedonskom saboru 451 ljeta, pak i *Senjskoga Maksimina,* ovako:

1) U Farlatovoj IV na 115-116 s.; nu « Recensio Petri Coustantii, Gottingae 1798 » ima tri rieči drugačije: « publice *fidei* conventicula, - ac *rusticorum,* - *quo* eos possint expellere. »

2) « Iscrizione Romana in Veglia spiegata.... » Trieste 1862, na 13 s.

3) Geographia Sacra.

4) Knj. X, s. 630, 827.

5) « *Codex Canonum ab Hadriano I Carolo Regi donatus.* »

Provin. Illyrii:

Anastasius Thessalonicensis per Quintillum Episcopum Heraclieńsem,

Sozon Philippensis,

Maximinus Seniensis,

Anopatus Thassutanus,

Dardanius Barlaa,

Nicolaus Strobiensis,

Eusebius Deverotanus, Deberotanus, u Vendelstinovom i u Pithojevom. A druga dva prepisa ne imaju jih. Ali na drugih saborih koji su biskupi bili, imaju svi četiri, ako i ne svih [1]). Ja držim, a i Holstenij, da je i taj Maksimin bio Senjski biskup. Pak se nebojim reći: u Senju petoga vieka bio je biskup.

1) Iz naših krajev na Nikejskom 325 godine:

Provinciae Daciae:

Protogenes Sardicensis,

Marcus Metropolitanus, alias Calabriensis u prvom Kolonj. pr.

Pistus Martianopolitanus,

Budion Stridonensis, alias Dardanicae u p. K. pr.,

Domnus Metropolitanus, alias Pannoniae ondje;

a na Sredačkom 347:

Dioscorus de Thracia de Thracia,

Lucius de Thracia de Caniopoli,

Zosymus à Bacacia de Ligmedo,

Parigorius à Dardania de Seupis,

Macedonius à Dardania de Ulpianis,

Heliodorus de Nicopoli,

Stercoreus de Canusia,

Iulius à Bacacia de Tebessem,

Athenodorus à Bacacia de Blacena,

Eutherius ab Pannonia;

a na Carigradskom 381:

Provinciae Mysiae: Martyrius Martianopolitanus;

Provinciae Scythiae:

Gerontius Tomensis,

Aetherius Tersonitanus, alias Terfonitanus,

Sebastianus Antialiensis.

Ali na Solinskih saborih 530 i 532 ljeta Senjskoga biskupa nije bilo, a ni na Splitskih 925, 928 i 1059, a ni na Zadarskom 1072, a ni na četvrtom Splitskom 1075, a ni na onom 1111 ondje negdi: a nisu ga ni spomenuli nikada, nijedan. Za njega od 451 do 1169 ljeta nezna nijedno pismo, nijedan zapis, nijedan podpis, nijedan napis; a ni poviest nijedna. Pak je lagko, i brez svjedoka odsuditi: da njega onih viekov nije ni bilo. Ali i svjedoka imamo za to, i dobra: veloga žakna Tomu, kî je živeo trinajstoga vieka. Evo njegove besjede po drugoč: «Krčka, Osorska, i Rabska biskupija imale su svoje župe na svojih otocih; ali Krčka imadjaše (*kada Splitskim nadbiskupom biaše Dabral, od* 1030 *do* 1050) veći diel žúp, koje sada ima *Senjska,* koje tada *nebiaše* » [1]). Tako je bila prestala, i to čudo prije, možebit još petoga vieka; a krivi kakovi boji: onda ih je bivalo mnogo, i strašnih, ter neprijatelji dosta gradov razoriše, pak morda i Senj.

A pod Senjsku biskupiju spadahu, kada ovo pisaše Toma, župe Senjska, *Gatska,* i pol Ličke: koliko su bili poda nju dali na suboru u Splitu 1185 godine, kako ću dokazati kada na to dojdem. Tako tih žúp veći diel spadao je prije pod Krčku biskupiju, a to: Senjska i Gatska; a pol Ličke nije, jer znamo da je ona sva spadala pod Rabsku. A kolika je bila Gatska? Porfirogenit ju desetoga vieka zove: *županija;* a Ninski biskup Matij 1176 godine, i Splitski sabor 1185: *parochia* [2]), po latinsku; a knez Martin Frankapan: *kotar,* zapisavši 1476: « varoš Otočac

1) ... « *sed Vegliensis* (a za Rabsku nije znao) *obtinebat maiorem partem parochiarum, quas* NUNC *habet* SIGNIENSIS *Ecclesia, quae* NON *erat tunc Episcopalis sedes,* » u Farlatovoj III na 123 s.

2) ... « *super tribus parochiis, Signa videlicet, Geszica* (Getzica), *et Lecca* »... – « *Signensis Episcopus habeat sedem suam in Segnia, et habeat has parochias, Segniam, Hetsciam totam, et medietatem Licae* » ... u Farlata.

v *Gatanskom kotari* » [1]); a *Comitatus* po latinsku neki pisac 1497 [2]), i Vladislav kralj Hrvatski (mene nije skrb da je bio i Ugarski) 1507 [3]); a *gospodstvo* netko 1510, ako ne kašnje malo, ovako: « Jošće treti žrib *(zemlje)* v Omišlevši na Krača(ni) v *gospostvi Gatanskom,* » i: « sela Kračana v *Gatanskom gospodstvi* » [4]). Unutri 1489 ljeta biahu gradi: *Otočac, Starigrad* i *Novigrad,* polag pisma u Farlatovoj IV na 131 strani. Biaše medju Podgorskom, Ličkom, Bužkom i Senjskom župom, i do mora onoga. A kako se pravo zove? Neki Fabijan 1387 ljeta piše ju *Gacka,* ovako: « A tada biše knez Anž gospodin Krku i *Gacki* (a ne: *Gački,* kako je u Kukuljevićevih Spom. na 318 s.) i Senju i veće », kako sam ja vidio u onom breviaru, koji je tada spisan, a to: saltir, svetcem skupno i svakomu svoje; a Senjski biskup Andrij 1445: *Gatzka,* i nekakov pisac 1489, a i 1497 neki drugi, i još kralj Vladislav 1502, kako možeš vidjeti u onoj istoj Farlatovoj od 128 do 133 s.; a *Gadska* Sladović i Dr. Rački, prvi u Poviestih na 5 i na 26 s., a drugi u Odlomcih na 114. Onâko je po govoru, *Gacka,* kako i *Hrvacki* namjesto *Hrvatski,* i *ljucki* nam. *ljudski,* a *Gatska* i *Gadska* po korenu, prvo po *gatih,* drugo po *gadih.* Ali je *Gatska* pràvo, jer « *Gatanski* kotar » zapisa knez Martin Frankopan 1476 ljeta, a i Broz Kolunić « z Bužán ot Kacitić z Dubovika », ovako: « Va to vrime (1486) biše Paval biskup Senjski i *Gatanski.* I tada biše vikar *Gatanski* pospodin Levnardo, i oćak Svete Marije v Knežji Vasi. I pisah v' istinu te knjige počtovanu mužu gospodinu Levnardu vikaru *Gatanskomu,* v njega hiži sidî »,

1) Provjestni Spomenici na 116 s.

2) ... « *nobiles homines Comitatus Gatzka* » ... u Farlat. IV na 132 s.

3) ... « *Nobilibus Comitatus de Grazka* (Gatzka) *salutem et gratiam* » ... ondje na 134 s.

4) Pov. Spom. na 193 s.

*

u Poviestnih Spom. od 128 do 129 s. A ljudi rekao bih da su se zvali *Gatani*, ali ovdje na 146 s. vidim: « Liet 1492... Ja domin Kirin Vrančić, Gaćanin, tavel Bakarski... »; a na 166: » 1497... A to pisah ja domin Kirin Vrančić, Gačćanin, kanovnik v Bakru i kancelir Bakarski »: *Gaščanin*, ili *Gatčanin:* a ov je mogao biti iz Gatske.

I u Hercegovini da je *Gazka*, kaže ovoga gostinjca zemljovid od 1659 ljeta (Valja znati, da je za ov Sveti Jerolim Rimska pravica *Rota* bila odsudila 1655 na 10 prosinca, da je samo Dalmatinski, Hrvatski, Bosanski i Slovinski, gostinjac i crkva, a i blago, pak Slovinski zbor 1659 na 15 ožujka odluči te četire kraljevine napisat, da je bude vidjet [1]). I to na živoj harti napisa slikar Petar Andrija Buffalini do 2 rujna 1663, kako kaže knjiga « Decreti » od 1663 do 1668). Tako ta zemljovid kaže ondje *Gazka*, a nekakov ini od 1853: *Gaschko* i *Gatschika*, a Dr. Matković u 1865 godine Književniku na 404 s.: Gadačka, ali narodna pjesma ovako:

« A ču li me, mila nano moja!
Što mi kažeš *Gacko polje* ravno
I bogatu kuću Žarkovića,
Ja sam čula, gdje govore ljudi
O *Gatačkom* polju širokome,
Oko njeg' su velike planine:
Jedno *Ravno*, a drugo *Čemerno*,
A treće je *Golija* planina;
Tamo snijeg nigda neprestaje ».

1) « *Fu ordinato che si faci da qualche pittore una tavola geógrafica delle dette quattro Provincie, Dalmatia, Croatia, Bosna e Slavonia, con li confini delle medeme,... è questo accioche nell'avenire si tenghi nella Congregatione del nostro hospitale, et ogni uno della Natione possi sapere la vera situatione e confini delle dette Provincie, e quali luoghi più noti si contengono in esse, attesoche li oriundi di queste quattro solamente devono go-*

(U Vukovoj III na 474). Pak i ovdje je pravo *Gatska* i *Gatsko:* a to da nije samo polje, nego i grad nekakov, i ljudi iz nutra da se zovu *Gatčani.*

Hrvati! tako vam poštenja, i ljubavi za svoje: uzkrisite Gatsku, Bužku i Ličku župu!

A koliko je Senjske bilo župe? Ninski biskup Matij i Splitski sabor, oni isti, zovu ju: *parochia* (župu), kako ono i Gatsku; a kralj Hrvatski Bela III 1255 ljeta: «grad Senj sa svim svojim *kotarom* », darujuć ga Krčkima knezom' Miroslavu i Bartolu [1]); a netko 1497: *comitatus,* što je župa, iliti županija [2]). Senjsko je bilo, ja sudim, sve ono od Gatske do Povíl, do Vindola, pak do gore Gvozda iliti Kapele.

Tako od Steníc do Vinodola, Gatska i Senjska župa bile su pod Krčkoga biskupa onih viekov; a i Vinodol, jer zanj veli žakan Toma ondje ne piše, da je bio pod koga drugoga; samo za Splitskoga nadbiskupa, da mu je ostala *Krbava i za Gvozdom* sve do Zagrebskoga [3]); ali ovdje nije Vinodola. A što je bio Vinodol? Nije nè grad, kako Farlat piše ondje na 92 s.: « Vinodolium erat castellum »; a ni samo ono primorje od Novoga do Svetoga Jakova i do Drivenika, kako sada govore, nego sve do Rieke. Unutri su bili gradi: *Ledenice, Novigrad, Bribir, Grižani, Drivenik, Hriljin, Bakar, Crsat,* i *Grobnik,* kako

dere il Benefitio li Pellegrini et infermi nel nostro hospitale, et alli Benefitii ecclesiastici nella nostra Chiesa, et admessi per Confrati nella nostra Congregatione ». Decreti, od 1642 do 1661 na 358 s.

1) U Farlat. IV na 115 s.

2) « *Actum in* COMITATU *Segniae praesentibus nobilibus viris videlicet Christophoro Christolich, et Vito de Radichich, et Georgio Suoanzich (! Ivancich) civibus Segniae,* » na 132 s.

3) *Ecclesia nempe Metropolis has sibi voluit parochias retinere: Comitatum Cetinae, Cleunae* (Hlivno, pod Turci: da bi propali!), *Clissae, Massarum, Almisium, et* CORBAVIAM, *et ultra alpes* FERREAS *usque ad confinia Zagrabiae.* »

sám njihov zakon od 1280 ljeta kaže, ter *kneštvom* zove sve to skupa; a kralj Bela, on' isti, *comitatom* (župom), 1251, kako možeš vidjeti u Kukuljevićevoj Borbi na 73 i na 74 s. A još i veći sudim ja da je bio Vinodol, po pismu, kako je ov kralj 1260 ljeta u Dobri (ili: *na* Dobri? « datum in Dobra ») zapisao Krčkima knezom' Miroslavu i Bartolu tu župu: « *Cujus (Vinodoli) confinia ad tramontanam, imprimis est fluvius et locus Rika, in monte maris incipiendo; et nostra libera aqua Richina, usque ponticulum penes Prohovo* (prepisač je vidio *P* nam *G: Grohovo*); *trans aquam prima meta est in uno lapide, in quo est littera A, meta et aqua sequitur libera, que aqua ex monte nostro Grobnicensi et confinio scaturit, murus supra inchoatur in Jilievicheh* (a je li ovako bilo zapisano?), *qui dicitur Prezum* (i ovo je imao skvariti prepisač: *Prezid* je imalo biti u matici, jer onuda da je bilo *prezidano* za medjaš medju zapadnom i iztočnom carevinom, a sada je selo *Prezid*), *murus in piscina ad Praputische, ex illa parte* TERSTENIK *(locus autem Terstenik manet noster et integer), ex* PRAPUTISCHE *ad* KUPIN *kamen, a Kupin kamen ad* LISEN *kamen, a Lisen kamen ad* BILA VODA, *in valle* PAPRUTHIO, *a valle Papruthio ad montem* BERINSCHEK, *a monte Berinschek ad Gromache, a Gromache ad* BREZIDIN *et* BABINOPOLIE. *Hec sunt vero confinia a monte maris usque Babinopolie* (kako da će druge medjaše pisati, po ovom *vero*, a za ovim je: *In majus robur predicti doni...*, svršetak. Zato, ili ovo *vero* ima biti *vera*, ili ovo pismo nije sve) [1]. Neznam gdje je *Praputišće*, ni *Terstenik*, ni *Kupin kamen*, ni *Lisen (Lisin*, ili *Ližin) kamen*, ni *Bila voda*, ni *Paprutska draga*, ni gora *Berinšćek*, ni gdje su *Gromače*, a ni gdje je *Brezidin*, ali znam gdje je

1) Jura na 72 s.

Babinopolje: na Čabarskom: to sám Modruški i Senjski biskup Glavinić negdi od 1690 do 1699 ljeta piše caru, tužeć se na kneze Zrinske: « *In* CABAR *Dominus Baro ... sibi appropriavit decimam parochialem ex villa* BABINOPOLIE; *quas decimas in praejudicium parochi convertit in privatum suum utile, tradendo eas Dominae* »..., u Farlatovoj IV na 148 s. Tako Vinodol je bio ćah do Prezida i do Čabra (Čubar je po njemačku!).

A Rieka, ta grad nije bio pod Krčkoga, nego pod Pulskoga biskupa, i to sve do 1787 ljeta, kako Sladovićeve Poviesti kažu na 19 strani, i na 124, a i na 212, ter su se Riečani s Pulskimi biskupi čudo putij popravdali: hotjivali su svakako da im popi po slovinsku maše i mole. Riečani?! E, Riečani, ali nekadanji, a sadanji hote, da im ugarski sopu a talijanski plešu!

I još Modruška župa sva je prilika da je spadala pod Krčkoga biskupa. Jer kralj Hrvatski Stipan IV 1163 ljeta piše, da mu je otac kralj Gejza Splitskomu nadbiskupu dao *Bužku, Plašku, Vinodolsku, Modrušku* i *Novogradsku* župu [1]). Ali pod koga biskupa su prije spadale ove župe? Pod Rabskoga je Bužka, ali nije Modruška, kako nije ni Vinodolska, a ni Plaška, a ni Novogradska: tako ove su pod Krčkoga. A već desetoga vieka Modruše biahu grad, ter unutri je propoviedao sv. Vojtêh biskup Pražki [2]). A Novigrad, ovo nije oni u Vinodolu, ni oni u Lici, a ni oni na Luci, nego oni na Dobri rieci, blizu Karlovca, a u Zagrebskoj biskupiji sada: mogao bi se zvati starigrad, kako je star. A Plas sada Plaški, sva je prilika.

1) « *Et maxime Parochiam Corbaviae, Barani* (*Bućani*, prepisaču!), *Plasi, et Vallis Vinariae, Modrussae, Novigradi, ... quas pater noster Rex Geyza concessit eidem Ecclesiae S. Domnii ....* », i ostálo u Farlotovoj III na 184 s.

2) .... *S. Adalbertum .... praedicasse Christum* MODRUSII, *quae urbs est Liburniae...* U onoj istoj Farl. na 114.

Tako su liepo imali, Krčki Gatsku, Senj, Vinodol, Plas, Modruše i Novigrad, a Rabski Podgorje, Liku, Buže i Bočaće, pak su čudo desetine spravljivali. A do kada to? Dokle su u Krku i u Rabu Grci zapoviedali, i dokle su Hrvati. Krk pišu nekakovi poviestnici, da su Benetčani bili osvojili još 829 ljeta [1]). Ali ono nije istina. Jer *Vigilia* grad, kî je onda njihov knez Obelerij dobio a Partecipacij predobio, nije *Vecla,* ni *Vegla,* ni *Veglia,* ni *Vegia,* ni *Veja,* Krk; samo sliepci i glušci mogu reći da jest; nego je bio na Benetačkom, pokraj *Auriala (Aureliaca,* iliti *Oriaga)* i pokraj Malamoka, kako da su to dokazali, Lučić, Foscarini i Filiasi, svjedoči pop Osip Cappelletti, liepo bnetčanin [2]), i još da su se narugali onim koji su pomislili na Krk. A tko se nebi? samo hantavci mogu pomisliti, da je Obelerij, bivši prognan, hotio Partecipaciju preuzeti Benetke — s Krka! Apak Krk biaše tada u dobrih rukah, u Grčkih, kako i Rab i Osor i mnogo Dalmacije, ter su plaćali ti gradi njihovim carem davke. Nu od 870, ili od 875 ljeta biahu ne samo Grčki nego i Hrvatski, pokle im je ono car Vasilij zapovjedio, da davke neka plaćaju Hrvatskomu gospodaru, a njemu samo nekoliko toga: kako da su se pogodili (« *pacta* »).

I plaćali su njihovu gospodaru po sto nekakovih pinéz (« *numismata* ») svaki ta grad, pak su sve to više bivali njegovi, a najzad posve, kada ih je kralj Držislav, ili još Krešimir prvi osvojio, kako sam to jur dokazao negdi sprieda, a i dr. Rački je u svojih Odlomcih na 34, 88 i 89 strani. Tako su bili Hrvatski sto godin prije nego Benetački: ako to i nije drago nekakovu pisariću Antoniću Im-

1) « *In la città Vigilia appuo Aurialo se serra.* »

2) « Vigilia, *città ... poco lungi dal territorio di Sant' Ilario, rimpetto a Malamocco, sulla estremità del continente, tra Chioggia e Fusina.*» Storia della Repubblica di Venezia 1848, u 3 svez. od 175 do 178 s.

pastariu, krčaninu, kî je 1862 godine iz Trsta poslao po svietu dva lista kadila pokojnoj gospodi Benetačkoi [1]), a najveć onoga što gdje obedva, ondje ne večera, a sve skupa: da otočane od Hrvatov, od svojih, razgovori, a za Talijane, za tudjinu, nagovori. Za to je nalagao, da ti otoci nisu bili ni Hrvatski ni Solvinski ni Ugarski; i da Hrvatov nije bivalo na njih onih godín, a sám benetčanin Cappelletti piše, da jest [2]); a i drugi, Dandul, šesto godín prije njega, evako: « *Dux (Venetiarum, Petrus II Urseolus) deinde vastum velificando aequor... Auxerensem ad urbem delati sunt, ubi non modo cives, verum omnes de finitimis tam Romanorum, quam* SCLAVORUM *castellis convenientes, hospitis adventum se praevenisse gaudebant* » [3]).

Nu Bnetčanom knez (da ne rečem *dužd, duž, dux* po latinsku), Petar Urseol drugi zabrani plaćati Hrvatom davke, koje su im od davna plaćali svakoga ljeta po pogodbi. I tako se kruto zamjeri i njim i njihovu kralju Držislavu. Pak su oni Benetčanom zanovietali i dodijali: umjeli su i onda vraćati bat za bat, i više onda nego sada. Ali je i onda tekao negda pàs a negda zec. Jer taj Urseol nagna svoje vojnike na njih dvakrat, i to više da im otme liepu Dalmaciju, nego da im se za ono osveti. Prvoč, 996 ljeta, odpravi na njih šest brodov vojnikov pod zapovjednikom Badoarijem Bragadinom [4]). Drugoč on sám preveze na njih trideset i pet brodov vojnikov. Tada Zadar da jur biaše Benetački, svjedoči Sagornin, njegov vršnjak [5]), a i Dan-

1) « Cenni Storici sull'Isola di Veglia. »

2) ... anno 997... le isole di Cherso e di Ossero erano possedute da *Slavi croati ....; slavi e croati ed illirici (sic)* sì di quella, come delle *circonvicine isole,* corsero (?) a prestare omaggio, ed a giurare obbedienza all'Orseolo ». Ondje na 299 i 300 s.

3) U Farlatovoj V, na 185 s.

4) Cappelletti ondje od 294 do 296 s.

5) « *Illis namque temporibus in Dalmatiarum confiniis non plus quam*

dul: tako ga je bio dobio Bragadin. A kada je pak to bilo? Cappelletti piše, da 997 ljeta; a dr. Rački u Odlomcih na 34 i na 88 s. da 998; a Farlat, da 1001, « *ineunte saeculo undecimo* »; a ja ću svoju malo kašnje reći: ali Cappelletti ima krivo, da je tada bio Hrvatskim kraljem Mutimir, sin Trpimirov [1]): i kako krivo! I pak ti Benetčani, lakomci, da su na brzu osvojili primorsku Istru i Dalmaciju ćah do Dubrovnika. V Osoru da su bili na duhovu, ter Osorani i svi onudnji *gradi,* ne samo *Rimski,* nego i *Slovinski* [2]), da su se dali njihovu knezu, pod prisegu. A koji su to bili gradi? valja da Cres, Lubenice, i Beli. A Slovinci su sada na Lubenicah i u Belom (ako ne reku: *na* Belom), a i u Cresu ostran malo Taljján. Ali Dandulu biše reći: omnes de finitimis tam *Romanis* quam *Sclavis* castellis: jer onako ti gradi bi bili neki pod oblast Rimsku (Grčku), a neki pod Slovinsku (Hrvatsku): a tako valja da nije bilo.

Pak da su zajidrili u Zadar, u *svoj* grad [3]). I totu Krčki i Rabski biskup i *priur* (poglavar) a i starešina da su im knezu, onomu istomu, drage volje dali svaki svoj grad, prisegavši svi, da hte mu biti vierni, a biskupi još i za to, da hte za njega u crkvi slavno moliti za carima [4]). Ali prvo: tih biskupov nije imenovao Dandul, ni Krčkoga ni Rabskoga, a ni Osorskoga; drugo: pisám za te prisege ne imamo, za nijednu; treto: Rabljani, Osorani i Beljani, a valja

Iaderensibus civibus (Iaderenses cives) *veneticorum duci* (ducis) *ditioni obtemperabant* ». Ondje na 298 s.

1) ... « *re Murcimiro, figliuolo di Turpimiro* » ... « *Mulcimiro re della Croazia,* » ondje.

2) ... « *omnes de finitimis tam Romanorum, quam Sclavorum castellis* ».....

3) ... « *civitatis* (Jadrae) *Prior cum Episcopo et ceteris* SUUM *Dominum* (Petrum Urseolum II) *receperunt* »....

4) Za kneza Mletačkoga da još i sada mole popi po Dalmaciji i po tih otocih, piše, da ne rečem onako, Impastari!!!

da i Krčani, obećali se njihovu knezu Ottonu 1018 ljeta, kako da se nisu nikad njegovu otcu Petru, onomu knezu, po samih njihovih pismih u Farlatovoj V na 326, na 617, i na 639 strani. Zatim Splitjani i njihov nadbiskup Petar da su onoga Petra Urseola prijeli. Ali Farlat u III od 109 do 116 strane dokazuje, da je nadbiskupom Splitskim bio Martin do 1000, a od tada do 1015 Petar. Tako: ili je Dandul zapisao Petra namjesto Martina, ili je taj rat bio za 1000. Nu nekakovi Klišani pravo 1000 godine svjedoče, da cari su im Vasilij i Konstantin, a kralj Držislav, a nadbiskup Martin, a knez Florin, koji da je i Splitski [1]), a Urseola ni ne spominju. Dakle je sva prilika, i ovako i onako, da je taj rat bio za tom godinom.

A nije istina ne, Impastariću, ono: da je taj Mletački knez ostavio za *kneza* u Krku Darija Frankopana, a u Splitu sina Otona, a u drugih gradih Dalmatinskih druge mletčane. Jer za to ne zna Sagornin, njemu vršnjak, a ni Dandul, a ni Monacis. To da je Dandulu netko pridao [2]), piše Cappelletti ondje na 308 strani. Pak on tomu ne vjeruje, kako ni Filiasi, drugi mletčanin [3]). Apak znamo da je Florin neki knezovao u Splitu onih godín, a Krčani sámi pišu 1018 godine, da im je Andrij neki poglavar, i da ga *priurom* zovu, a ne *Comesom* (knezom) [4]). I još nešto: taj Oton imao je 997 godine samo pet godiníc, kako mu je broji sám Cappelletti na 330 strani: liepa

1) ... « *Anno ... millesimo, Indictione* (decima) *tertia, Regnantibus Dominis Nostris Basilio et Constantino magnis Imperatoribus, in Regno Croatiae gubernante autem D. Dircislavo inclyto Rege, residente etiam in Sede Beati Domnii D. Martino Reverendissimo Archiepiscopo, una cum D. Florino Principe Spalati et Clisii* ».... U Farlatovoj III na 112 s.

2) « *L'anonimo annotatore della cronaca del Dandolo* »...

3) « *Qualche oscura cronaca volgare non fa autorità in ciò* ».... U Cappellettia na 309 s.

4) *Ego Andreas Prior de Civitate Veglensi,* » u Farlatovoj V na 309 s.

vam kneza! Eto: štogod više grmi, to manje dažji. Ali može bit istina, da se je Petar Urseolo i Dalmatinskim knezom zvao od tada nekada.

Nu Hrvatski kralj Krešimir II, Držislavov brat, on je svojao Dalmaciju. I osvojio Zadar i još nekoliko gradov. Pak Benetački knez Oton srdit oboruža silu brodov i preveze tamo na njega. I premože ga: ali na moru negdi. Pak mu preuze Zadar, ter i Rab, i Krk, i Osor, i Belí: a to 1018 ljeta. Jer toga ljeta a mjeseca srpnja Rabski biskup Maj, i poglavar *(prior)* Bellata, i popi, a i vàs puk obećali se njemu [1]) i njegovim naslednikom, da hte im davati deset libríc svile, i to sámi slati na svaki božić pod zarok pet libric suhoga zlata [2]); a pak kolovoza mjeseca Osorani, biskup Martin, *priur* Ivan, popi, i vàs púk: da hte im i oni tada, tako i pod toliko davati četrdeset kožíc kunskih [3]); a i Beljani [4]) da hte petnaest takovih isto tako, i još pomagati jim, i braniti jih [5]). Rabljani i Osorani obećaše i zapisaše to svaki u svojem gradu, a Beljani u Krku [6]), i to njihovi poslanici: « Godostro Serenico » *(satnik?)*, pop « Dabro », Petar « Scaminus », Marin « Stredrago », « Resinico » i « Vecinto », pred Krčkim biskupom Vitalom, a *priurom* (poglavarom) An-

1) ... « *vobis D. Othoni seniori nostro Duci Venetorum et Dalmaticorum* »....

2) ... « *auri obrizi* »... Ondje na 226 s.

3) Ondje na 617 s.

4) « *Chà Fisole* » - *Capisulum* - *Caput Insulae,* na Creskom.

5) Lì ondje na 639 s.

6) .... « *Anno millesimo octavo decimo, mense Augusti, Indictione I. In civitate, quae vocatur Vegla, spondentes spondemus et promittentes promittimus Nos quidem Godostro, qui modo vocatur Serenico, habitans in Chà Fisole una pariter cum Dabro* (Dobro, podpisan) *Presbytero, atque omnibus habitatoribus praedictae nostrae civitatis Chà Fisole ... vobis* (a ne: *urbis*) *Domino Ottoni Duci Venetiarum atque Dalmatiarum* (opet onako) *Seniori nostro* ».....

drijem, a piscem popom Marinom, i još pred trimi svjedoci. Pak kako su mogli reći Colet i Cappelletti, da ovo je Krčko pismo, da ovo su Krčani obećali? ter oni poslanici očito govore, da oni su iz Beloga, i da to obećuju za sve Beljane do vieka [1]), podpisavši se prvi [2]), a ti da su im samo svjedoci za to [3]). A pak Kandler, prigovoriv za to Farlatu namjesto Coletu, nije razumeo ono: « *Anno millesimo octavo decimo* », jer piše da je to bilo 1008 ljeta! [4]). Ali i Krčani, i oni da su se 1018 ljeta zapisali onomu knezu i njegovim naslednikom, obećavši jim trideset lisičjih kožíc na godinu: i za to da je pismo u zakoniku Treviškom. A Dobrinjci? a Omišljani? a Vrbničani? a Bašćani? a Cresani? a Lubeničani? Jer Osorani se obećase samo za se, a tako i Beljani, a valja da i Krčani.

Ali Krčkomu biskupu Gatska, Senjska, Vinodolska, Plaška, Novogradska i Modruška, a Rabskomu Podgorska, Lička i Bužka župa tada još ostaše. Jer Benetčani nisu se do duga širili po njihovih gradih: okolo 1026 godine svojega kneza Ottona prognaše u Carigrad, obrivši ga, pak nesložni malo po malo zgubiše svu Dalmaciju, pravo svu — koliko jê onda biaše — ne mogavši jê obranit od nje starih gospodarov, Grkov i Hrvatov. Dà, Grci ju opet osvojiše: ter Zadrani njihova cara zovu svojim 1029 godine i 1033 i 1036 i 1044 i 1052 i 1056, i još do duljega [5]); a njegovim namjestnikom nada svom Dalmacijom Grgura 1033 i 1036, a 1052 bana Stipana, a 1067 i 1069 Lava, govoreći jim nekada « *proconsul* », nekada « *protospatarius* » i « *straticus* », nekada samo « *protospa-*

1) ... « *cum ... omnibus habitatoribus praedictae nostrae civitatis Chà Fisole, cum nostris haeredibus, ac prohaeredibus et successoribus* ».....

2) « *Signum manus Serenico, qui hoc fieri rogavit.* »

3) « *Ego Vitalis Episcopus de civitate Vegla t. ss.* » = testis sum.

4) Iscrizione Romana in Veglia, na 11 i 20 s.

5) U Farlatovoj V od 42 do 49 s.

tarius », nekada ovako i još « *catipanus* » ili « *capitanus* »; a Benetačkoga kneza ni ne spominju, ni oni ni drugi Dalmatini, u nijednom pismu onih godín. Ali Cappelletti ondje na 358 strani: da su se i za onim Ottonom Benetački gospodari pisali: Dalmatinski i Hrvatski knezi? Pisali su se, ali nisu bili: svojili su, i ne samo Dalmaciju, nego i Hrvatsku: a onuda nije bio ni Otton gospodario!

Tako i naši otoci bili su pod Grčkoga cara. Za Rab, to posvjedočiše Benetčani, knez Ordelaf Faledar, Ivan Tijan biskup Kaorlanski, Domenik Pulan, Domenik Michael, Domenik Mauročen, Rajnerij Michael, Marin Longoferar i mnogi drugi, 1116 ljeta, ovako: « Prisižemo vam Rabljanom, koji ste i koji budete, da ćete moći do vieka tako se vladati i tako stâti i toliko slobode imati, i jošće si biskupa i kneza izbirati, kako da ste prije pod *Carigradskim carem* [1]) i pod Ugarskim kraljem, samo kneza potvrdjivati ćemo vam mi i naš dvor; tako nam Boga, mi ćemo vas vladati i držati kako svoje Benetčane, i onako, kako je vam Dalmatinom prisegao Koloman kralj Ugarski skupa sa svojimi nadbiskupî, biskupî i knezi ». Evo, sámi Rabljani, biskup Paval, knez « Oriens », i vàs puk, svedoče, ne što su čuli, ne što su čitali, nego što su na svoje oči vidjeli, a to: da oni su prije 1115 leta bili pod Kolomanom, kraljem Ugarskim, Hrvatskim i Dalmatinskim, a prije toga pod carem Carigradskim, ter pri jednom i pri drugom da su za se sámi izbirali biskupa i kneza; a ti jim ovo sve spoznáju za istinu. Tako Benetčani nad Rabljani nisu bili od onda do 1115 leta. Kolika zaglavica Dandulu! a i Farlatu, koji njemu sve vjeruje: da bi

1) « *Iuramus ... potestatemque, quam antiquitus* DICITIS *habuisse sub Imperatore* CONSTANTINOPOLITANO, *et sub Rege Ungarorum, presulem vobis elligendi et comitem....* Isto ondje na 236 s., i u Kukuljevićevoj: Jura Regni C. D. et S. na 28 s.

komu! on je ono napisao nešto na krivo, nešto na opako, a nešto: niti stàlo niti leglo, kako mu to potiče Filiasi liepo mletčanin [1]). A i Krčki i Osorski otok bili su jedanajstoga vieka pod Grčkoga cara oblast: jer oní njegovi namjestnici pišu, da su to nada *svom* Dalmacijom [2]); a ti otoci biahu onda u Dalmaciji. To još i sada pamete naši otočani! jer za svako svoje mirišće reku da je bilo Grčko, ako je liepo bila kakova crkva, ili mostir, ili gradac njihovih starijih. Oni pripoviedaju i za što su Grci otišli iz našega otoka: Da je bila velika i duga suša, pak da su im posahli i presahli svi káli, i lokve, i jezera, i studenci, ter da su vodu dielili, ne na čabar, a ni na kablaču, a ni na dižu, a ni na čašicu, nego na — čaškulju od oriha. Za to da su šli tja! Ali svoje zlato i srebro da nisu sve uzeli sobom: da su toga čudo zakopali, sve koji gdje onuda, zapisavši dobro, na kom i na koliku mestu, a i polag česa i medju čim i na čem. Pak ta pisma da su odnesli. Ali ta suša vam je, otočani, bila u Carigradu: suša na carih, suša na patriarkah, suša na državi, suša na crkvi: suša u dušah u srdcih i u glavah njihovih. Pak jim Hrvati junaci te otoke, a i svu Dalmaciju, posve predobiše. I ovo je istina: čujmo svjedoke, jednoga po jednoga. Veli žakan Toma trinajstoga vieka piše evako: « Krčka, Osorska i Rabska biskupija imale su svoje župe svaka na svojem otoku; ali Krčka je veći diel i onih žúp, koje sada ima Senjska, koje tada ne biaše: *jer svi ti gradi spadahu pod Hrvatsku kraljevinu* » [3]), jedanajstoga vieka. Zašto je rekao: *enim, jer?* Da pokaže zašto ne biaše još tada Senj-

1) « *Dandolo ... volle piuttosto nell'arida sua cronaca introdurre molte inutilità, molte leggende e favole* », u Cappellettia ondje na 332 s.

2) « *Gregorius, Protospatarius et Straticus universae Dalmatiae* » - « *Leo imperialis protospatarius, et totius Dalmatiae Catipanus* ».

3) .... « *Omnes* ENIM *civitates praedictae* (Veglensis, Absarensis et Arbensis) *ad Regnum* CROATIAE *pertinebant* », u Farlatovoj III na 123 s.

ske biskupije: zašto da i Krk biaše pod onoga kralja, pod koga i Senj, pod Hrvatskoga, kako da i Rab i Osor. Ovo će mi rabiti kada budem na onom: zašto su Senjsku biskupiju opet zastavili.

A sv. Petar Damian kaže i to dvakrat: da Osorski biskup sv. Petar « Gaudentius » *(Radošić)*, njegov premac i znanac, ostavi se, 1040 godine, biskupije, prevezav se *iz Slovinske kraljevine* u Taliju [1]). A Slovinska mu je *Hrvatska* kraljevina, i njemu i sto drugim piscem latinom i talijanom: zašto Hrvati su govorili nekako po Slovinsku: a Slovini se bili naselili do njih čudo prije nego Hrvati, pak su im oni dobro znali ime, samo po *svoju: Sclavones, Sclavoni, Sclavini, Sclavi.* Zato još i sada Talijani po Furlaniji, po Istri i po Dalmaciji zovu nas, svoje susjede: *Schiavoni,* onako kako su nekada počeli, bili mi Slovinci, ili Hrvati; a jezik nam: *lingua schiava,* a i *sclava* oni prvi, govorili mi po Slovinsku, ili po Hrvatsku. Ovoga najbrže ne znaju oni Hrvati, koji su daleko od njih.

A Rabski biskup Drago sa svimi svojimi popi, i poglavar *(prior)* Maj sa svim pukom, zapisali 1062 ljeta Fulkonu ili Falkonu opatu dvie crkve, Sveti Petar i Sveti Ciprijan, sa svim njiju blagom, da polag jedne, ili polag druge sazidje samostan za benediktovce, rekavši liepo, da tada biaše Petar Krešimir *kralj Hrvatom i Dalmatinom, pak i njim.* [2]): *komu* da neka ih slobodno *tuži* taj opat,

1) « *Venerabilis quoque Gaudentius Apsarensis Episcopus, cujus ego familiaritatis dulcedinem merui,... Episcopatum dimisit, et de* SCLAVONICO REGNO *navigans littoribus Anconitanae urbis applicuit* » ..., u knjižici XIX « de abdicatione Episcopatus »; a u XX « apologeticum ob dimissum Episcopatum »: « *Haec venerabilis ille vir expertus, Petrus videlicet Apsarensis Episcopus, qui Episcopatum dimisit, et de* SCLAVONICO *regno Italiam navigans, littoribus A. u. a.* »...

2) ...« *Croatiae Dalmatinorumque regimen Dom. gubernante Petro* »..., u Fartatovoj V na 227 s.

i koji to budu za njim, ako ih za to budu pravdali, ne davši biskup i poglavar njim pravo [1]). Pak ovo pismo pohvali i potvrdi sám kralj, Petar Krešimir 1071 ljeta [2]). A kako je on [3]) ovoga istoga ljeta Rabskoj biskupiji zapisao sve što je njè od prija bilo: Podgorje, Liku, Buže, i Bočaće, a i kako je Pažkoga otoka nekoliko, sela: Pag, Pečane, Murovlane i Vlašiće, njoj [4]) uzeo a Ninskoj dao, koja da je tada *uzkrsnula* [5]) - to sam još o Petrovi povjedio, ter i dokazao; a i kako je dva ljeta prije zapisao svetomu Krševanu u Zadru *svoj* otok *Maun* u *svojem* moru u Dalmaciji [6]): da mu Bog starije pomiluje a kraljevinu očuva, koju da mu je liepo razmaknuo po kraju i po *moru* [7]). A i staropažani [8]) (ovako ja zovem «*Kessenses*», ne znajući drugako) 1071 ljeta njega imenuju *svojim* kraljem, a Draga Rabskim i *svojim* biskupom, a Mazolina *svojim* i njihovim *knezom* [9]), darovavši ter zapisavši Svetomu Mihovilu samostanu na « Sansikovu » (na Sušku) svoj samostan Sveti Petar na' nom otočiću blizu Veloga Lošinja, a i oba ona otočića sa svim, samo da njihovu biskupu neka budu podložna kako da su i bivala, a *knezu* neka davaju koliko da su i davala. Na to se pismo pod-

1) ... « *licentiam libere habetote ... eundi ad* REGEM , *ut sicut lex docuerit, ibi emendet* »...

2) « *Ego Cresimirus rex corroboro* »..., ondje.

3) « *Ego Cresimirus rex Dalmatinorum ac Chroatorum* »..., ondje na 229 s.

4) « *De jure suo* »..

5) ... « NOVO *dedimus Episcopo Nonensi* »...

6) ... « *nostram propriam insulam, in* NOSTRO *dalmatico mari sitam* », ondje na 48 s.

7) ... « *quia Deus omnipotens terra marique nostrum prolongavit regnum* »....

8) « *Nos Kesensis Comunitas* »...

9) ... « *tempore Cresimiri Dalmatinorum ac Croatorum Regis, et Dragi Arbensis Episcopi* » ... « *pristinum vero rogamus dari Mazolino Arbensi* COMITI, QUI NOSTER *est* »...

pisaše, taj njihov i Rabski *knez Mazolin* [1]), *Dobrogost, Petar, Dujam Valastelin* (Vlastelin: onako, ili Ulastelin, jest po vlaškom govorilu), *Stanimir, Bardinus, Perlug, Subdimir, Paval, Culiamir, Bastian, Stojan Gostime,* i još neki tri, pak i ón biskup *Drag* kako sam jur pokazao. Po moju, sve sámi hrvati! Pak ovakovi da požele pod Benetčane, pod onu tudjinu? I još nešto: Rabljani svojega poglavara 1071 ljeta ne pišu *prior,* kako su ono prije, i to još 1062, nego *comes,* latinski. Dakle negdi od 1062 do 1071, kada je u njih zapoviedao kralj Krešimir Petar, a ne Benetčani ni Grci, počeše njega ovako zvati, i to brže po toga kralja naredbi, nego po svojoj volji: jer u njegovoj kraljevini biaše dosta poglavarov koje su Latini zvali: *comites*, a sámi Hrvati: *župani*, ili *knezi*. A uzkrsnuli biskup u Ninu one župe valja da je svojao, kako je ono bio Grgur, pak je kralj Rabskoj crkvi dao ono pismo za nje, po kom je vidjeti, da je ona biskupija počela 1071 ljeta, ili još malo prije, a ne 1072 kako Farlat sudi u III na 141 strani, a još manje 1075 kako arhižakan Toma, van da ju je tada sabor u Splitu samo pozakonio.

Tako za Rabljane i za Osorane veli žakan Toma ima pravo da su onih godin spadali pod Hrvatsku kraljevinu; a krivo Farlat, koji mu toga ne dá ondje u III na 123 strani; ali u V na 228 i na 229 str. i on to spoznaje za istinu. A kada je Tomi to istina, tako je i ono: da su i Krčani tamo spadali; a da jesu, on jošće svjedoči gdje ono pripovieda, kako je neki Cededa za slovinski jezik prognao iz Krka biskupa Grgura, pak totu počeo biskupovati, a svietovnjak. Evo kako je to bilo, ali na kratko. Papa Ivan VIII 880 godine dopusti Slovincem mašu i molitve po njihovu, da pače to *zapovjedi,* pohvaliv rado slova,

1) « *Ego Mazolinus Arbensis et Kesensis Comes testor, et me subscribi jussi* ». U Farlatovoj V na 195 i 229 s.

koja im je bio izmislio za to isto učitelj sveti Ćuril Konstantin iz Soluna grada [1]). Pak: *Bože v'pomošt moju v'n'mi — slava Otcu i synu i Svetumu Duhu — slava va višnjih Bogu — pomolim'se — va vse vêky viek — Gospod s vami — v'višnjih srdca — hvaly v'zdavajmo Gospodevi Bogu našemu — idite misa jest,* pjevali su im u crkvah redovnici, oboji, i popi i koludri, najprije Moravljanom i Panonjanom, pak Hrvatom i Dalmatinom slovjenom. I tomu su se oni vele radovali i veselili, ter su blagosljivali sv. Ćurila, i sv. Metudija brata mu, što sta im bila tako počela. Ali za to isto kruto su zavidjali, a i zanovietali, Niemci prvim, a Latini drugim, ter su im i Metudija hudali, sveta človjeka. Pak je deseti Ivan papa negdi 925 ljeta pisao Dalmatinskim i Hrvatskim biskupom: « *Da na Slovinskom* [2]) » *svetu misu vršite po latinsku kako Rimska crkva, a ne* » *po tudju* (njoj) [3]): *zašto Sloveni* (« *Sclavi* ») *da su* » *njejina djetca* »; a kralju Tomislavu Hrvatskomu, i Mihovilu knezu Zahumskomu [4]), i još onim istim biskupom, i svim županom [5]), redovnikom (« *sacerdotibus* »), i puku po Slovinskom [6]) i po Dalmaciji: « *Da Slovinci su ose-* » *bujna djetca svete Rimske crkve, apostolkinje* [7]) *i posvud-*

1) ... « *Litteras denique* SCLAVINISCAS (=Slovin'ski-a-o) *a Constantino quondam philosopho repertas, quibus Deo laudes debite resonent, iure* LAUDAMUS; *et in eadem lingua Christi domini nostri preconia et opera enarrentur* IUBEMUS »... « *Nec sane fidei vel doctrinae aliquid obstat, sive missas in eadem* SCLAVINICA (Možebit je i ono bilo ovako) *lingua canere, sive sacrum evangelium vel lectiones divinas novi et veteris testamenti bene traslatas et interpretatas legere, aut alia horarum officia omnia psalere* »... In Tabulario Vaticano.

2) ... « (in) *Sclavinorum terra* » =Hrvati i Srbi, a i oni prvanji Sloveni.

3) « *In extranea (lingua),* » ... u III Farlatovoj na 93 s.

4) « *Chulmorum* », хльмъ. Zašto i Mihovilu ne piše: « *dilecto filio* », kako Tomislavu, nego samo: *excellentissimo Duci?*

5) « *Zupanis* »...

6) ... « *Sclavoniam* » = Hrvati i Srbi, i još oni prvanji Sloveni.

7) « *Apostolorum* » nam. *apostolicae* netko prepisao.

*

» *nice, a njihove* (« *Sclavinorum* ») *kraljevine medju nje-*
» *jinimi prvinami: zašt' ona da je njih bila naučila vjero-*
» *vati po hrištjansku, i pokrstila: pak njezina i nauka i je-*
» *zika da neka se drže, kako da se i Sasići* (« *Saxones* »),
» *koji da su bili skorije kršćeni, pri papi Grguru* (drugomu).
» *Jer komu da im je drago Bogu misu govoriti po tudju,*
» *po Slovinsku* [1]), *kada da su osebujna djetca njezina? da*
» *koji bi to tako rad, taj da prestaje biti njê. Zato da oni*
» *neka poslušaju njega i koga k njim šalje, Ivana Jakinskoga*
» *i Lava Palestrinskoga biskupa: da neka ostanu pri njihovu*
» *jeziku; ako nè: da će ih on od sebe odlučiti* [2]). I poslušali su. Jer sabor onoga istoga ljeta u Splitu odsudi: « *Ut nullus Episcopus nostrae provinciae audeat in quolibet gradu* SLAVINICA *lingua promovere; tamen in clericatu et monachatu Deo deservire. Nec in sua Ecclesia sinat eum missas facere, praeter si necessitatem Sacerdotum haberet, per supplicationem a Romano Pontifice licentiam ei sacerdotalis ministerii tribuat* [3]) ». Kako ću ovo nesriće razumjeti? ovdje je «*eum*» *ga,* i « *ei* » *mu,* a nije *koga* ni *komu:* u prvom redu nekoja rieč je propala, ili od starosti ili po neharnosti kojegagod prepisača; a ni ovo « *tamen* » ne pristoji; lagko da je bilo *tantum* s prvine: jer za oboje pisivali su *tm̃,* na kratko, Sada naški, koliko se dá: « *Nijedan biskup Splitskomu nadbiskupu podložan, a ni on sám, ne redite ikoga za Slovinski; a koga su, taj budi samo žaknom ili koludrom ter tako Bogu služi; i ne dajte u svojih crkvah mašiti Slovinski nijednomu popu, van da bi potrebovali popov: ali i tada prosite Rimskoga papu, da tomu i tomu popu dopusti tako mašiti* ». Vidjeti je, da su neki vikali: ne, ne! tako ćemo mi bivati brez redovnikov a ljudi nam brez maše!.....

1) ... « *in barbara seu Slavinica lingua* »..., a i « *Sclavinica* ».
2) Ondje na 95 s.
3) Isto ondje na 97 s.

Nećete, ne, ako budete djetcu iz mala školali latinski, kako vas evo papa nagovara svih [1]), odgovarali su im oni poslanici. I to sabor zapovjedi, *nekako*.

Ali Sloveni za taj saborski zakon hajali i ne hajali: hivali su svojemu jeziku radi: a znavali što je ono osmi Ivan papa bio pisao: a i popov potrebovali. Pak papa Mikula II posla k njim, negdi za mladim letom 1059, kardinala Majnarda, a taj spravi sve njihove biskupe [2]), najbrže u Splitu, ter s njimi, kako veli žakan Toma pripovieda, odluči da već (« *de caetero* ») nijedan svećenik ne ima mašiti slovinski (« *in lingua Sclavonica* »), nego samo latinski i grčki; i da nikomur sa slovinskim jezikom ne imaju dati biskupi svetih redov. I to potvrdi papa. Pak Slovinske crkve zatvorili sve. A njihovi [3]) redovnici plači se i tuži i skončuj, prestavši vršiti svoje djelo. Pak silna smutnja nastala po *kraljevini Dalmatinskoj* i *Hrvatskoj* [4]). Evo, Toma ne kaže: po kraljevinah, nego: po kraljevini. Tako Hrvati i Dalmatini biahu tada pod svejednim kraljem; ali i Krčani biahu Dalmatini. Nu čujmo mu ih još nekoliko.

« Ter pride na Hrvatsko (« *ad Croatiae partes* »), iz » nekuda drugud, neki pop Ulfo, Golfango [5]), iz vana bo- » gomoljan, a vnutri paklen mieh. Pak trùbi on po puku: » meni vas je muka; ja ću vas dobro svjetovati: mene » je moj gospodin papa k vam poslao *(a nije)*. I on je » vele žalostno čuo, da su vam crkve zatvorili a redovni- » kom službu božju vršiti zakratili. Zato sada pošljite

1) « *Unde hortamur vos, o dilectissimi filii, ut vestros tenerrimos pueros a cunabulis in studio litterarum Deo offeratis* »... U onom listu.

2) ... « *Synodus omnium Praelatorum Dalmatiae et Croatiae* »...

3) « *Sclavorum* »...

4) ... « *in Dalmatiae et Croatiae Regno* » ... « *in Regno Sclavonico* »... « *in partibus Sclavoniae* » — svejedeno.

5) ... « *Ulfus .... cui Golfangus* (Volfangus?) *agnomen erat* »....

» k njemu, k mojemu gospodinu, kogagod: ja drugi, ako » ne izprosite štogod zaprosite. I starešine se spraviše » na kup, ter poslaše u Rim toga istoga popa Ulfa, davši » mu darov za papu. I on, odputiv se pride tamo, zanese » njihove (« *Croatorum* ») dare i prošnje gospodinu papi » pred noge [1]), ter ga prosio, da u *Slovinskoj kraljevini* [2]) » budu opet crkve i popi onako, kako su prije bili. A on » njemu: Nije pravo iz lagka učiniti štogod preko onoga » što su apostolskoga stola poslanici odlučili. Ali uzmi ti » naš list, pak ga zanesi onamo velomu biskupu i *kralju* » i drugim biskupom, neka za to dva biskupa pridu k nam: » jer tebe ne možemo nikakor uslišati, kada te ne pozna- » jemo. I pop brže bolje zanese papin list, ali, hudoba, » ne k njim, nego ka Gotom *(Hrvatom: zarekao si se)*, koji » su ga bili poslali. Pak ti pitaj ga, da je li za njih šta iz- » prosio od pape. A on njim: Jesam, jesam po Božjoj » milosti, štogod ste hoteli: evo piše, da vam crkve otvo- » re, da vam redovnici opet onako služe. I jošće sam vam » izprosio, da za se biskupa izberete koga svóga *(hrvata)*, » pak da ga s menom i s nekoliko darov k njemu pošljete » posvetit. A Goti *(Hrvati iliti Sloveni: opet si se zarekao)* » raduj se i veseli tomu; i tudije izabraše biskupa, nekoga » Cededu, starca brez nauka, ter ga brže bolje odpraviše » u Rim s nekakovim opatom Protepom *(Potepom, sudim* » *ja)* i s tim popom Ulfom, koji se je i domisilio toj svoj » vragoliji. Kada oni tamo, papa njim: da koji su oni. » A vragulin pop: Mi smo iz Dalmatinskih krajev, sveti » otče. Vi se morete spametiti, da sam ja pred nekoliko » bio u vas, dobri otče; a ova sta prišla pred vaše noge, » da se smilujete njihovu [3]) narodu, kako se svakomu;

1) Aleksandru II, od 1061 do 1073.

2) ... « *in Regno Sclavonico* »...

3) Vidjeti je, i po'vom i po'nom, da pop Ulfo nije bio hrvat.

» i još óv, vele plemenit muž Gotski *(Hrvatski)*, da ga vi « bolje naučite, da bude mogao slobodnije propoviedati » právu istinu. A kakovu službu ima? zapita gospodin » papa. Popovao je slovinski [1]) prije, odgovori mu netko. » A on: da zašto brade ne brije po katoličku. A opaki » pop Ulfo: Zato je, gospodine, pred vas prišao, da od » sada vas posluša. Pak poštovani papa on čas mu pre- » striže malo dlák na bradi sám, a slugam zapovjedi, da » ga po crkvenu obriju. Zatim reče popu Ulfu: Ja ti ni- » sam bio zapovideo, da ovu dvojicu k meni pozoveš za » ovoliku stvar, nego biskupe. Na to on: Hoteli su oni, » gospodine, ali nisu mogli nikakor.

» Pak gospodin papa, posvjetovav se, odgovori jim » ovako: Sinci! znajte: ja sam mnogokrat čuo to što bi » radi Goti *(Sloveni)*, ali što su ono pismo Arijevci iz- » mislili *(ovo nije istina)*, zato im ja ne smiem nikakor » dopustiti, kako nisu ni prvi pape, da svetu službu po » svoju vrše [2]). Sada pak idite, ter činite oni narod ovrši- » vati sve što je naš poštovani pobratim Majnard Sveto- » rufinski biskup kardinal naredio na saboru, dokle naši » poslanici onamo pridu. I otidoše hitro. Pak Cededa » ovako: Pope Ulfe? reci mi, što nam je koristilo da smo » bili pred gospodinom papom? A on njemu: Što si jako » želio, to si po meni dostignuo. « Što? » – « Papa te je » zabiskupio ». – « Kako?! » – « Komugod nekoliko dlák » na bradi ostriže, taj je on mah biskup: toliko ti on » može ». A starac bena raduj se, ter kupi brzo kučmu » i prsten. Pak dojdoše oni do *Hrvatskoga*, (« *ingredien- » tibus eis fines Croatiae* »). A kada su to čuli njihovi » (« *compatriotae* »), teci oni veselo na susret svojemu » biskupu. Ter ga jako veselo priješe. I on, kakov biaše,

1) « *In sua littera* ».
2) « *In sua lingua* ».

» vuk grabežljivac u koži ovčjoj a ne pravi pastir, takovo » djelo poče: najprije skoči na *Krčkoga* biskupa, ter ga vele » brzo splaši iz njegova mjesta [1]), pak to za se osvoji » kako da mu je papa dao oblast, i poče, sram ga bilo! » biskupovati: crkve posvećivati, žakne rediti, i drugo, » a tako oskvrnjivati sveto ». – I još Toma: da je pop Ulfo Golfango skupa sa Cededom, s tim divljim biskupom, opaku smutnju vodio *po krajih Dalmatinskih i po Hrvatskih* [2]).

Eto kako Toma po drugoč svjedoči, da je i Krčka biskupija bila pod Hrvatsku kraljevinu, pod Hrvatskoga kralja Petra Krešimira; i da je ona imala tvrdih slovinác, tvrdjih nego nijedna druga u toj kraljevini: da su svoj jezik hoteli u crkvi svakako, i prieko biskupove volje, i prieko nadbiskupove, i prieko saborske, i prieko papine, ter za to poslali u Rim k papi, Aleksandru drugomu, Ulfa Golfanga, nečijega tudjega popa, dva puta, najprije sama, pak samotreta, skupa sa svojim popom Cededom i s Potepom, opatom nekoga onudnjega samostana, i jošće svoga pravoga biskupa Grgura izagnali iz njegova mesta, iz Krka, pak totu postavili za biskupa toga istoga Cededu, a popa, i još nenaučena: da nije razumeo ni rieči latinski; samo da je slovinski: i to njim da je bilo dosta: jer je bilo po njihovu. Ali Krčani su sada talijani? Oni su to i onda bili, ali nisu Omišljani, ni Dobrinjci, ni Vrbničani, ni Bašćani; a ni Senjani, ni Ledeničani, ni Novljani, ni Bribirci, ni Grižanci, ni Driveničani, ni Hreljinci, ni Bakrani, a ni Modrušani, ni Gašćani: oni su svi bili slo-

1) ... « *Veglensem Episcopum cum omni celeritate de sua sede fugavit* ».....

2) .... « *Ulfum presbyterum .... alligatum propter Schismatis nefarium scelus, quod cum Cededa exercuerat in regionibus Dalmatiae atque Croatiae* »..... U Farlatovoj III od 132 do 133 s.

vinci, kako su i sada, pak lagko i prelagko premogoše Krčane. A Gatani, Senjani, Vinodolci i Modrušani onda još biahu pod Krčkoga biskupa: zato Toma i piše ono po *Dalmatinskih krajih i po Hrvatskih* da su sviet smutili pop Ulfo, opat Potepa i pop Cededa tobože biskup, a to po Krčkom otoku i p' onih župah, a 1062 i 1063 ljeta.

Ali ju platiše Ulfo, Potepa [1]) i Cededa. Papa, on isti, posla k njim nekoga kardinala Ivana, a to dvanajst liet prje 1075 [2]), tako ili 1063 ili 1064. I taj ravno u Krčku biskupiju. Totu spravi mnogo naroda i redovnikov obojih, pak pred njimi osramoti žestoko Cededu, što je onakov biskupovao, ter ga i prokle, a i Potepu, i svih koji se njiju držahu. A Ulfa kî je bio najveć kriv, njega da zavuć u Split, kamo i sám pojde, ter ga totu, spraviv sabor, najprije posve razpopi, a zatim da paličat, ostrić, na čelu šgalat pak u tamnicu zatvorit, i to do smrti. Nu Cededa manenčina nehtio se nikakor ostaviti onoga opakoga posla, pak nasta velika smutnja po svoj kraljevini. A papa: da ga prokunu na velu. I jesu, dva puta u Rimu, a tri u Splitu na saboru: pak je iz nenada umro, onako kako je i Arij. A Ulfo, on nije bio do smrti u tamnici: papa na smrti 1073 ljeta oprosti mu. Pak ga oslobodi 1075 ljeta Gerardo veli biskup Siponatski, u Dalmaciju poslan od pape Grgura sedmoga. Ali ga ne pusti ondje, nego uze sobom u Rim: da se već ne vrne onamo. I ovo sve pripovieda veli žakan Toma, ondje u III knjizi Farlatovoj.

A kakov *Slovinski* jezik je ono bio? Onakov kakov su

1) « Protepa » držim ja da je krivo u Farlata ondje, kako je i « *prodsup* i *prodsupia* stokrat u V knj. od 200 do 210 s. za Osorsku biskupiju, namjesto: *podsup (podžup)* i *podžupia,* kako sam ja vidio u *svih* pismih one biskupije.

2) 1075 ... « *Gerardus Legatus Spalati invenit.... Ulpum presbyterum .... ab annis iam duodecim Papali iussu gravissimis compedibus alligatum propter Schismatis nefarium scelus* »....

Hrvati posve razumievali, valja da: jer da nisu, nebi ga bili onako ljubili, onako čuvali, onako branili, ni onoliko za njim plakali, i pogibali. Ali je bio jezik sv. Ćurila i Metoda, kako svjedoči sve što je onda napisano a nije propalo. Tak' oni Hrvati su posve razumievali sv. Ćurila i Metoda jezik: a kako nebi onda, kada još nisu ni na talijansku ni na njemačku ni na tursku zanosili ni natezali? Ter Dobrinjci bi još i sada onako razumeli, i Vrbničani, a i Omišljani. Oni bi i Kraljodvorski rukopis brže nego ni Česi: ja to znam.

A pak jesu li bili prestali popi i koludri govoriti mašu i ostálo po slovinsku? Senjski biskup Filip 1248 ljeta (tada jur biaše ona biskupija) u Lionu pisao je papi Innocenciju IV: *da Sloveni imaju svoje pismo, ter redovnici po njegovoj biskupiji službu Božju da vrše slovinski, po običaju od davna: pak da bi rad i on onako jednako liepo* [1]). A iz Omišlja, iz mostira sv. Mikule benediktovci pisali su mu 1252: *da se oni latinskomu pismu ne mogu učiti: da oni su Sloveni i da imaju pismo slovinsko* (« *qui Sclavi existunt et sclavicas litteras habeant* »): *pak da im dopusti slovinski a na Rimsku službu Božju vršiti*, KAKO DA SU I PRIJE, I ONI I NJIHOVI STARIJI [2]). I on dopusti, i njemu i njim, odpisav njemu samomu: *da neka slobodno onako vrši Božju službu, ali pràvo prevedenu, i samo onuda kuda je običaj* [3]); a za njih Krčkomu biskupu (ne znamo mu

1) ... « TUA *petitio* (odgovara papa biskupu) *continebat, quod in* Sclavonia *est littera specialis, quam illius terrae Clerici se habere a B. Hieronymo asserentes* (!!), *eam observant in divinis officiis celebrandis. Unde ut illis efficiaris conformis, et terrae consuetudinem, in qua existis Episcopus, imiteris, celebrandi divina officia secundum praedictam litteram a nobis licentiam postulasti* ».... U Farl. III na 89 i na 143 s.

2) « *Prout iidem et precessores sui facere consueverunt* ». Theiner Monum. Slavor. Merid. na 79 s.

3) « *Licentiam tibi in illis dumtaxat partibus, ubi de* CONSUETUDINE *observantur praemissa .... concedimus* ». U Farlata ondje.

imena): *d'ako bude vidio da je za dobro, da im to on slobodno dopusti* [1]). I on je vidio da je to za dobro. Tako popi i koludri po Krčkom otoku, po Senju, po Gatskoj, po Modrušah, po Plasi, po Novomgradu i po Vinodolu – po Krčkoj biskupiji, ni za onimi trimi sabori, 1059, 1064 i 1075 ljeta, ni za onakovimi zabranami, ni za onolikimi grožnjami, nisu bili ustali slovinski mašiti i moliti i krstiti i odgrešivati i pričešćivati i ženiti, a i pokapati i blagosljivati! ali to sve po Rimsku [2]). Tako jedanaestoga, dvanaestoga i trinaestoga vieka imali su oni napisati slovinski čudo knjíg. I sve su propale, izvan dvih ili trih! Ali kako je ono bilo, oni Senjski biskup je papu potrebovao, a njegovi popi nisu, i oni Omišaljski benkovci 1252 ljeta jesu, a prije nisu, za ono isto? Biskup je hajao za one zabrane i grožnje—za zakon, a popi mu za oni običaj; a benkovci do onda za običaj, a od onda za zakon. Je li ovako bilo, ili su bili opet zabranili ono isto?

A Rabski redovnici, a Ninski, a Zadarski, a Kninski, za što su oni hajali? i Pulski, i Pićanski, i Koparski i Tržaški? Ter i to ti kaže Senjski biskup, « *in* SCLAVONIA *est littera specialis, quam* ILLIUS *terrae* CLERICI *se habere a B. Hieronymo asserentes, eam* OBSERVANT *in divinis officiis celebrandis* » = *u* SLOVENIJI *je osebujno pismo, po kojem onudnji* (po ovoj je vidjet da nije pisao doma, nego u Lionu) *redovnici vrše službu Božju, držeći da im je to ostavio Sv. Jerolim:* jer Slovenija nije bila samo Senjska biskupija. A za Zadarske imam i drugoga svjedoka, u Baronijevoj knj. XII na 691 s.: « Papu Alesandra III u prvu

1) « *Concedimus, ut super hoc facias, quod videris expedire* ». U Theinera ondje.

2) « *Ut in litteris sclavicis secundum ritum ecclesiae Romanae divina officia valeant celebrare, prout iidem et* PREDECESSORES *sui facere consueverunt* ». Isto ondje.

nedilju prije sunca privezoše, hvala svetim Apustolom, zdrava i vesela u grad Zadar s njegovimi drugi, s Preneškim biskupom Manfredom, s kardinalom Sveto-Nastasijskim Ivanom i sa Sveto-Pudencijanskim Bosonom, s nadbiskupom Salernjanskim Romualdom i sa svietlim knezom Rogerom. A još nijedan papa nije bio u tom gradu, pak Zadrani, popi i puk zajedno, raduj se ovomu i veseli brez konca i kraja, ter hvali Boga i blagosljivaj, što im ga je *sada* poslao, svoga slugu Alesandra, naslednika bl. Petra. I posadiše ga po Rimsku na biela konja, pak svi redom posried grada pojući na velik glas neizmierne hvale i pjesme *slovinski, po svoju,* « *immensis laudibus et canticis altissime resonantibus in eorum Sclavica lingua* », zapeljaše u Svetu Anastasiju, stolnu crkvu, kadi ova djevica i mučenica počiva na poštenu mjestu. A nakon četiri dni izlize iza Zadra, pak, vozeć se sretno mimo *Slovinskih* otók, « *per* SCLAVORUM *insulas* », i mimo Istranskih gradov na moru, pride u Benetke .... », a to 1177 ljeta.

Evo, onda su Zadrani pred sámim papom Boga molili i hvalili i častili i slavili slovinski, a sada pišu caru, da im je drago da su njihovi vojnici premogli na moru Talijane, pak talijanski! kako da bi Bnetčani svojemu kralju njemački, da im je drago što ih je izbavio Niemác! kako su smiešni!!.... A na kom je otoku Slovinskom bio ov papa? U Rabu, piše g. Kukuljević u Arkivu IV na 311 s., da je 1170 godine posvetio stolnu crkvu Devici Mariji. Da je posvetio, to more biti, ali da je 1170 godine, to ne more: on nije bio onuda tada, nego šest godin ili sedam zatim: da nije Kukuljević vidio MCLXX namjesto MCLXXVI ili MCLXXVII? Da sam u Rabu! jer ovo bi znati. A kada je on bio u Rabu, lagko da je i u Krku, a još laglje v Osoru: jer i ono su otoci Slovinski. Ali meni se je vrnuti po ono što je bilo ostalo.

Za Krešimirom Petrom kraljevao je neki Slavič (ovo je ime, a ne pridjevak [1]), ali samo od 1073 do 1075 ljeta; a za tim je Zvonimir, od 1076 do 1089. Sada simo ti stari ter poštovani napisu iz Svete Lucije Bašćanske, pak mi posvjedoči: koga si *vidio,* da je tuda kraljevao? « *Zvonimir kral Hrvatski v' dni svoję v' svetuju Luciju....* » Tako je Zvonimir kraljevao na Krčkom otoku, kralj Hrvatski; a i na Osorskom je on i na Rabskom. A koga je vidio oni napis, da je *knezovao* onuda?... « *v'dni kneza Kosmata obladajušćago vsu Krainu...* » A Sveto-Lucijski napis protumačio sam ja u Književniku, 1865 god., u I svezku.

A po Zvonimirovoj smrti kraljevao je Stipan II, i ne samo nad Hrvati, nego i nad Dalmatini, kako sám kaže, Splitskim koludricam potvrdjujuć neke zemlje, koje im je bio Zvonimir darovao, a koludrom zapisujuć neko mjesto 1089 ljeta [2]). A ta pisma jesu u Farlatovoj III na 158 s. Pak Impastari piše, da je Zvonimir bio zadnji kralj! Nu ta Stipan je samo do 1091 ljeta kraljevao.

Tako Krčki, Osorski i Rabski otok do 1091 ljeta bili su Hrvatski. Ali za Rabski evo prigovora. Rabljani, biskup Paval, knez « Oriens, » i vas puk, 1115 i 1116 ljeta daju se Benetačkomu knezu Ordelafu Faledru evako: « Mi hoćemo biti vaši, ako hoćete vi nam do vieka dati ovako se vladati i ovako státi i ovoliko slobode imati, i još da si budemo mogli biskupa i kneza sami izbirati, kako smo od starine pod Carigradskim carem i pod Ugarskim kraljem » [3])..., a Hrvatskoga kralja ne spominju. Ali ja sam

1) « *1072... visum est nobis fratribus Zovine, Dosimiro, Gromile, et Slavizo* » — « *Ego Petrus jupanus de Sidraga cum fratre meo Slavizo* », u V Farl. na 604 s.

2) *Stephanus ego nutu Dei Chrobatorum et Dalmatinorum Rex ..... quoddam scriptum a nuper Rege defuncto Svinimiro concessum...*

3) ... « *quam (potestatem) antiquitus* DIGITIS *habuisse sub Imperatore*

već dokazao, da su oni bivali pod njihova kralja. Tako njega ne spominju za nešto drugo: morda im nije dopuščao da si sami odabiraju biskupa i kneza? Ali meni se neće gatati.

Sada hoću reći po hrvatski što je 1308 ljeta po latinski napisao Juraj Kostica, biskup Rabski od 1292 do 1313, a rabljanin:

« Počimlje poviest o sv. Hristoforu mučeniku.

» Ljeta 1308 po Isuhristu našem gospodinu i spasu, » kî je s Otcem i sa Svetim Duhom jedan Bog i Gospod, » čudo Rabljân zaprosi mene fratra Jurja svoga, ako i » nevriedna, gradjanina i biskupa, da što sam *u nekadanjih poviestih čitao* i od starijih Rabljân čuo [1]), da je » preslavni mučenik Hristofor po velikoj milosti Božjoj » kada šta čudnovata udjelao u ovom gradu Rabu, to da » redom popišem, da neka znaju i koji su sada i koji » budu. I hoću im ugodjeti na hvalu i čast ovomu našemu odvjetniku sv. Hristoforu *(Hristonoscu)*, koji po » svojih svetih zaslugah a po Božjoj osebujnoj milosti nosio » je na svojih posvećenih ramenih Spasa, česa nisu drugi. » Ali ću na kratko, koliko budem mogao, izpripovjediti » svim koliko je on premogao u ovom gradu. I to: kada » biaše biskupom Rabskim poštovani muž gospodin *Domana*, rodom osoranin [2]), nekih *Ugrov* velika sila [3]) iz » nenada pride pod zide ovoga grada, ter ga obkoli, pak » bij i nabijaj i probijaj i razbijaj, strelami i svakakovim » oružjem, brez prestanka od 14 travnja sve do 9 svibnja.

constantinopolitano et sub Rege Ungarorum, presulem vobis eligendi et comitem ». Jura na 28 s., i u Farlat. V na 236.

1) « *Prout ex historiis* ANTIQUIS *ac senioribus civibus legissem et audivissem* ».

2) « *Tempore* .... DOMANAE *natione Absarensis Arbensis Episcopi contigit* ».

3) « *Quaedam ingens Unragorum* (ovako) *gens* ».

» I nekoga toga dana izleti kamen iz njihova hitala ter » preko sv. Stipana, prvoga Hristova mučenika, tvrdjave » u grad, pade nekomu vlastelinu na kuću, probi joj krov » i pod, ter se zakopa u zemlju pol koraka. Toga se pre- » strašili jako Rabljani, pak su se dogovarali: da što im » je koristnije, dati se pod jaram *onomu narodu*, ili se » braniti, i Boga prositi, da ih od tolike pogibeli, od to- » lika straha milostivo oslobodi on, koji veličina ponizi » a ponizna uzvisi čudnovato [1]). Pak Bog da po Duhu » Svetom dobar svjet onomu biskupu, a on svim okolo » sebe, rekav ovako: Hodmo po predragu glavu mučenika » Hristofora, pak ju častno i bogomoljno zanesimo na tvr- » djavu, neka se on bori za nas, neka nam on premože » neprijatelje, mi se u njegovu pomoć vjerujemo. I poj- » doše jako veselo u crkvu, u Svetu Mariju, popi i vas » puk, ter onu predragu glavu častno iznesoše, moleći » na velik glas pjesni i letenije, ter proseći Boga, da » tako mu blaženoga Hristofora zaslúg, da ih on iz neba » oslobodi od *onoga naroda* moći, najbolje; pak ju liepo » položiše onu dragu glavu na tvrdjavu.

» I čudo se veliko dogodi: neprijatelji hitiše ini kamen, » i taj uzleti tako visoko, da ga jedva mogahu vidjeti, » pak strašno bubnu u more nasried drage, a oni stojahu » naokolo! I još: kako su Rabljani svetu glavu ondje po- » ložili: ni načinbe, ni strile, ni nikakovo oružje ni jim » moglo nauditi, ni malo. Dapače striele, one su se vra- » ćale na svoje strilce, ter su njih udarale. A kada je to » čudo vidio i čuo njihov vojvoda, «*Dux illius gentis*», » pokleknu on i sva njegova vojska, ter se ponizno po- » kloniše svetomu mučeniku Hristoforu onako mogućnu » pri Bogu, pak se pomiriše, spoznavši svoju krivinju,

1) *Elatos* je imalo biti u matici, Farlate, a ne *electos (humiliat)*.

» sa Rabljani, i vrnuše se na svoje, proslavivši, za ono-
» liko čudo, svemogućega Boga, koji svojim viernim po-
» maže i brani jih kada potrebuju. Zato je biskup, on'isti,
» naredio svojim Rabljanom, da na 9 svibnja neka bogo-
» moljno i pošteno slave što su ono dobili. I slave to oni
» svi još i sada » [1]).

A kada je *Domana* bio biskupom Rabskim? Da je bio, ne kaže samo biskup Kostica, nego još dva zapisa, jedan: « *tempore Venerabilis viri Dom.* DOMAE (*Domāe* = *Domane,* imalo je biti) *nate* (*natē* = *natione*) *Absarensis Arbiensium Episcopi;* » drugi: « *tempore Ven. viri D. Domani natione Absarensis Arbinensis* (*Arbensis,* suminjam ja da je bilo zapisano) *Episcopi* »: a oba je Kolet vidio, prvi u svetoga Hristofora činu, u staru breviaru gotički pisanu, a drugi u nekakovu pismu nekoga Tiburcija Adrana iz Osora, kako štem u Farlatovoj V na 624 strani. Tako *Domana,* ili *Dimina,* ili *Dmina,* a najbolje ⰴⰱⰻⰿⰻⰽⰰ, ov je do istine biskupovao u Rabu; ali kada, ne znam, nego ću ganati. Biskup Kostica piše napried evako: « A pak drugda, kada biskupom Rabskim biaše *Paval, Lupus* (Vuk) prìdjevkom, *treti* za onim biskupom (Domanom) [2]), rabljanin, i kada Dalmacija ne biaše pod nijednim jarmom [3]), ovo se dogodi: *Ugarski* kralj odredi svoga vojvodu, ili kako ga Slovinci zovu, *bana,* imenom Ugru s puno vojske, da ide predobit za njega svu Dalmaciju » .....; « I drugda, kada još on'isti Paval biaše biskup Rabski, a *Benetčani* njihovi gospodari, dogodi se, da neki *Ugarskoga* kralja knez (ili župan, « *comes* »?), imenom *Sergij,* hotiaše Rab, grad i otok, njemu podložit: a pod njegovu oblast biahu drugi

1) U V Farlatovoj na 231 s.

2) « *Quartus a praedecessore iam dicto* ».

3) « *Et Dalmatinorum tota simul provincia* NULLI *iugo* TUNC *esset subdita* ».

otoci tada, pak toga kneza poslušaše velika čest Slovinác »[1])... Tako treti za Domanom bio je Paval Lupus, treti brez njega po hrvatsku, a četvrti s njim po latinsku: medju njima sta bila dva ina. Ali kada je biskupovao ovi Paval? Farlat sudi, da je od 1097 do 1111 ljeta; a pred njim da je neki Petar, 1094; a pred tim Petrom da je neki Vital, 1086; a pred tim Vitalom da je *Domana:* pak ono da nisu bili Ugri, nego da su Normani, ako da nisu Hrvati. Ali krivo sudi. Jer sami Rabljani pišu 1118 ljeta: « *Nos namque Arbensis Paulus episcopus et Oriens comes ac tota communitas recordationem veritatis et certitudinis facimus nostris successoribus heredibus dimittendam* », « Mi Rabski *biskup Paval* i knez Oriens i vas puk zapisujemo, neka znaju koji budu za nami, kako je pràvo bilo »..., i ostálo u onoj Kukuljevićevoj [2]), a i v onoj Farlatovoj na 236 s., ali krivo: « *Nos namque Arbensis populus et Comes et Comunitas...* » Da je krivo ovako, a onako pravo, kaže kraj onoga pisma: « *Actum est hoc in Arbensis ecclesiae atrio in tempore praefati Praesulis et Cõmitis (vita felici,* » u prvoj knjigi) = Ovo je pisano pod Rabske crkve crganom, pri *više rečenom* biskupu i knezu »: a taj biskup je *Paval.* Tako *Paulus episcopus,* kako je imalo biti u matici, Farlat je pročitao *populus!* Pak je naopak razredio one biskupe: Paval Lupus nije samo do 1111 ljeta biskupovao, nego još i 1118, a i zatim Bog zna koliko; a počeo je bio nekoliko liet prije 1111, bivši na saboru u Zadru negdi od 1105 do 1108 [3]): a 1111 spominje ga Koloman kralj Hrvatski i Dalmatinski, potvrdjujuć mu biskupiji one župe [4]). Tako 1111 ljeta nij' ga biskupovao u Rabu

1) Ondje od 233 do 234 s.

2) Jura na 28 s.

3) « *Coram .... Lupo Arbensi Episcopo* », u Farl. V na 53 s.

4) « *Per .... idoneos testes, quos* PAULUS *eiusdem Ecclesiae Praesul, induxit, cognovimus* », u obiju.

Bonus. Neka pusta glava vidjela u onom Rabske crkve pismu: « *Boni Alben. Episcopi* » [1]), pak pomislila, da je « *Albensis* » = *Arbensis*, da je ono bio Rabski biskup! a sve ono pismo kaže očito, da je Paval Rabski biskup! A nije bio *Bonus* ni Ugarski biskup, kako Farlat misli u IV na 6 s., nego Dalmatinski, po besjedi « *Dalmatinorum Episcoporum* », i to Belgradski: *Belgrad* je po hrvatsku, a *Civitas Alba*, ili samo *Alba*, po latinsku, kako ondanja pisma u samoj Farlatovoj IV kažu: « *Breve recordationis, quomodo placuit regi Cresimiro, quod mitteret in* ALBA *civitate nuncium suum* .... », na 4 s.; a na 7: « ... *anno* ... 1166 ... *Stephanus Rex* ... *in urbe, quae quondam, dum in suo statu existeret,* ALBA *vocabatur*... », i na 8 isto ovako: a u Belgradu je biskupovao onih liet *Bonus*. Tako je Farlat Rabskoj biskupiji krivo napisao sedam strán, od 230 do 237! A za onoga Petra ne znamo do kada je bio biskupom Rabskim: za njim je mogao biti Domana, i još kojigod.

Evo kako Domana nije morao biti prije Vitala, prije 1086 ljeta, pak ni ono Normani, nego pravo Ugri. Ali morda je bio pred Petrom, prije 1094, jer Ugarski kralj sv. Vladislav Hrvatsku kraljevinu obrnu poda se 1091, ter sinovca Alma postavi za njihova *kralja*, kako je to zapisao, pravo tada, Zadarski veli žakan Maj? [2]) Nije bio pred Petrom: nije mogao biti, zašto, kako veli žakan

1) « *Et (in praesentia) quamplurium aliorum Dalmatinorum Episcoporum asserentium et testificantium, per quorum testimonium probavit praed. Praesul (Paulus) dictam Arbensem Ecclesiam semper ita habuisse: Crescentii Spalaten. Archiepiscopi, Anastasii Tinien. Episcopi,* BANI (BONI) ALBEN. *Episcopi, Marci Jadren. Episcopi, Dominici Veglen. Episcopi, Petri Absaren. Episcopi et Generalis Domini Regis Curiae* » - Ondje.

2) « *Anno .... MXCI Kyri Alexio Constantinopoleos imperante, tempore quo Vladislaus Pannoniorum rex, Croatiae invadens regnum, Domnum Almnum suum nepotem in* ILLO *statuit regem* »..... Ondje na 51 s.

Toma piše, Vladislav ne obrnu poda se ni svih Hrvatov iliti Slovinác [1]), a kamo li Rabljane, Krčane, Osorane, Zadrane, i druge Dalmatine: njim je zapoviedao onih godín car Grčki, sva je prilika. Ali Ugarski kralj Koloman, onoga sinovac drugi, on da je sve Hrvate poda se obrnuo negdi od 1095 do 1097. I tada negda pridoše Ugri na Rab, ono kada Domana biaše biskupom; a najbrže i na Krk, i na Osor.

Nu Koloman je Hrvatom zanovietao i prevriedjao, pak ga oni 1098 ljeta pustiše. Pak su bili sámi svoji gospodari nekako i do nekle; a tako i Dalmatini. Nad Krčani 1100 ljeta biahu *knezi* Bartol i Vid [2]), kako sam u Književniku dokazao, u onom istom, i da ono biahu Frankopani. Tako Frankopani biahu knezi Krčki onda, kada Krčani ne biahu ni Ugarski ni Benetački. Ali je Koloman pogibao za Hrvati: vidio im je bio krasnu domovinu i liepo more, a i uživao. I 1102 ljeta pride sa svojom vojskom do sáme Drave rieke, da ih pod svoju oblast obrne. A oni brže bolje spràvi *svoju* vojsku proti njemu. I prestrašiše ga junaci, pak jim posla reć, da bi se rad s njimi dogovoriti na liepé, i pogoditi *onako, kako* budu sámi hoteli [3]). I oni, pogovorivši se medju sobom, privoliše svi: a biaše ih dvanajst *plemén* [4]), *Kačići, Kukári, Šubići, Čudomirići, Svačići, Murići, Gusići, Karinani* sa *Lapčani, Poletčići, Lasničići, Jamometići,* i *Tugomirići,* ter svako to pleme posla k njemu po jednoga svoga vlastelina najmudrijega, a to: župana Jurana Kačići, župana Hungrina Kukari, župana Marmonju Šubići, župana Pribislava Ču-

1) « *Colomanus .... obtinuit ceteram partem Sclavoniae, quae ab Uladislao* (Talijani ni sada ne mogu reći: *Vla*) *fuerat praetermissa* »... gl. 17.

2) « *B. ac W. Comitum* ».

3) « *Uti voluerunt* ».

4) « *XII tribus Chrovatie* ».

*

domirići, župana Jurja Svačići, župana Petra Murići, župana Pavla Gusići, a Karinani i Lapčani župana Martina, a Poletčići župana Pribislava, a Lasničići župana Hobrada, a Jamometići župana Ivana, a Tugomirići župana Mironju [1]), da se oni za njih pogode s njim. I pogodiše se ovako: da ta plemena neka slobodno i mirno drže svako svoje, a nijedno njemu da ne imaju plaćati poreza. Ali, d'ako bi mu neprijatelji kakovi posegli na kraljevinu, pak on po njih poslao, da onda imaju poći sa deset, najmanje, oboružanih konjanikov svako pleme, i to ob svojem do Drave rieke, a onamo po Ugrih ob njegovom, i ti da imaju vojevati doklegod bude vojske.

Ovo je arhižakan Toma rekao latinski [2]); ali ne znam je li « Chacithorum » i « Subithorum », a ne Chacichorum i Subichorum, kada je lje «Gusichorum»: morda mu je tko slovo *c* prepisao *t*? a *c* namjesto *r*: « Chucchacorum » namjesto Chuccharorum? ili je on sám onako prepisao iz kakova starijega pisma? u nekom od 1100 ljeta, ili od onda negda, jest ovako: ..... « *Et de sex generibus croatorum erant bani in croatia, quos eligebant duodecim tribus croatorum, et de aliis sex generationibus erant comites in comitatibus croacie.* KACIGI, CUCARI, SUACIGI, ČUDOMIRIGI, MOGOROVIGI, SUBIGI, *isti sunt principales, quibus pertinet banatum, et mittunt sortes cui eorum sors dederit* » [3]); Nu *Kačići, Šubići,* i *Kukàri,* ovako je pravo: jer « Lučki stol » piše, 1492 godine, slovinski: « Ivan Marković od plemena *Šubić*, Pavao Hatežević od plemena

1) « *Comitem Guran de genere Chacithorum, Comitem Hungrinum de genere Chuccachorum* », i sve ovako.

2) Kukuljević: Jura Regni C. D. et S. na 24 s.; a i u Farl. V na 349 s., gdje je «*Marmognae de gente Sabithorum* », namesto *Subithorum,* u pismu baš od 1102 l.; a u IV na 20 s. *Bre* nam. *Su:* «*de genere Brebich,* nam. *Subich!*

3) Ondje na 21 s.

Kukari » [1]); a i *Karinani:* « Juran Dujmović od plemena *Karinani* »: ako'no nije *Karinjani*. A gdje su Tomi *Mogorovići,* pleme, koje ono pismo spominje? a i kralj Krešimir Petar još 1069: ..... « usque ad puteum, qui manet juxta terram *Mogorovizi* longitudine, et in latitudine a monte Tini »...[2]); pak 1207 skradinski biskup Bartol:... « Duymo *Mogorovikio* » [3]); pak 1441 neki pop Marko na Luci u sv. Luke: « I takoje lì va to vrime *gospoda Mogorovići* daše *županiju* v' Sveti Ivan na Gori vsi kupno za svoje grihe i za svoih mrtvih duše » ...; a 1449 Ninskoga biskupa Anadala namjestnik u Lici pop Blaž Bobinac, stojeć u Sv. Ivana u Kasezih: « I va to lêto se načiniše vsi *Mogorovići* s knezom Dujmom Banićem *(Ovo je bio Frankopan: onako su mu nadievali zašto mu je otac Mikula bio banom, a i brat Ivan, i Stipan)* za *županiju* Ličku, i daše 2 sti dukat, a on njim *županiju* pusti v Lici vikuvičnim zakonom; a oni ju daše crkvi Svetago Ivana na Gori vikuvičnim zakonom », kako sam ja pokazao u onom Književniku na 21 i na 22 strani; i jošće sám njihov stol: « Mi Juraj Sladojević budući špan meju *plemenitimi ljudi Mogorovići v Lici,* i mi sudci rotni lì togaje *plemenitoga stola* i pitanja kraljeva » ... 1497; a 1499: « Mi Juraj Korlatović, knez plemenitoga stola kraljeva meju plemenitimi ljudi *Mogorovići v Lici,* i mi sudci lì togaje stola...

1) Knkuljević: Pov. Spom. na 147 s. A ovdje u Svetom. Jerolimu zapisnik (« Decreti » od 1578 do 1591 ljeta) kaže, da su u ovom zboru bili od 1579 do 1580 gg. Anton i Petar « *Cocchari* », « *Coccari* », iz *Zadra,* pak ja držim da su ovo bili *Kukari.*

2) U Farlatovoj IV na 4 s.

3) Na 14 s., gdje je i « Caciclo » namjesto *Cacich, lo* nam. *h!* A ovdje u Svetom Jerolimu od 1546 do 1574 pomagao je gospodariti g. Petar Kačić, ter su mi ga pisali: *Cacich, Cacic, Caccich, Chaçich, Chacich, Cazich, Chazzich, Chachic, Cachich, Cachichi, Cacichi, Chazzichio, Chacihio, Cachichio, Caccichio, Cacichio, Cacicio, Cacihe, Cachiche, Chachige, Cagige!!!*

tu pristupi pred nas v pln stol plemenit človik Paval Slavković od *plemene Mogorović* iz sela Ribnika »; i: « Mi Jandrij Kobasić, knez plem. stola kr. meju plemenitimi ljudi *Mogorvići* v Lici, i mi s. lì t. s. », kako je u onih Kukuljevićevih Spomenicih od 166 do 178 strane, a i na 182. Tako Toma je krivo zapisao « Muritorum », namjesto *Mogorovichorum:* ako nije morda on ovako zapisao, a drugi neki onako prepisao. Nu « Gusichorum », jesu li ono bili *Gušići,* kako Kukuljević sudi i Rački? [1]) Nisu; nego *Gusići,* kako sámi Kukuljevićevi Spomenici, hrvatski pisani, kažu, a to: 115^sti^, 125, 164, 238 i 257, a i 221, i to najbolje, po njihovu grbu: « Pečat voskom črljenim pokriven; na njem *guska* na šćitu », na 229 strani. A ni « Politchorum » nisu bili ni *Poljičani,* kako Kukuljević sudi, ni *Polići* kako Rački [2]), nego *Poletčići,* i to opet po onih Spomenicih, po 54^tom^ od 1450 ljeta: « Mi Petar Mihalić, potknežin Buški, Grgur sin Karlov z Dubovika, Petar sin Vladislava s' Šćitár, oba od plemena Stupić, Blaž, sin Petrov, od *plemena Poletčić* .... sudci rotni plemenitih ljudi pitanja Buškoga... »; po 107 od 1484: « Mi Gašpar Perušić .... v stoli kraljevi meju plemenitimi ljudi v Bužah, i tada bihu četiri sudci rotni stola Buškoga, po ime Ivan Kosinski i Stipan Vukanić z Mohlić, ta oba od plemene Stupić, i Šimun Vukšić s Kučán, plemene *Poletčić*... »; po 130 od 1490: ... « v stoli pitanja Buškoga .... sudac Mikula Filčić, ot plemena *Poletčić*... », i po 137 od 1492... « v Bužah... četirí sudci rotni stola Buškoga ... Mikula Filčić š Čelopék, od plemena *Polečić* (*Poletčić:* jer ovo je on isti). A i « *pleme Lapčán* » spominje Buški stol one 1484 i 1490 godine. A pak *Čudo-*

1) Odlomci, od 133 do 135 s.

2) Isto ondje; gdje su i « Kučaci », « Kućari » i « Kučari » namjesto: Kukari, a i « Murići » nam. Mogorovići.

miriće i *Tugomiriće,* nijh su pisali ovako, i još malo drugako: *Čudomerići* i *Tugomerići* [1]); a « Suaccitorum », « Lasniçitorum », i « Jamometorum », kako su njih, ja još ne znam.

Neće mi nitko valjada zamjeriti, što sam ovo nekoliko besied rekao za onih dvanaest plemén Hrvatskih: ona zaslužuju liepo knjigu: ona su i županovala i knezovala i banovala, a i kraljevala. A oni njihovi župani (ako « *comites* » nisu bili knezi), kako su se ono umjeli pogoditi s Ugarskim kraljem Kolomanom! čast jim i dika! da su oni na Hrvatskom saboru sada! I još ona plemena nisu li imala svako svoju župu i župana?

Pak onda Kolomana Hrvati pustiše k sebi, i spoznaše za svoga kralja, ter ga okruniše svojom krunom još onoga 1102 ljeta u Belgradu, u onom blizu Zadra, kako je sám zapisao [2]): ali župan Kukuljević prije je pokazao ovo pismo kako su ga okrunili u Belgradu, nego ono kako su se s njim pogodili na Dravi!

Sada neka Kostica, Rabski biskup, povjedi ono drugo: « A pak drugda, kada biskupom Rabskim biaše Paval, » pridjevkom Lupus *(Vuk),* treti za onim biskupom *(Do-* » *manom),* rabljanin, a *Dalmatini svi koliki pod ničijim* » *jarmom* [3]), dogodi se ovo: Ugarski kralj odredi i posla » svoga vojvodu [4]) ili, kako ga *Slovinci* [5]) zovu, *bana* ime- » nom Ugru s puno vojske, da on za njega predobude svu » Dalmaciju. I taj pride na Hrvatsko, ter pozva k sebi » sve svoje podložnike na sabor. I totu se svi dogovo- » riše za to ovako: Mi znamo, da je grad Rab po ženitbi

1) Farlat je čitao *v* za r: « Tugomivik »! u IV na 12 s.

2) Jura R. C. D. et S.

3) « *Et Dalmatinorum tota simul provincia nulli jugo tunc esset subdita* »...

4) « *Ducem* »...

5) « *Sclavorum vulgus* ».

» i po krvi tako sdružen s inimi gradi kako nije nijedan
» drugi po svoj Dalmaciji. Zato ga valja posve obladat i
» pod našu oblast obrnut. Jer po onom gradu, ako pod
» našega *kraljestva* i vladanja žezlo pade, hoćemo druge
» grade obladati, do istine. Tako valja spraviti trinaest
» brodov, da budemo mogli prevesti se na otok i osvojiti
» grad. I spraviše tudije toliko brodov za vojevanje, ter
» u njih svu onu silu vitezov i pješakov prevezoše, opaki,
» na otok, ter pod grad. Pak oni vojnici brez broja plìeni
» po otoku i kvàri sve. A kada su to doznali ljudi po
» gradu, skoči oni u dvie hitroplovke [1]) i u jedan brod
» tudji, kî je bio tada po sreći onamo *(ovamo)* pršao,
» pak, vjerujući se jako u svetoga Hristofora i nadijući
» njegovoj pomoći, vozi na njihovih trinaest brodov. A
» oni na kup ondje negdi, pak hitaj se strelami i kame-
» njem tako gusto, da preda tim ne mogahu vidjeti sunca,
» a Rabljani ni jednoga kamika na njih, ni 'z hitroplovak
» ni 'z broda onoga: čekali su dokle su ti shitali sve strele
» i kamenje, pak onda skočiše na njih, i bori se bori: preu-
» zeše im jedan brod, pogubivši svih unutri sabljom. A kada
» su to vidjeli drugi na ostálih brodih, mnogo ih se hiti
» u more, sve onako u oklopu, ter pogiboše. Ali milostivi
» Bog nije hotio da pogibaju duše ni glave, nego samo
» da bude pravo, pak uzdvignu velik vjetar, buru, u moru,
» i tako ih razdvoji i simo tamo razagna. Pak Rabljani
» svikoliki liepo zahvališe i častno i slavno svemogućemu
» Bogu i preslavnomu mučenika Hristoforu, ter se i za-
» većaše, da hte ovomu Hristovu mučeniku na čast sva-
» koga ljeta davati stolnoj crkvi svetoj Mariji po nekoliko
» onoga što primuče. I jesu davali do duga za uspomenu,
» što su onih onoliko premogli po Božjoj milosti a sve-

1) « *Lignis currentibus* ».

» toga Hristofora slavnih zaslugah: jer sámi po svojoj moći » i jakosti oni jih nebi bili premogli nikakor » (U Farlatovoj V na 233 s.).

Ovo da je bilo 1097 leta, sudi Farlat; ali nije: ono prvo je onda negda bilo, kako sam jur dokazao, a ovo je negdi od 1102 do 1111. A da Rabljani, Krčani, Osorani i ostáli Dalmatini nisu bili onih godin pod ničijim jarmom, više je vjerovati valjada Kostici, rabljaninu i Rabskomu biskupu, nego Dandulu, benetčaninu, i još onakovu, koji bi rad da su pod Benetčani bili: apak sámi Benetčani, knez Ordilaf Faledar i ona gospoda, 1115 leta nisu znali za to, prisegši onako Rabljanom: « *Kako ste nekada mogli pod Carigradskim carem i pod Ugarskim kraljem, tako ćete moći i pod nami sebi biskupa i kneza izbirati, i jošće mi ćemo vas onako vladati i držati, kako je vam* DALMATINOM *Ugarski kralj* KOLOMAN *prisegao sa svojimi nadbiskupi, biskupi i knezi, kako je ono na* KRATKO *zapisano* » [1]). P'ovom je vidjet očito, da su bili Rabljani Benetčanom pokazali pismo kako je bio Koloman prisegao njim i drugim Dalmatinom. Pak je sva prilika, da su Benetčani prepis toga pisma, ili 'z Raba ili 'z koga inoga Dalmatinskoga grada, uzeli sobom u Benetke. A kada je ono Koloman prisegao Dalmatinom? Koloman — slušajmo nečije pismo nekako prepisano — tako « Koloman kralj, pri- » šad u Zadar *(ako « veniens Jadram » nije: hodeć u Za-* » *dar)*, pred gradom spravi skupšćinu, pak se je s njom » dogovarao da Dalmaciji valja ostaviti njé slobodu cielu » i do vieka, ter prisеže najprije on svojom rukom na » sveto četvero evangjelje Božje, koje mu držaše moj otac » C. biskup [2]): da neće nikada ništa činiti preko Dalma-

1) « *Ut in breviario illo continetur* », Farlat na 236 s., a Kukuljević na 28.

2) ... « *patre meo C. Episcopo anitente* »... Koje ime je ovo *C?* Od

» tinske stáre slobode, niti jim izbirati nijednoga biskupa » ni kneza [1]), nego samo da će potvrdjivati koga budu » sámi izabrali. Pak za ovo isto i ovako na sveto četvero » evangjelje prisegoše Ostrogonski nadbiskup Lovrenac, » i biskupi, Vački Marcel, Pečuški Šimun, Vesprimski » Mate, Gjurski Juraj, Varadinski Sisto, Koločki Fulberto, » i drugi Ugarski biskupi. A i veli župani prisegoše za » ovo isto svi, ali ja malo njim znam ime: Ivan dvorski, » Kledin, Marko, Saul i Savnik, a drugim mnogim ili » nisam mario nigdar doznat ime, ili sam zaboravio, ako » sam znao. Nu ako bih svim ime znao i hotio zapisati, » predugo bi bilo *naše* pismo, jer još i satnikov čudo pri- » seže za ono isto: kî je bio Dalmatine nagovorio da se » daju pod kralja, taj hotiaše mnogo gláv i velikih čuti, » da će *njemu* i onim koji budu za njim a i svim njiho- » vim ostati stára sloboda [2]). A tolikê potvrde da se budu » spominjali, dao je kralj tri zlatne križe, jedan Zadar- » skoj, drugi Splitskoj, treti [3]) Rabskoj, na koje križe je » bio i potvrdio ono što *smo rekli;* a pozvao je bio k sebi » svu vlastelu ove pokrajine *(pokrajine, a ne kraljevine).* » Pak kada je ovako sigurno mir utvrdio i svu zemlju na » okolo razgledao, vrnu se na Ugarsko » (Jura na 22 s.).

Ovo je zapisao neki velik muž, po besjedah: « NAŠE *pismo* », i « *što smo rekli* »; i kî je vidio sve ono: za to

1100 do 1112 ljeta *Crescentius* bio je Splitski *nadbiskup*, a od 1101 do 1111 *Gregorius* Zadarski *biskup*. Tako u matici ili ovo « Episcopo » biskup mora biti *Archiepiscopo*, nadbiskup, ili ovo C namesto G = *Gregorius* Grgur, za koje ime i jest samo G. zapisano 1111 leta na opatice Vekenege grobu u Zadarskih koludric, polag Farlata.

1) « *Primatum* » namjesto *priorem* ili *comitem*, sva je prilika p'onom Rabskom pismu, a i po Trogirskom od 1108:... « *Episcopum vero aut Comitem, quem Clerus et Populus elegerit, ordinabo* (confirmabo)» (Jura na 26 s.)

2) Po « *sibi suisque successoribus* »... sumnjam da je bio biskup, a to: ili Zadarski Grgur, ili Trogirski sv. Ivan, ili nadbiskup Splitski Krescencij.

3) 3^tiam^, prepisaču moj, a ne « *etiam* »!

su ovo pismo našli u Benetcih. Ali nije zapisao, koga su ljeta prisegli oni. Kukuljević sudi ondje, da su 1102. Ali ja ću mu dokazati da su nekoliko liet kašnje, i to neću, a bih mogao, po besjedi: « Kî je bio Dalmatine nagovorio da se daju pod kralja », nego po napisu na Vekenežinu grobu:

Laude nitens multa jacet hic Vekenega sepulta,
Quae fabricam turris simul et Capitolia struxit.
Haec obit undeno centum post mille sub aevo,
Quo veniens Christus carnis gestavit amictum,
Nos habet, est annus quintus, quo Rex Colomanus,
Praesul et est decimus, quo G. *fuit annus* [1]).

Evo, 1111 ljeta biaše *peto* ljeto od pokle je bio Koloman osvojio Zadrane; a te Dalmatine da je najprije, piše Bonfinij [2]), a i on neki, kî je ondanjega Trogirskoga biskupa sv. Ivana življenje popisao [3]). Taj neki još i ovo piše, da kada je osvojio Zadar Koloman, onda skupa s tim biskupom, koji da tada biaše u tom gradu, da je pošao najprije u Šibenik, pak u Trogir, ter totu stolnoj crkvi da je zapisao što da su joj bili darovali kralji *Hrvatski* [4]), i još više; a mi znamo po sámom njegovom pismu u Kukuljevića ondje na 26 strani, da je u tom gradu bio i to a i drugo zapisao 1108 leta na 25 svibnja. Tako i p'onom piscu on je osvojio Zadar 1107 leta, a ne 1105, kako Farlat u V na 53 strani sudi po napisu ondje na koludričkom zvoniku i po nekakovu pismu njihovu, zašt'ono MIL.CV jest na sámom kraju, pak lagko da

1) U Farlatovoj V na 54 s., i v Arkivu V na 135 s., ali, i po razumu i po stihu, krivo: « *Nos habet* ET *annus* »…..

2) … « *recepta Jadra, ceteros* PAULLO POST *Dalmatas recepit* »…

3) … « *contra illam (civitatem Jadratinam)* PRIMO *direxit aciem exercitus universi* »… U Farlatovoj IV na 313 s.

4) … « *dona, quae … a Croatiae regibus … promeruerat, ampliavit* »…

je za onim V bilo još II, ako nije još i sada; a ono leto 1105 ne slaže s narokom 3. Ali još 1102 piše on sebe: kralj Hrvatski i *Dalmatinski?* Zašto je svojao [1]) Dalmaciju, kako je i Benetački knez Vital još 1097, i ne samo nju, nego još i Hrvatsku: a morda je jê koliko i imao jur tada. Apak s njim 1102 ljeta u Belgradu nisu bili oni biskupi, nego biskup Jegarski *Prokopij,* i Zagrebski *Singidun,* ako *Zagoriensis* ili *Ragoriensis* nije bio čiji drugi; a ni oni župani, nego *Isaak, Petar, Kladia, Saul, Arnej, Toma, Andrij, Kosma, Vokan* i *Dionisij:* ovo su drugi svi, samo nije *Saul,* ni možebit *Kladia.* Nu 1111 ljeta bili su s njim, s Kolomanom, u Dalmaciji nadbiskup Ostrogonski *Lovrenac,* a biskupi: *Šimun* Pečuški, *Mate* Vesprimski, *Juraj* Gjurski, *Sisto* Varadinski, *Marcel* Vački i *Tulberto* Koločki, a župani: *Ivan* dvorski, *Klaodin, Marko, Saul, Savnik, Ungaren, Teobaldo* i *Jandin,* kako ono Rabske crkve pismo kaže [2]); a ovo su oni isti biskupi i župani, koji su ono u skupšćini pred Zadrom s njim prisegli Dalmatinom za slobodu, samo je krivo prepisano ili ovdje *Tulberto* i *Klaodin* ili ondje *Fulberto* i *Kledin;* a što su ovdje tri župani više, po tom još bolje slaže ovo pismo s onim, jer i ono kaže, da ih je više bilo (« *et multi alii* »). Tako ona prisega nije bila 1102 godine, a ni 1107, ni 1108, jer u onom Trogirskom pismu jesu ini župani svi izvan jednoga, a nijednoga biskupa, akone nadbiskup Lovrenac, nego je bila liepo 1111, i to pred Zadrom gradom, a toga Farlat ne zna, a ni još tkogod.

Pak u tom saboru su i Dalmatinski biskupi bili malone

1) *Svojati* i *svojiti* baš prilično govore u nas za *suum vindicare, pretendere, Anspruch machen.*

2) Jura na 27 s., i Farlat u III na 166, i u V na 236, samo je u njega *Ugareni.* Morda je ovo ban *Ugra,* za koga ono biskup Kostica piše da je prišao na Rab? prilika je, da je on isti.

svi [1]), a to: Splitski, nadbiskup, *Krescencij,* Kninski *Anastasij,* Trogirski *Ivan,* Belgradski (« *Albensis* ») *Bon* (*Bonus* a ne « Banus »), Zadarski *Marko,* Krčki *Domenik,* i Osorski *Petar,* a i Rabski *Paval,* za kojega svi ovi posvjedočiše kralju, da Podgorska, onolika, Lička i Bužko-Bočaćska župa i onoliko paškoga otoka, da to je vazda spadalo pod Rabsku biskupiju. Tako je poslije 27 rujna bio taj sabor, jer u taj dan je preminula ona Vekenega, « *In festo sacri* (*sancti:* stih je, nemarni prepisaču!) *Cosme migrat ac Damiani* », kako joj na grobu napis kaže, ali ne kaže, da je Zadarski biskup *Marko,* nego da je *Grgur bio,* « *Praesul et est decimus quo Gregorius* FUIT *annus* » [2]): a ono nisu zapisali u taj isti dan valjada, nego kolikogod kašnje: i tada Grgur je već bio umro (« *fuit* », na što Farlat nije pazio), a Marka još nisu bili udjelali.

I kralj Rabskoj biskupiji potvrdi one župe na gorinjem kraju i onoliko Paškoga otoka, kako sam jur dokazao, i još ino njejino pravo, rekši: « *I još na čast i diku onoj crkvi odredili smo, da se i biskupija i opatije i župe imaju izručivati brez kraljeva svjeta* (ili *vieća,* « *absque regis* CONSILIO »?), *kako smo spoznali da je bivalo.* A za sve biskupije po Dalmaciji naredi on ovo: « *Zatim smo obnašli za potrebu, i to po volji svega sabora iz jedne i druge kraljevine* (Hrvatske i Ugarske), *da popi Dalmatinski budu slobodni onako kako su i Ugarski: nikakovere oblasti pečatu ne imaju biti podložni, nego samo pečatu i sudu svojih biskupov i velih žakán: oni jih imaju siliti i suditi po crkvenom zakonu. Desetinu* (ali kako ću ovo nevolje razumjeti, kada je krivo ili zapisano ili prepisano? u Farlatovoj III na 166 strani

1) ...*nomina*.....*et quam plurimorum Dalmatinorum Episcoporum*... U Kukuljevića i u Farlata ondje, samo je Farlatov prepisač vidio : *quamplurium aliorum*...

3) U Arkivu V na 135 s., i u Farlat. V na 54 s.

jest « Hoc modo decimationem quemadmodum in Hungaria *accipiant* Praestaldus Regis cum Praestaldis Episcoporum, ex decimatione Episcopi ipsi accipiant ... », a u V na 236: « H. m. d., q. i. H. *accipiunt*, P. R. c. P. E.; ex d. E. i. a.... »; a pak u Kukuljevića: « H. m. d. q. i. H. accipiant, P. R. c. P. E. ex decimatione Episcopi ipsi accipiant... »: ov je razumeo ovako, a on onako: ja ću po Kukuljevićevu: on je valja da znao zakon Ugarski. Nu ovo: « Prestaldi vero aliam dimidiam cum curiali Comite sui Episcopi ... » ima biti: « P. v. sui Episcopi aliam dim. cum. cur. Comite per medium dividant ». Sada hoću po našu:) « *Desetinu neka uzimlju kako i po Ugrih, podžup* [1]) *kraljev s podžupi biskupskimi, oni od desetine biskupove neka uzimlju deseti diel, pak oda toga polovicu uzimlji podžup kraljev, a drugu polovicu biskupovi podžupi razdieljujte sa dvorskim županom, i tako dvorski župan imaj za se polovicu, a podžupi razdieljujte medju sobom drugu polovicu* ».

Ali zašto govori Koloman za ono prvo « *privoljujemo* », « *potvrdjujemo* », a za drugo « *odredili smo* », a ne: odredjujemo? a pak za treto: « *Zatim smo obnašli za potrebu* », « *Postea necessarium duximus* », a ne: *praeterea*, ili *item*? Valja da su viečali od davna. Po moju! malo da nisam zabio pokazati: « Ja Koloman po Božjoj milosti kralj Ugarski, *obladav*, « *potitus* » po milosrdju Božjem Dalmatinsku i Hrvatsku kraljevinu, privoljujem ». Zar nije i po ovoj besjedi očito, da je bio *skoro* obladao Dalmatine? a i Hrvate. A Cappelletti ondje na 445 strani: da je Zadar i druge Dalmatinske grade 1114 godine obladao. Kako se on na debelo vara! a valja da i drugi pisci onamo! I još hoće na onoj strani i na 415, da mu je bilo ime *Calomanico!* A ovo Kolomanovo pismo od 1111 godine imali su Rabljani pokazati Benetčanom ono 1116.

1) *Prestaldus* držim da je *castaldus:* a *castaldus* jest podžup.

Sada Impastariću moj: reci da Krčki otok nije bio pod Hrvatskoga i Dalmatinskoga kralja Kolomana, daj! Što mi ne znaš, da su u one neke kratke noge? ali 1114 ljeta on, velik junak, umre, a sin mu Stipan još ne biaše doban za kraljevanje; a u Benetcih biaše više gospode nego gospošćin, više knezov nego knežij, više željnih biskupije ili opatije nego biskupij i opatij, više blagoberác nego blaga, više sjekir i bradáv i strugov i blánj i kosic i píl i svidár nego lesa: pak njihov knez Ordelaf Faledar spravi brže bolje silu vojske, ter ju u čudo brodov sám odveze mimo Rabskoga otoka na Zadar, kako su sámi Rabljani, koji su to vidjeli, zapisali 1118 ljeta, a ja našao u Farlata i u Kukuljevića: « *Ordilaf Faledar knez Benetački* (Ne pišu ga: *i Dalmatinski*) .... *sa svojom vojskom hodjaše u Zadar, a mi pošlji k njim žakna Vitaču i žakna Magja Rajina sina* [1]), *da im reku: hoćemo biti pod vami i ako ne budu hotjeli ili mogli Zadrani, ako ćete nam ostaviti do vieka naš običaj i zakon i slobodu. I knez jim obeća, da hoće* » [2]): a što još pišu, to ću malo kašnje. I Benetčani preuzeše Hrvatom i Ugrom Zadar i još mnogo gradov po Dalmatinskom primorju: koga ljeta? Dandul: da 1115 i 1116. Uganao je: jer 1116 ljeta je njihov knez Belgradskomu samostanu sv. Ivanu potvrdio crkvu sv. Kuzme i Damiana, i ostálo, kako sámo njegovo pismo kaže u Farlatovoj IV na 6 strani: « *Ego Ordilafus Faletrus dux Venetiarum,* DALMATIARUM, *atque* CROATICORUM ... », da njegovi su Dalmatini i Hrvati. I Hrvati? Oni po Dalmaciji.

1) « *Vitazan et Madium Rage filium* », u Kukuljevića, a u Farlata « *Baptistam et Madium Sege f.* » Nu *Vitaza* ili *Vitazza,* ovo ime je bivalo u Dalmaciji onih liet, kako kažu pisma u Farlatovoj IV na 11 i na 323 s., a i u V na 51, i na 62 i na 604, pak ja držim da je ovako pravo. Ali *Rage* bojim se da nije, vidiv u ovoj istoj knjizi na 237 s. « *Zvanellus* SGIE », ime u Rabu 1185.

2) U V na 236, a Jura na 28 s.

Sada Rabljani neka ono doreku: « *Pak* OPET *pridoše u Rab* (Ordilaf Faledar i njegova vojska), *ter knez sa više pisanom vlastelom ovako prisеže: prisižemo vam Rabljanom, koji ste i koji budete, da ćete moći do vieka tako se vladati i tako státi i toliko slobode imati, i jošće si biskupa i kneza izbirati, kako da ste prije pod Carigradskim carem i pod Ugarskim kraljem, samo kneza potvrdjivati ćemo vam mi i naš dvor* ». I ostálo. A ta vlastela bili su Ivan Tijan ili Cijan (u Farlata: Tervisan!) biskup Kaorlanski, Domenik Pulan, Domenik Michael, to je Mihovilić Frankopanskoga plemena, Domenik Mauročen, Rajnerij Michael *(Mihovilić)*, Marin Longoferar i mnogi drugi. Tako ova prisega nije bila 1118 ljeta, kako Kukuljević sudi, a nije ni mogla biti tada, jer knez Ordelaf je bio umro 1117, a i oni Kaorlanski biskup, ter onoga istoga ljeta 1117 poče u Benetcih knezovati Domenik Micheli, on isti, a u Kaorlu biskupovati neki ini Domenik, kako svjedóči Cappelletti, benetčanin, ondje od 447 do 448 strane, i na 496, a i na 499; nego je bila ona prisega 1116 ljeta, kada se je Ordelaf vraćao iz Dalmacije. Ali nisu jé bili zapisali, pak su ju Rabljani, biskup Paval, knez Oriens, ako mu je ovako bilo ime, i vas puk nakon dva ljeta, 1118: « da im mladji znaju kako je to bilo pravo » [1]). Tako Kukuljeviću biše ovo pismo znamenat ovako: 1115, 1116 *i* 1118 *ljeta. Rabljani* 1118 *zapisuju kakò im je Benetački knez Ordelaf Faledar* 1115 *obećao a* 1116 *prisegao, da će njihovu stáru slobodu i običaj držati:* samo latinski.

A Krčani? Antonić Impastari piše (ako je ono on napisao), da su oni skupa s Benetčani 1115 godine na 6 marča zapalili Hrvatom i Ugrom plavi, i tako da su ih premogli. Ali Farlat u V na 298 strani kaže, da to je

1) *Recordationem veritatis et certitudinis facimus nostris successoribus (et) heredibus dimittendam: qualiter Ordilaffus ... nobis iuravit.....*

bilo 1133 godine, a na 10 marča [1]). Tako Impastari nije umjeo ni prepisati dobro, a kamo li razumjeti ono *VI idus Martias*, po latinsku. Nu Dandul kaže, da je i Krčane osvojio Faledar 1115 i 1116 godine, a i Cresane i Osorane. Ali nisu do duga stáli pod Benetčani, pod tudjinom, ni jedni ni drugi, kako ću malo kašnje dokazati.

Pak se vrnu u Benetke Faledar: a Benetčani veseli mu se, hvali ga, časti ga, slavi ga. Ali ta radost vreda im se obrnu u žalost, ovako: Hrvati, junaci, hotjeli su svoje: a onih knez vòzi opet i vòdi na njih silnu vojsku, 1117 ljeta [2]). Nu negda teče pas a negda zec: Hrvati, a i Ugri s njimi, pripravni, njega negdi na Zadarskom pogubiše, a vojnike mu potukoše, prestrašiše, prognaše na more, pak jim uzeše sve svoje, ostran Zadra i naših trih otók, po sámih Dandulovih besjedah. A i te otoke nabrzi. Jer Rabski biskup Kostica 1308 ljeta zapisao nam je još i ovo, *po starih poviestih:*

« I još drugda, kada Rabljanom biaše biskup još on'isti » *Paval,* a gospodari *Benetčani* [3]), dogodilo se je ovo: neki » Ugarskoga kralja župan *(comes),* imenom *Sergij,* hotiaše » Rab, grad i otok, podložiti njemu, komu biahu tada pod- » ložni *drugi otoci,* ter velika čest *Slovinác* (« *magna Sclavorum pars* ») poslušaše toga, pak jim zapovjedi svim, » da mu priprave brodov tekućih (« *ligna currentia* ») i » drugakovih, koliko koji otok primože. I pripraviše mu » ih brzo tekućih devet, a drugakovih brez broja. Pak » on i vojnici mu prevezli se na Rabsko, ter plieneći » pridoše do sámoga grada Raba. A Rabljani pròsi i mòli » sv. Hristofora mučenika, da ih od tih neprijatélj, od

1) « *Anno 1133 ... VI Idus Martias* ».

2) Cappelletti na 446 s.

3) « *Et Veneticorum tunc temporis praedicta civitas regeretur dominio* ».

» velike pečali i progona, obrani i oslobodi, kako da ih je
» mnogo krat od inih; i da ih naputi pravo po Bogu što
» imaju totu činiti. Pak svi (?), nadijući se posve njegovoj
» pomoći, izidoše iz grada na more, ter pojdoše u Supe-
» tarsku, dragu istoga otoka, u trih plavih (« *galeis* »),
» u jednoj svojoj, a u dvih *Benetačkih* (« *Veneticorum* »),
» koje su ih bile prišle branit. Totu najdoše neprijateljske
» ladje, pak polovivši stražane, a robu svu koliku izvu-
» kavši i razpopadši, sgoriše je sve silnim ognjem, pak
» se vrnuše jako veseli u grad. A neprijatelji, vidivši ili
» dočuvši što su im oni udjelali, bježi po Rabskom otoku,
» ter skrivaj se i taji po dubravah. A Rabljani složno za
» njimi po otoku. I poloviše ih svih, ter svezanih pripe-
» ljaše u grad, pak u tamnice zatvoriše. A kada to začuli
» ljudi iz bližnjih gradov: *Krčani* (« *Veglenses* »), kojih
» u Rabu biaše zatvoreno *najveć*, jer ona vojska bila je
» prišla iz *Krka* [1]), *Osorani, Cresani,* i *Senjani* [2]) poslaše
» ka Rabljanom prosit i molit, da sužnjem i uznikom
» milostivo oproste, pustivši jih iz tamnic slobodno doma.
» I uslišaše ih Rabljani, ter pustiše iz tamnic sužnje, ali
» svaki taj, ako je hotio slobodu, morao je prije trikrat
» na okolo njihove crkve Svete Marije zanesti na hrbtu
» nekakovu drvenu spravu, koju su oni bili pripravili:
» za znamen, da su po Bogu i po sv. Hristoforu premogli
» svoje neprijatelje. I jedan po jedan svi sužnji drage volje
» zanesoše tu spravu, samo da se onolike sramote oslo-
» bode i vrnu u svoje grade. Pak tu istu spravu obje-
» siše Rabljani u svojoj stolnoj crkvi, sebi za spomen,
» a neprijateljem za sramotu. I ona je totu visjela sve

1) *Nam de Vegla exierat exercitus praedictus.*

2) *Absarenses, Chersini, et etiam Senienses.* Tako Krčani, Osorani, Cresani i Senjani biskupu Kostici bili su *Slovinci.*

» do gospodina Grgura biskupa ovoga grada (od 1260 do 1290) » ... [1]).

A ov boj nije bio 1105 ljeta, kako je Farlat odsudio: zašto nije znao, da je Paval bio Babskim biskupom još i 1118 ljeta (« *vita felici* »); nego je bio negdi od 1117 do 1124, dapače ja bih rekô, da je baš 1124. Jer sám Dandul izpovieda, da je toga leta Hrvatski i Dalmatinski kralj (a bio je i Ugarski), Stjepan III, preuzeo Benetčanom malo ne svu Dalmaciju, ostran Zadra, a sám taj kralj toga istoga leta Trogiranom i Splitjanom potvrdio je njihovu slobodu i mir, a na tom pismu podpisani su tri biskupi i šest županov, ter i župan *Sergij* [2]), pak ja držim, da je ovo ón isti, kî je s Krčani, s Osorani, sa Cresani i sa Senjani išao na Rab: a Paval, on je mogao biskupovati još i onoga ljeta. Tako Krčani, Osorani i Cresani, oni su bili onih liet Hrvatski, svoji, a ne Benetački. Koliko biskupa Kostice poviest vriedi! Nu Benetački knez, ili po njihovu *duž,* Domenik Micheli (*Mihovilović* po našu), piše Dandul, da je 1126 leta Hrvatskomu i Dalmatinskomu kralju preuzeo grade po primorju, i da je jê poplienio za neposluh, a Belgrad da je i razrušio vàs. I ovo je istina, zašto i ondanji Zadarski biskup Miha 1129 ljeta piše da jest [3]). Impastariću! vidiš, kî je plienio po Dalmaciji onda, i otimao i klao i valjao i rušio? Benetčani, « *post desolationem civitatum Dux Venetiarum* », a ne Hrvati, kako ti pripoviedaš. Hrvati su samo čuvali i branili *svoje* i *svojih:* a to je liepo i častno i dično i slavno: Senjani, Gatani, Modrušani, Novogradci, Bribirci, Kotorani, Driveničani,

1) U Farlatovoj V od 234 do 235 s.

2) « *Ego* SERGIUS COMES *laudo et confirmo* ». Jura na 29 s.: ali ono « *Buzco* » lagko da je *Butko.*

3) ... « *ecclesia SS. Cosmae et Damiani* (na Pašmanu), *quam ecclesiam post reversionem* (eversionem?) *Romaniae,* DESOLATIONEMQUE CIVITATUM, *Dux Venetiarum mihi concessit habere...* U Farl. V na 55 s.

*

Hriljinci, Bakrani, Crsatjani, Grobničani, oni su po duši imali braniti Krk od Benetčán, zašto je u tom gradu bivao njihov biskup. A tako i Podgorci, Ličani i Bužani imali su Rab braniti, a Lučani Nin, a Sidražani Belgrad, a Split Zagvozdani, Krbavci, Hlivani, Pocetinjci, Klišani i Mosorani, a drugi Hrvati Zadar i Trogir. Apak Dobrinjci, Vrbničani, Bašćani, Omišljani, Beljani, Cresani i Lubeničani, slovinci iliti hrvati, oni Benetčán, tudjine, nisu mogli ni vidjet ni čut, pak su ih i sámi pudili kako su bolje znali i umjeli i mogli: slava im!

Ali Mletčani nisu se do duga širili po Dalmaciji, ako to i taji Cappelletti: 1133 leta Hrvati, junaci, ùdri po njih ter gòni jih na more. I da su ih izagnali iza svakuda, piše ón isti mletčanin, samo da nisu iza Zadra ni iz naših otók [1]). I ovo je istina. Jer ondanji biskup Krčki Dminak zapisa: «da su Mletčani 1133 leta na 10 marča izagnali 'z Krka njih. Tako Hrvati su bili opet preuzeli Krk. I još ovo zapisa netko: « *Leta* 1133 *na* 3 *studenoga, g. Dminak biskup Krčki u svojoj biskupiji skupa sa gradskimi sudci za Krčki puk na jednoj strani, a g. Dujam knez na drugoj, dogovorili su se za pučke pineze, koje biahu spravili da ponačine grad, da odprave poslanike, da Benetčanom pošalju dar* (« *strena* »), *i za ine pótrebe: prepustili su je tomu knezu, da to jedno po jedno on ovrši, kako im je i obećao* » [3]). Evo, Krčani su Mletčanom plaćali nekakove davke, ali ne znam ja kada su se poda to dali, ako nisu 1126 ljeta. A *Dujam* biaše knez Krčki i 1153, kako dva pisma toga ljeta napisana kažu u Farlatovoj V na 639 i na 640 s. [3]), pak je sva prilika, prvo: da je ovo on'isti; drugo: da je malo prije 1133 počeo knezovati,

1) « *Iadra cum insulanis urbibus sub* DUCALI *protectione manentibus* ».
2) Ondje od 298 do 299 s.
3) *Ego* DOYMUS *Veclensis comes subscripsi.*

najbrže 1126; treto: da je bio Frankopanskoga plemena, pak da su njemu prvomu dali Krčku knežiju Mletčani. Jer Mletački knez Rajner Zeno, sudci, viećnici, i puk u zboru, evo što svjedoče 1260 ljeta: « Mi znamo, da » vrli muži Ivan, Vid *(Guido)*, i Henrik, nekadanji knezi » Krčki, *a i njihovi stariji* (« *ac ipsorum praedecessores* »), » bili su do sada posve vierni i pravo prijazni nam i *pr-* » *vim* Mletačkim knezom i puku; (« *et praecessores no-* » *stros* »); i vidimo, koliko su ti plemeniti muži zaslužili, » a i koliko su njim dobra hotjeli naši *prvi* knezi: pak, » želeći, da nam i njihovi mladji budu onakovi, prepu- » šćamo i *potvrdjujemo* svukoliku Krčku i Prvićsku kne- » žiju [1]), sa svimi dohodki, pravicami, razlogi, častmi, birmi » i darmi po tih otocih, plemenitim mužem Škinelli sinu » pokojnoga kneza Bartola iz Krka, i njegovim sinom Pe- » tru, Škinelli i Bartolu, i sinom pokojnoga kneza Vida » iz Krka, Federiku, Bartolu i Vidu, a i njihovu porodu » mužkomu do vieka tako, da totu imaju knezovati jedan » za drugim: apak neka imaju i drže sve ono i onako, » što i kako su ti knezi *i njihovi stariji* (« *et eorum prae-* » *decessores* ») *za svojih liet imali i držali* » .... [2]).

Tako knezi Krčki, a Benetčanom posve vierni i pravo prijazni, bili su ne sam Ivan, Vid i Henrik, nego i njihovi stariji: a to su otac, djed, predjed, i još dalje, a i stric i prestric. Sada računajmo. Ovi Benetčani za Ivana, Vida i Henrika svjedoče, da su knezovali *nekada*, « OLIM *Comites Veglae* », a i sámi Krčani još 1248 ljeta: « *tempore* QUONDAM *nobilium virorum Comitum Joannis, Vidonis et* EMERICI *de Vegla* » [3]): jer « *Emericus* » i « *Henricus* »,

1) ... *universum Comitatum Veglae et insulae, et Pervichii...* « *Comitatus* » je i županija, ali *Comesu* su naši otočani govorivali *knez*.

2) Farlatova V na 360, i Arkiv za Poviest Jugoslov. k. I na 57 s.

3) Arkiv ondje na 56 s., i u mene bolji prepis iz sámoga Krka.

to je bio svejedan, kako je i « *Vido* » i « *Guido* ». Tako oni su prije 1248 knezovali u Krku. Pak Ivan je bio Vidu sin, kako Dalmatinski i Hrvatski kralj Bela III svjedoči 1242: « *accedentes ad nos fideles nostri* FILII *Comitis* GUIDONIS *de Wegla, scilicet* JOHANNES, *Fridericus, Bartholomeus et Guido* », u g. Kukuljevića Borbi navrh 71 i 73 strane; a ne brat, kako Farlat piše ondje na 299 s. A Vidu znam da je stric bio knez Bartol, jer to svjedoči kralj Andrija, 1209: « *fideli nostro Bartholomeo Comiti* ... NEPOTI *suo Comiti Guidoni de Vegla, quem sibi heredem instituit, concessa, ut si ipsum, predicto Bartholomeo Comite* PATRUO SUO *supervivere contingerit, illo sine herede decedente* », u Borbi na 73 s.; a otac ne znam tko. Ali, kako je on bio Ivanu, tako ja sumnjam da je njemu bio ov Emerik otac, ili drugi Vid: a Bartol je imao brát, kako to svjedoče, prvi on sám 1186 u nekakovu Krčkoga biskupa Ivana pismu evako: « *Ego Bartholomeus Frater Comitum tt. ss.* » [1]) = *Ja Bartol,* BRAT *knezom, jesam svjedok;* drugi kralj Bela II 1193 darujuć mu knežiju Modrušku: « *fidelis nostri Comitis Bartholomei ... quod si jam dictus Comes absque prole ingrederetur viam carnis universe, unus ex filiis* FRATRUM IPSIUS .... *possideat* » [2]) = *ako pak taj knez Bartol umre brez djetce, onda ta knežija neka bude komugod sinu njegovih brát;* treti kralj Andrija, ono 1209 ljeta. Nu sva je prilika, da je samo dva imao brata, Emerika i Vida. I umro je brez djetce Bartol, negdi od 1209 do 1223 po onih kralja Andrije besjedah, i po drugih na 72 strani: dosta star. Tako Škinella, komu su ono Benetčani zapisali polovicu Krčke knežije, on nije bio njegov sin, kako Kukuljević piše u onom Arkivu na 58 s. Ali je bio imao sina M. najbrze Marka, jer « *Ego M. filius*

1) U Farlatovoj V na 641 s.
2) U Borbi navrh 72 s.

Comitis B. de Veglia testis » jest u pismu, kô je 1193 ljeta Petar Fuškaren, Benetačkoga kneza Henrika Dandula poslanik, dao Rabljanom, baš ondje u biskupiji, za pravice i za slobodšćine njihove [1]): a naški je ovako ono: *Ja M. sin Krčkoga kneza B., svjedok.* Tada Bartol biaše knez Krčki, a 1186, onda još nè, nego to biahu njegova dva brata, dva dim, jer u onom 1260 ljeta pismu naredjuju Benetčani onim Frankopanom, *da neka samo po dva vladaju knežijom* [2]), a ja držim da naredjuju ono što je bivalo. Pak sva je prilika da je bio najmladji on. Ali 1193 ljeta valja da ih je imao do četrdeset, kada mu je sin mogao biti svjedok; a i više, jer Krčka kneginja Marija 1153 jur je bila umrla [3]), a ja sudim da mu je ona bila mati, a oni Dujam otac, njemu i njegovim bratom.

Tako Krčku knežiju dali su Benetčani Frankopanom prije 1186 ljeta, dapače još prije 1133, najbrže 1126, a ne ćah za 1200, « *saeculo decimo tertio ineunte* », kako Farlat piše u onoj istoj na 299 strani: za koliko se je liet prevario! A ni Sladović u svojih Poviestih ne zna za Frankopane od prija 1193! Ali ja se preveć zabavljam s knezi.

Biskup Krčki sudi Farlat (u III na 159, u IV na 117 i u V na 298 s.), da je Senjsku, Gatsku, Modrušku i Vinodolsku župu sgubio nakraj jedanajstoga vieka. Ali nije još tada; a nije još ni na pričelu dvanajstoga: a i zašto bi? on se je kralju Kolomanu podložio kako i Rabski, pak zašto bi on njemu njegove župe uzeo, a Rabskomu njegove ostavio, Podgorsku, Ličku, Bužku i Bočaćsku,

1) U onoj Farlatovoj na 238 s.

2) « *Ita tamen quod non possint nec debeant esse ex dictis Comitibus, nisi duo Rectores, quibus de honorificentiis Comitatus debeant respondere* ».

2) ... « *pro anima nostre Domine* BONE MEMORIE *Marie olim nostre Comitisse* », u onom pismu.

ono 1111 leta? Nije ni prilika. A ni kralj Stipan, Kolomanov sin, nij'mu ih imao zašto uzeti: Krčani su bili njegovi kako su i Senjani i Gatani i Modrušani i Vinodolci, ter su s njimi ono 1124 leta išli na Rabljane, da budu i oni. Ali zašto ja ganam ono što znam? evo što kralj Hrvatski Stipan IV pred biskupi Ninskim Rodanom, Skradinskim Lampridom i Hrvatskim *(Kninskim)* Dedom piše 1163 ljeta: « *Ja Stipan gospodina kralja Gejze sin, a po Božjoj milosti kralj Ugarski, Dalmatinski i Hrvatski, potvrdjujem, da B. Dujmu i tebi, moj vierni nadbiskupe Petre, budu podložni svi biskupi po Dalmaciji, kako je naredio moj slavni otac, i da toj crkvi budu sve župe koje su držali nadbiskupi prije tebe, a doliš Krbavska, Bužka, Plaška, Vinodolska, Modruška i Novo-gradska* ŽUPA, *a i crkvice Sveti Stipan i Sveti Mojsij u Solinu, kê joj je dao moj otac kralj Gejza, sa svim njihovim...* » [1]).

Tako kralj Gejza je uzeo Krčkomu biskupu Vinodolsku i Modrušku župu, a i Senjsku i Gatsku, a Rabskomu Bužku, a i Podgorsku i Ličku. A zašto? Zašto Rabljani i Krčani bili su pali pod Benetčane, pod tudjinu, i zašto njihovi biskupi, a i Osorski i Zadarski bili su se iznevjerili Hrvatskomu velomu biskupu u Splitu, po mudroliji i vragoliji Benetačkoj, e po Benetačkoj, oni nisu dali, da ti biskupi, njim podložni, budu podložni nadbiskupu Splitskomu, podložnu kralju Hrvatskomu, pak se domislili, da Zadarski bude nadbiskup, a oní tri pod njega: a Zadarski Miha, od 1124 do 1137, baš je pogibao za nadbiskupijom, a i koji je bio za njim, Petar; a i oní biskupi

1) *Confirmo ... et* MAXIME *Parochiam Corbaviae,* BARANI, *Plasi* ET VALLIS VINARIAE, MODRUSSAE, NOVIGRADI, *cappellam etiam S. Stephani et S. Moysi de Salona, cum omnibus ad eas pertinentibus, quas pater noster Rex Geyza concessit eidem Ecclesiae S. Domnii, auctoritate regia confirmamus...* Farlat u III na 184, ali biše mu bolje gledati, pak bi bio vidio: *Buçani,* ili *Busani,* a ne « *Barani* »!

volili su u Zadar, nego u Split. Pak jih Splitski nadbiskup Gaudij svih tuži papi Innocenciju II. I papa da njemu pravo, odpisav mu 1138 ili 1139 ljeta ovako: « *Biskupi, koji su bivali podložni Solinu, dokle je liepo viekovao, naredjujemo, da budu i svetoj crkvi Splitskoj, gdje počiva tielo sv. Dujma učenika bl. Petra, i da nju posve častno poslušaju: jedan je bivao nadbiskup, znamo, za svu Dalmaciju, i to u Solinskoj crkvi, kako nahadjamo ovdje u odlukah. I jošće, zašto ste se u svojem listu potužio na podložne biskupe, da ne hte na sabor tamo u Solinsku svetu crkvu prvostolnu, mi ovako naredjujemo: u Dalmaciji sabor ne ima biti nigdir drugdi, nego u vašoj prvostolnoj crkvi, i totu se imaju posvećivati svi biskupi podložni toj Solinskoj crkvi, kako je navada* [1]) ».

Ali šegavi Benetčani nisu mirovali, a ni velični Zadrani, pak ini papa odluči, da u Zadru bude veli biskup nad Osorskim, nad Rabskim i nad Krčkim biskupom. A koji to papa i kada? Farlat sudi, da Evgenij III 1145 ljeta, a Cappelletti, da Anastasij IV 1153, a i Rački, da taj, ali da 1154. Složno! Ali je veli žakan Toma kriv, on piše, da je ovo odlučio Anastasij ljeta 1145, a Anastasij je bio papa od 1153 do 1154; a onoga je ljeta Evgenij. Tako se je prevario ili u papi ili u letu. Nu i Dandul piše, da je Anastasij ovo odlučio. A vidjeli su valja da ovu odluku i jedan i drugi: ona je morala biti i u Spljetu i u Bnetcih: a laglje je zapisat ili prepisat 1145 za 1154, nego Anastasija za Evgenija: apak 1155 ljeta papa Hadrijan IV Benetčanom za volju podloži Zadarskoga nadbiskupa patriarhi Gradskomu, njihovomu, i tako ga posve uze iz oblasti veloga i prvoga biskupa Hrvatskoga u Splitu.

1) U onoj istoj na 173 s.

Tako je po pravu Hrvatski kralj Gejza Krčkomu i Rabskomu biskupu uzeo a Splitskomu nadbiskupu dao Vinodolsku, Modrušku, Plašku, Bužku i Novogradsku župu, i to negdi od 1154 do 1161 leta, koga je umro. A kako je on njima uzeo ove župe, tako ja držim da je i one druge, Senjsku i Gatsku Krčkomu, a Podgorsku i Ličku Rabskomu. Pak kako mala osta Krčka biskupija! a Rabska!! kako osiromašiše jedna i druga! I svemu onomu krivi su bili Benetčani. Da nisu oni osvojili Hrvatski Krk i Rab, Krčki biskup i popi bi se još i sada širili po Vindolu, po Senju, po Gatskoj, po Plaškoj, po Modrušah, i po Novogradskoj, a Rabski po Podgorju, po Lici, po Bužah i po Bočaćih. Vi pokojni Vinodolci, Senjani, Modrušani, Gašćani, Bužani i Ličani, koji ste onda živeli, zašto niste očuvali one svoje otoke i svoju bratju od tudjine? Ali što niste vi, neka sadanji Hrvati!

Ali još i 1179 ljeta Rabljani imali su svóga na Gorinskom, a Horinci na Rabskom, p' onom pismu u Farlatovoj V na 238 s.:

« Leta 1179 ... naroka XII. I mi, Malihnić (ili: Ma» ličnić, « *Malichnicus?* ») sin župana Borislava, skupa » s bratom županom Stojanom i s Poruganom, sa župana » Bogdana sinom Mirkom, i s drugim svojim rodom, a » *Rabski* biskup Andrija sa sudcima Stjepanom i Mihom, » s Drabanom (Dobranom) Todorovim, i s drugom vlaste» lom, poslani u Ablan (sada: *Jablanac*), da svršimo » pravdu, koja je bila medju nami i medju Rabljani. » I svršili smo ju: opeta smo se s Rabljani pomirili i » sprijateljili, ovako: vi budite sigurni i sve vaše, kuda » mi zapoviedamo (« *in partibus nostrae dominationis* »), » a mi i sve naše, kuda vi; a naše primorje budi skupno » (« *possessio nostra, quae a parte maris est, sit commu*» *nis* »), tako da moremo i mi i vi pasti, delati, loviti,

» i sve. I još Sveti Mikula, koji smo sazidali, hoćemo, » da ta crkva bude i naša i Rabska; svę, što je poda » nju, budi skupno, i Rabsko i naših. Pak mi ovo dajemo » zapisati, da budu znali za nami, i da bude dobro i tvrdo » do vieka. Ja Stipan, Rabske crkve žakan i bilježnik [1]), » po njihovoj zapoviedi sam pisao i potvrdio na 27 listo- » pada..... » Dapače još i 1251 imali su Rabljani svóga u Jablancu, ter su se za to načinjali sa *županom* Nemanjom, kako je ondje na 242 s. [2]). Povjestnici Hrvatski! ja bih rad znati, koga plemena su bili ovi župani?

Pak onda Senjsku biskupiju opet zastaviše, to je za 1154 ljetom, a ne pedeset liet prije toga, kako Farlat sudi na 'nih trih mjestih Istina, papa Lesandar III, zapoviedajuć 1168 ili 1169 ljeta Senjskomu biskupu Miru ili Mirku [3]), da Splitskomu nadbiskupu Gerardu bude podložan i poslušan, piše: *quemadmodum* PRAEDECESSORES TUI *suis consueverunt antecesssoribus obedire,* a po našu: *onako hako su biskupi pred tobom poslušivali nadbiskupe pred njim* [4]), ali ne piše: *kako si bio podložan nadbiskupom pred njim* (pred Gerardom), pak je očito, da je ov Mirko počeo biskupovati, ne 1150 ljeta, kako Farlat računa, nego negdi od 1166 do 1169, ter je pred njim moglo biti nekoliko biskupov i od 1154 do onda, jer su i u Splitu bili tri nadbiskupi, Gaudij od prija 1154 do 1159, Absalon od onoga do 1161, i Petar od onoga do 1166. Nu papa, rekav; «biskupi pred tobom», mogao je misliti i prvanje biskupe Senjske, Lovrenca, komu je ono Inocencij I papa pisao negdi od 402 do 417 ljeta, Maksimina,

1) « *Arbensis et Ecclesiae Diaconus* », ovo « *et* » ne ima mjesta, po pismih na 237 s.

2) *Anno ... 1251, Indict. 9, exeunte Julio, apud Ecclesiam S. Nicolai de Ablana.....*

3) Pišu ga *Miraeus* i *Mireus* nam. *Mircus* možebit, a i *Miro.*

4) U IV na 118 s.

kî je ono 451 na Kalcedonskom saboru bio, i ostále, kojih mi sada ne znamo; a i Krčke biskupe mogao je misliti, koji su bili i Senjski, a Splitskomu nadbiskupu podložni sve do 1154. A i morao je misliti ove, ili prve ili druge, zašto je sva prilika, da je Mirko bio prvi biskup. Jer, prvo: papa mu ondje ne piše: *biskupu Senjskomu*, nego samo: *biskupu*, ovako: *Venerabili Fratri Miraeo Episcopo salutem* »; drugo: Ninski biskup Matij, ne znam kojim pravom, svojio mu je biskupiju svu koliku, Senjsku, Gatsku i Ličku župu, kako sám piše: « *inter eum* (se) *et Mironem Episcopum super tribus parochiis, Signa (Segna) videlicet, Geszika et Lecca (Lica)* [1]): ter ga ni on ne zove Senjskim biskupom, nego samo biskupom: pak se Farlat vara, da ovo « *Signa* » nije Senj. I nij' mu ju samo svojio, biskupiju, nego i osvojio svu koliku. Pak Mirko, biskup brez biskupije, tuži njega papi onomu istomu. I papa negdi od 1175 do 1180 ljeta odpisa nadbiskupu Splitskomu Rajneru, svetu: da ih on načini, ali najprije Miru da čini vrnuti biskupiju sa svimi dohodki i koristmi, « RESTITUENDO *prius Miraeo Signensi Episcopo* EPISCOPATUM *cum omnibus fructibus et accessionibus, quas ipse juxta tenorem litterarum vestrarum* (odgovara nadbiskup papi) *exigebat* [2]): po ovih ja besjedah znam, da je Matij Miru bio osvojio biskupiju. I nadbiskup činio Matija vrnuti Miru biskupiju onakovu. Pak njiju pravdu dobro razvidiv, a i po svjetu i volji drugih svojih biskupov odsudi: Senj i Gatsku Miru, a Liku Matiju [3]). Ali Miru ovako nije bilo pravo, pak se dvignu pred papu, kako se na njega tuže nadbiskup i Ninski biskup, moleći onoga,

1) U istoj na 119 s.

2) Ondje.

3) « *Ut Matthaeus Episcopus Nonensis habeat Leccam, et Miro Episcopus habeat Signam et Geszicam* ».

da ga ne usliša [1]). Treto: 1185 leta sabor u Splitu odluči: « *Signiensis* (Seniensis) *Episcopus habeat sedem suam in Signia* (Senia), *et habeat has Parochias, Signiam* (Seniam), *Ketsciam totam, et medietatem Licae* [2]) », a po našu: « Senjski biskup ima stavati u Senju, pak njegove imaju biti ove župe: Senjska, Gatska sva, i Ličke polovica ». Tekar tada ta sabor zastavi Senjsku biskupiju *posve:* prije toga biskup Mirko nije znao ni gdje ima stavati. A drugu polovicu Like da Ninskomu biskupu, ovako: « *Nonensis Episcopus habeat Nonam, totam Lucam, et medietatem Licae* », isto ondje.

Ta isti sabor i Krbavsku zastavi biskupiju odrediv: « *Corbaviensis Episcopus habeat sedem suam in Corbavia, et habeat has Parochias, Corbaviam, Vinodol, Bussan, Novigrad, Presnic* (Dresnic), *Plas et Modrussam* », u onom istom pismu, a hrvatski: « Krbavski biskup ima stavati u Krbavi (ili: *na* Krbavi?), pak njegove imaju biti ove župe: Krbavska, Vinodolska, Bužka, Novogradska, Drežnička, Plaška i Modruška ». Modruška? Da, i Vinodolska, i Bužka: i ja ću to dokazati.

Modruše, da je ta grad spadao pod Krbavsku biskupiju, svjedoče: prvi papa Grgur XI, rekav 1378 ljeta ovako: u gradu Modrušah pod *Krbavsku* biskupiju, « *in opido Madropsa Corbaviensis diocesis* », u pismu, kô je dao franovcem [3]), da u tom gradu mogu uzeti Sveti Fran: crkvu, zvonik, zvon, grobišće, kuće i drugo [4]), što da je Senjski knez Stipan za njih uzidao [5]). I ono nije rekao

1) Isto ondje.

2) U III na 214 s.

3) *Ministro generali et aliis fratribus Ordinis Minorum.*

4) *In honorem et sub* VOCABULO *beati Francisci fundavit pariter et construxit.....*

5) Theiner: Monumenta Slavorum Merid. na 336 s. Ima i Farlat u IV na 97 s., ali, *Malupso* za *Madropsa, Modrussa,* i još vele riečij nakrivo!

iz svoje glave, nego kako su mu bili pisali sámi franovci, i Hrvatska kraljica Jelisava. Drugi: papa Pij II, zapisav 1459 ljeta ovako: crkva bl. D. Marije Čudotvorne u Modrušah pod Krbavsku biskupiju, « *ecclesia B. M. V. de Miraculis nuncupata, prope locum de* MODRUSIA *Corbaviensis dioecesis* ». I to je zapisao kako je bio sám Krbavski biskup Frane, i knez Stipan Frankopan, gospodar Modrušam, proseći ga, da odpusti nekoliko pokore onim, koji se u toj crkvi pomole i nju pomogu [1]). Treti: Rimski zapisnik, koji 1460 leta kaže, da Modruše su grad u biskupiji Krbavskoj, « *parochialis ecclesia S. Marci oppidi Modrussiae Corbaviensis dioecesis* », kako je u onoj Farlatovoj na 105 strani. Pak se vara Kandler u onom spisu na 9 i na 14 s., da su Modruše imale biskupa kada i Krbava: Krbava ga je imala od 1185 do 1460, a Modruše od 1460 [2]): toga ljeta, a na 6 svibnja, ili na 4 lipnja, papa Pij on' isti premjesti biskupiju iz Krbave u Modruše u plovansku crkvu sv. Marka, odrediv, da joj se biskup ne ima veće zvati Krbavskim, nego Modruškim, « *Ecclesia Corbavien. cum omni jurisdictione translata fuit ad parochialem ecclesiam S. Marci oppidi Modrussiae Corbaviensis dioecesis, quod deinceps Modrussiensis nuncupatur...* », u Farlata na' nom istom mjestu. Ali još 1457 ljeta knez Štefan Frankapan u Modrušah, u svojem « stolnom mestu », zove Krbavskoga biskupa Frana i Modruškim, i prije Modruškim nego Krbavskim, evako: « *pred gospodinom Franciškom, modrušaninom, biskupom modruškim i krbavskim* », a to zapisujuć Mar-

1) U Farlatovoj onoj istoj na 104 s.

2) Frane Glavinić je 1614 godine krivo pročitao napis: « *Ja Stipan od Staroga Dubrovnika, biskup* MODRUŠKI, *vičnik svete krune ugrske, posvetih ovu crikav* (na Trsatskom) *na poštenie svetoga Luke, pisara Marie blažene, leta 1288* », u Povjestnih Spomenicih na 1 s.: u matici je moralo biti: Krbavski.

tinu Oštrehericu crkvu sv. Ivana Krstitelja, « ka da se udrži u tom istom mestu poli crikve *svetoga Marka* » [1]). Pak bih ja rekao, da je on želio, da tu biskupiju premjeste u njegove Modruše, a biskupu Franu da je to bilo drago, *modrušaninu*: najbrže sta oba za to papu prosila. A sv. Marko, ta stolna crkva 1463 ljeta, na 10 kolovoza, već se nije zvala tako, nego Sveta Marija, kako tada pišu Modruški kanonici: « Mi kanonici kapitula crikve svete Marije va Modrušah: gn. Jurko, arkižakan, i gn. Bernardo, arkiprvad, i gn. Apaj, prmancer i vikarij gña biskupa Mikule *(zovu ga Modruškim, samo)*, i gn. Blaško pridivkom Kapčić *(Kopčić, možebit)*, i svi ostali kanonici toga kapitula dajemo na znanje,.... kako biše Andrij pridivkom Žudiin, poštovan muž purgar modruški, odlučil i ostavil.....da se ima davati na svaku Mikulju dva zlata crkvi, ka se je zvala prvo *Sveti Marko*, a sada se zove crikva *Sveta Marija*, u Modrušah; to od dvora njegova, ki dvor stoji pod Trgom niže crikve *Svetoga Duha*... »; A malo napried: « crikva kapitulska Svete Marije u Modrušah », i « crikva naša kapitulska Sveta Marija » [2]). Tako stolnom crkvom nije bio Sveti Duh, kako Senjski biskup Ćolić piše, u Sladovićevih Poviestih na 39 strani.

Sada: da je Vinodol spadao do onda pod Krbavskoga a od onda pod Modruškoga biskupa. Trsat, to mjesto da je pod *Krbavsku* biskupiju, « *super Tersat Corbaviensis dioecesis* », i da totu zapovieda *Krbavski* biskup, « *Episcopi Corbaviensis supplicationibus inclinati* », piše papa Mikula V, 1453 ljeta, dopuščajuć knezu Martinu Frankopanu, da totu kod crkve sv. Marije uzidje mostir za

1) Ondje od 83 do 85.
2) Isto ondje od 92 do 93 s.

franovce [1]). A i Kalisto III 1458 ljeta, u Theinera ondje na 436 strani, evako: « *ecclesia beate Marie apud flumen* TARSII *et prope* TARSIDIS *opidum* CORBAVIENSIS *diocesis sita* », a naški: crkva blažene Marije kraj Rečine a na Trsatu gradu pod *Krbavsku* biskupiju, a to dajuć toj crkvi da može toliko i toliko pokore oprašćati griešnikom. A pak papa Lesandar VI 1500 leta, kako je ondi na 110 strani, pišuć franovcem na Trsat da mogu uživati što im je bio knez Martin Frankopan zapisao, kaže, da ta grad je pod *Modrušku* biskupiju, pravo evako: « *Sane pro parte dilectorum filiorum Guardiani et Fratrum domus castri* TERSATI *ordinis S. Francisci Minorum* MADRUSIEN. *dioecesis nobis nuper exhibita petitio continebat* »..... A i sám Senjski i Modruški biskup Martin Bajković, od 1700 do 1704, to isto kaže papi Klementu XI, evako: « *Sacra Domus Nazaretana Tersacti in dioecesi* MODRUSSENSI », i ostálo u onoj istoj knjizi na 152 str.

A kada je Trsat, tko će reći da nije i Grobnik spadao poda tu biskupiju? i Bakar i Hreljin i Drivenik i Griže i Crikvenica i Bribir i Novi i Ledenice? Apak ja imam i za te grade dokazov, da su tamo spadali. Za Bakar evo najprvo nekakov zapis od 1414 leta: « *Az mnogo grešni Bartol, ki pretvorenim imenom uzvan jesam Supisac* (Ali malo niže je: *Ja Bartol* REČENI *Pisac*), *i pisah sie knjigi side u mojoj polači darom Božjim i njega Svetih Svetomu Andreju Apustolu u Bakri, ka crekav Svetoga Andreja imaše tada obgodnike* (obhodnike: prepisač je vidio ꙋ namjesto ѡ) *u duhovnemi človeci redovni i častnici služitelji imenujuć zdvi* (?) *gospodina plovana imenom Didaka* (ki) *beše vikarij biskupa* KERBAVSKOGA (Ova valja), *a od svoih grajan i proših* (pročih) *dostojno proslavljen, zanje*

1) U Farlatovoj IV na 102 s., gdje je i kneževo pismo za to isto, ali ljeta mu nisu istinita, po naroku i po inih razlozih.

muž blag bešc i svršen dobrim razumom i delom, imajuć sa soboju mužij častnih u službi Božjoj, Marka, Stojka, Jakova, i pročih, kih Bog u milosti svojej imenuj.....

Let Gospodnjih 1414. Ja Bartol rečeni Pisac, plemenšćinû kerbavac, jemuže jest smert mati, otačastvo grob, a bogastvo gresi, Bogu davšu, sverših sie knjigi rečenim mužem, i beh plaćen po ceni, ka meju nami be, i više ceni pošteno darovan, njimi i mnozimi pohvaljen više reda...»

A te «knjigy» bile su breviar u Bakru, iz kojega breviara je ov zapis i drugo izpisao neki Bakarski kanonik polag Sladovićevih Poviestij od 190 do 191 str., ali vele krivo, ili ta ili neki drugi. Pak Pulski biskup Dominik Luski, «*Dominicus de Luschis*» (*Dominicus*, a ne «*Dominus*», slabi prepisaču: tko sebi govori ili piše: gospodin? apak ti ga i Ughelli zove *Dominicus*, pišuć za njega, da je od 1426 do 1451 leta biskupovao); tako taj biskup 1426 ljeta na 13 prosinca u *Bakru* oprašća četrdeset dán pokore svim koji se pokaju i spoviede pak totu k bratom svetoga Mikule crkve pridruže i nju pomogu: ali po oblasti Andrija namjestnika *Krbavskoga* biskupa Petra oprašća, rekav: «*et hoc ex authoritate venerandi viri dñi Andreae vicarii reverendissimi dñi Petri Episcopi* CORBAVIENSIS». Koje pismo je ondje na 193 str., kako ga je on' neki kanonik iz «žive harte» izpisao. I još evo što je izpisao iz onoga breviara, valjada: «Va ime Božje » i devi Marie, amen. 1425 (1485: *u matici je moralo* » *biti* ꙉ, *a ne* ꙉ), meseca oktobra na dan sv. Luki evan- » gelista, u leto šti se pismo govorenja svetih doktorí, » u kom jest nam dano znati, da ima stati cesarastvo su- » prot cesarastvu za nepravdu, grad na grad, varaš na » varaš, za nazvestit tako se govori: gore tim ki toga » dočekaju. A toga jesu dokončali muži častni i razumni » ubozi (*u Bozi*), živući u gradu *Bakru*, napred kladajući

» red i pravdu duhovnu i telesnu, a naprvo pomičući gos-
» podina Jurja plovana Bakarskoga i g. Stipana i g. Marka
» i g. Tomaša i g. Kirina i g. Lorenca, kanonikov crekve
» Svetoga Andreja, ki znahu zakon i pravdu Božju, da
» udržući sudca Antona Stiglića, i satnika Mihovila Star-
» čića, i inih rišturi *(rectores, poglavari)*, kih g. Bog imenuj
» u svojoj milosti. I ti muži više imenovani vnogo vreme
» straše *(stradaše)* pastira i obranitelja dúš, to je gospodina
» biskupa, i stradajući željahu ga i providjenjem i s milo-
» stiu gna. Boga da prijde simo v *Bakar* g. g. *Kristofor* bis-
» kup, otačastvom dobro učinjen biskup Modruški i Kor-
» bavski... » I ostálo na 194 strani. A ta Kristofor znamo da je bio onih liet biskupom Modruškim: 1488 na 5 travnja imenuje ga Krčki biskup Dunat, na 170 str.; a 1491 na 12 prosinca, i 1492 na 3 siečnja biaše ovdje u Rimu, kako sam ja našao u Svetom Jerolimu: « *Innocentius papa octavus. Venerabilibus Fratribus Amerino et* MODBUSIENSI *Episcopis in Romana Curia residentibus, salutem et apostolicam benedictionem.* » — « *Christophorus Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus Modrusiensis, et Cesar eadem gratia episcopus Amerinus, Commissarii ad infrascripta ...* »: dopušćaju onim koji biahu nad Slovinskim gostinjcem Svetim Jerolimom [1]), da u nekakovih brajdah, njegovih i blizu njega, mogu zidati kuće tako i tako.

A da je Crikvenica spadala onamo, evo dva pisma, u jednom je ovo: « 1447, *marča* 7. *Fratar Filip reda ot remét svetago Pavla prvago remete, preur ot kloštra svete Marie Devi s Crikvenice v biskupiji* KRBAVSKOI, *vam počtenu mužu Štefanu, sinu Dokšinu, i tvojemu sinu Jurju i tvojej kćeri Brioli v Bribiri pozdravlenie ...* », i ostálo u onih Spomenicih na 67 str.; a u drugom: Sveta Marija

1) « *Illiricae nationis* », a ne: « degl' Illirici in Roma », kako je hotio oni neki!

na Crikvenici pod *Modrušku* biskupiju, 1504 ljeta, « *Julius Episcopus servus servorum Dei... Significarunt nobis dilecti filii Sanctae Mariae in Kamenska, et beatae Mariae Virginis in Busana ac ejusdem beatae Mariae Virginis sub* NOVI *nec non in* CZRIQUENICZA, *et sancti Salvatoris ac Sanctae Helenae, nec non beatae Virginis ad Lacum in insula Istriae, ordinis sancti Pauli primi Eremitae sub regula sancti Augustini, Zagrabiensis,* MODRUSSIENSIS, *Segniensis, Petinensis ac Parentinae dioecesis, domorum priores et fratres, sub lingua sclava...* », i ostálo u Sladovićevih Poviestih na 217 str. A u ovom pismu je, da i Novi je u Modruškoj.

A pak evo, što Trsatski fratri svjedoče, 1770 godine: « Po *Modruškoj* biskupiji prosimo maslo u Gerovu, u Čabru, u Brodu, u Moravicah, u Delnicah, i u Babinu Polju, a u *Grobniku* i Liču janjce, a màst u *Kostrenoj,* u *Drazi* sve do sv. *Josipa,* u *Bakru,* na *Driveniku,* u *Hreljinu,* u Grobniku, na Crsatu, i u *Podvczici,* a na Fužini kapuz; a po Pulskoj biskupiji kruh na Rieci na sedam dán... » I ostálo ondi na 212 str., latinski.

I tako sam ja dokazao, da je Vinodol, koliko je dug i širok, bivao pod biskupiju, koja se zvala najprije Krbavska, pak Modruška. Pak imaju krivo Kandler, Sladović (na 95 str.), i neki Senjski ili biskup ili odvjetnik: da je bivao pod Senjsku. I tvrdi se taj drugi, u Sladovićevih Poviestih od 53 do 57 strane! Ali jedna mu je neistinita, druga nerazmišljena, treta nerazvidjena, četvrta na krivo, peta na opako, šesta ni simo ni tamo: pak njega ću lagko. Prvi svjedok da mu je veližakan Toma, jer taj da piše, « da pod Senjskoga biskupa spadaju one župe koje su prije pod Krčkoga ». Ali Toma ne tako, nego evako: « Pod Krčkoga je biskupa spadao *veći diel* [1]) žúp, koje

1) « *Majorem partem* », u Farlatovoj III na 123.

*

sada spadaju pod Senjskoga ». Apak Hrvatski kralji Gejza i Stipan IV, oni Vinodola nisu bili dali Senjskomu biskupu, nego Splitskomu nadbiskupu: to znamo dobro. A drugi da mu je Lučić svjedok. Ali Lučićevo pismo iz Trogira ima krivo, « da je oni sabor u Splitu dao Vinodol Senjskomu biskupu », a ono Farlatovo iz Splita pravo, kako sam jur dokazao: a toga nije umeo dokazati ni sam Farlati: a imao je pred očima onoliko dokazov: ali je mislio, da je Vinodol *grad!* « *Vinodolium erat castellum frequens et illustre* ». (U IV na 92 s.). A i Senjski kapitul da ima za to pismo, kaže Sladović na 168 strani, ali ne, kakovo ni od kada.

« Pak Krbavski biskup Mikula 1396 ljeta da svu svoju biskupiju popisuje za Splitskoga nadbiskupa Andrija, ali Vinodola da ne spominje ». Istina, ali ni Drežnika, ni Plasi ne spóminje, a ni Modrúš, nego samo Krbavu i Buže, evako: « *Et primo per totam Corbaviam et Buxanam dioecesis meae Corbaviensis* »[1]), a znamo, da su i oni gradi i kraji bili njegovi. Ali govori: *I* NAJPRIJE *po svoj Krbavi i Bužah,* a za tim: *I još u* NEKOJIH KRAJIH *moje biskupije, kuda* VINO *rodi, davaju desetinu vina,* « *Item super dicatione vini dicendo etiam declaro, quod in* CERTIS PARTIBUS *mei Episcopatus, ubi vineae habentur, solvitur vera decima vini* »; a te besjede očituju, da ono nije sva biskupija, da je jê još, i to kuda vino rodi: a to ti je Vinodol. Apak u onom pismu ti je i ova besjeda: « *et cetera* », i pročaja = i ostálo.

I još evo: « Na Mlado ljeto 1489, izvan grada Senja, polag crkve Svetoga Duha, pred poštovanimi i plemenitimi muži Mašem Čenedom dvornikom Senjskim, Osvaldom dvornikom Otočkim, Martinom sudcem Senjskim, Jurjem Juvanićem *(Juranicem?)* sudcem, Grgurom dvornikom

1) U Farl. IV na 98 s.; i u Sladovića na 171, ali krivo 1496 ljeto za 1396.

Starogradskim, Ivanom dvornikom *Novogradskim*, « *castillano in* NOVIGRAD », i pred inimi mnogimi plemenitimi i poštenimi muži iz Gatske, « *de Gatzka* »; i totu biahu Matko Novaković, Petar Pesarić *(Pisarić?)*, Miha Ričania *(Ričanin, u Povjestnih Spomenicih na* 128 *str.)*, Juraj Landar, i drugi, pak častni g. Mihovil odabrani biskup Senjski pitao jih, da mu pokažu pisano, da su slobodni od desetine ». I ostálo u onoj istoj Farlatovoj na 131 str. A ta Novi grad da je bio Novi u Vinodolu. Tako Vinodol da je pod Senjskoga biskupa spadao. Ali nije istina prvo, pak nije ni drugo. Jer *Gatska* nije bila Vinodol, nego krajina od Senja ka Bagu, i ne od sámoga Senja, nego negdi od Svetoga Duha pak do Steníc. Pak kako nije bio u Vinodolu *Otočac*, ni *Stari grad*, tako nije ni oni *Novi grad*; nego je bio ondi negdi. Evo, što kaže nekakovo pismo: « Mi Blaž Stu(pić) ....podknežin stola i pitanja Buškoga plemenitih ljudí, Petar Ivišin *(?)* sin (z Du)bovika, Grgur z Mazalác, oba plemena Stupić, Jakov (z') Stare Vasi plemena Poletčić, i Paval Vlkšić s Hlmčán plemena Kršelác, sudci rotni više rečenoga stola i pitanja, damo viditi vsim i vsakomu, da sideći nam v plni stoli više rečenom, ondi pristupivši pred nas Juraj sin Mikulin z Gvoznice *(Gvozdnice)*, pridivkom Sultić..... List, dan v *Bužah* pod *Novim Gradom* let 1434...» I ostálo u Spomenicih na 58 strani. A Senjski biskup Martin Brajković, od 1699 do 1704: « U dolinjoj Lici je *Novi*, grad na dosta visoku brdu [1]); dokle je bio čitav, imao je četire branike, a sada malo da nije vas mirišće. Unutri su tri topi, dva od mjeda, a jedan od željeza; tamo je jê bio stavio *pokojni* (« *quondam* ») general Herberstain [2]).

1) « Novi *in inferiori Lika arx est in colle sat alto posita* ».
2) Tak' ono nije pisano 1696 god., kako Sladović sudi, nego za 1701:

I ta grad bivao je nad dvanaest drugih: njemu su kraji na daleko: jedva u 37 úr biš je obašao na konju; do Baga su četire njemačke milje; na iztok vidjeti je Belaj, a na jug Velebić, a na zapad goru Kosinj; a mimo teče rieka Novačica iz Velebića, a do Like je talijanska milja, do rieke »[1]). Pak iz toga jednoga ili drugoga Novoga grada biaše oni dvornik Ivan: ako to nije bio svejedan grad.

Tako Vinodol je spadao, od kada je prijeo krst pak do 1154 ljeta, pod Krčkoga biskupa, a od onda do 1185 pod Splitskoga nadbiskupa, a oda toga ljeta do 1460 pod Krbavskoga, a od tada negdi do 1600 pod Modruškoga, pod svejednu biskupiju. A tako i Modruše. Vinodol je imavao veloga popa po pismu: ... « *Ja g. Juraj, plovan Novogradski,* ARHIPRVAD *Vinodolski, i gospoja Marija žena Fabijana Čehovića, i Ivan Žvanović, podknežin Bribirski i Žan župan Bribirski, (i) Juraj Mandić, damo viditi... V Novom ... v letih* 1472 ». A to pismo je sve u Povjest. spom. na 111 str.

A Buže, onu župu je držao najprije Rabski biskup, sve do 1154 ljeta, pak Splitski nadbiskup, ali on samo do 1185: jer toga ljeta nadbiskup Petar na 'nom saboru dao ju pod novu biskupiju Krbavsku, pod Krbavsku, kako ono Splitsko pismo kaže, a ne pod Senjsku, kako Trogirsko u Lučića. I spadala je tamo doklegod je tužni Rab pod Benetčane, pod tudjinu. Ter se Rabski biskup i kanovnici natrpiše nevolje: jer i Podgorje su bili zgubili i Liku, za on' isti uzrok. Nu 1357 ljeta Hrvati, junaci, spoznaše svoju veliku sramotu, pak izagnaše iz svoje Dalmacije tudjinu, Benetčane. Pak njihov kralj Ljudevit, na prošnju Rabskoga biskupa Krševana Dminića, potvrdi

jer te godine na 2 listopada Herberstein još biaše *živ*, kako sám Sladović kaže drugdje, na 114 s.

1) U Sladovićevih Poviestih na 36 s.

1367 ljeta ono kralja Kolomana pismo od 1111, i tako vrnu onoj biskupiji one župe, Podgorsku, Ličku, Bužku i Bočaćsku [1]). Ali Lički i Bužki gospodari za to hajali i ne hajali. Pak se okinuo na njih ovako: « *Ljudevit po Božjoj milosti kralj Ugarski i Poljski* (a zašto nije rekao: i Hrvatski? ja mu toga ne hvalim: on Hrvatom ne mogaše zapoviedati kako Ugarski, nego kako Hrvatski kralj: drugo su Hrvati a drugo Ugri: to znaju i grmari); tako: Ljudevit kralj Ugarski, Hrvatski i Dalmatinski i još Poljski « gospodinu Petru Vojnoviću *(ili Vojkoviću? de « Bel-* » *lanti »)* knezu Bužkomu i Počiteljskomu, ili svojim *(nje-* » *govim valja da)* činovnikom po Ličkoj i po Bužkoj knežiji » *(ovako su tada zvali one župe)* pozdrav i milost. Vierni » naši! Kako smo jur prije ne samo po svojem osebujnom » človjeku nego više putij i po pismu, tako vam i sada » zapoviedamo: pustite Rabskoga biskupa, poštovanoga » g. Krševana, nam vierna i draga, ili njegove podžupe, » slobodno i mirno uzimati Rabske crkve desetinu sva- » kuda po tih vaših krajinah *Lici* i *Bužah*. Ne zanovie- » tajte mu zu tu desetinu koju mu je Gospodin Bog bio » odabrao za očinstvo, i nekratite mu jè nikakor, ni njemu » ni njegovim podžupom, nego liepo činite te njegove » podložnike plaćati mu ju i davati na dlaku, ako vam » je draga naša milost; a što je bio od nas po krivu iz- » prosio pokojni g. fratar Valentin odabrani biskup Kr- » bavski, i što bude tkogod ini, sva ta pisma razvrgamo » ovim. Tako vam naše zapoviedi, ne djelajte drugako! » Pisano u Budimu leta 1371 [2]) ». I ovo je zapovjedio preko onoga sabora naredbe: da Buže budu Krbavskomu, a Like pol Ninskomu a pol Senjskomu biskupu. I ja držim, da ga je poslušao oni knez. Ali jur 1396 ljeta Kr-

1) U Farlatovoj V na 247 s.
2) Na istoj str.

bavski biskup Mikula piše, da su njegove Buže, i da on tuda uzimlje desetinu [1]). A pak 1409 opet padoše Rabljani pod Benetčane, pod tudjinu, i tako njihov biskup i Kanovnici tužni opet zgubiše sve one tuste župe, svoj žitak. Za Buže Krbavski, Lički i Bužki knez a Hrvatski i Dalmatinski ban Paval kaže 1411 godine, da su Krbavskoga biskupa [2]).

Ali Krbavski biskup Radoslav 1341 leta, prašćajuć četrdeset dán pokore koji bi to i to učinio u crkvi svetoga Mihovila u gradu *Ostrovici*, očituje, da to nije njegov grad [3]), a biaše u *Bužah?* po onom popa Grgura zapisu od 1455: « *A ja pop Grgur, budući kapelan kneza Martina i budući plovan Novogradski i vikar Vinodolski, pisah sie po ukazaniju više rečenoga kneza Martina Krčkoga i Modruškoga i Senjskoga, kî v to vrime po milosti Božjej gospodovaše Vrbaškim gradom (i biše špan vse zemlje Vrbasa), i gradom Kozarû, ki je v Bosni, i inimi* GRADI: *Komugoinû i Kostanjicû, i kaštelom na K(nin)i* (po Kukuljevićevu, a po Farlatovu « na *Kelpi* »), *i Jerovljem* (« *Kralicem* »), *i Gradcem, i Lipovcem, i Jastrebarskim, i Okićem, i Ostrivicû* (Ostrovicû) *v Bužah* [4]) (*Ostroviczae in Busis* », u onom prevodu)? To je istina; ali i u Lici je bio grad *Ostrovica:* kralj Vladislav 1403 ljeta svjedoči [5]); i da je bio vlastelina Petra Novakovića, pak taj da ga je

1) « *Per totam Corbaviam et* BUXANAM *dioecesis meae Corbaviensis* », u IV na 98.

2) *....parochialis ecclesia S. Mariae Virginis de* BUSANA, *dioecesis,* CORBAVIENSIS ... u istoj na 99 s.

3) « *Dummodo in praedictis* DIOCESANI *consensus interveneŕit* », u onoj istoj na 96 s.

4) U Povjestnih Spom. na 82 s.

5) « *Castrum* OSTROVIZA *in provincia* LICE *cum forteliciis, silvis, hominibus, vassallis, juribus et pertinentiis omnibus ad castrum ipsum spectantibus ...* », u VII Arkivu na 46 s. Ali ono pismo nije *sve* po besjedi: DICTORUM *castrorum Ostrovice et* CETINI », kada pred ovim nije *Cetinja.*

promienio knezu Senjskomu, Krčkomu i Modruškomu Mikuli (Frankopanu) za grad Ozalj, i za Cetinj. A i Senjski biskup Andrij i kapitul 1445 ljeta ovo svjedoče, privoljujući Novakovićem, Petru, Mikuli i Novaku, bratom, da kako su bili slobodni od desetine u *gradu Ostrvici u Lici, u onoj biskupiji,* tako da budu i u selih Pamičku (« *Pamizak* ») i *Pod Vrhom* u Gatskoj, *u Senjskoj,* koja sela da je bio promienio oni knez vlastelinu Pavlu Novakoviću (što ne: Petru?) za ovi grad [1]). Pak u ovoj Ostrvici ili Ostrovici biaše ona crkva Sveti Mihovil, i to ne pod Senjsku, kako Farlat sudi, nego pod Ninsku biskupiju, po besjedi: « u onoj biskupiji »; a i po samoj onoj Krbavskoga biskupa: « ako biskup, čija je ona Ostrvica, na to privoli »: jer ju je rekao u Senju. I ova Ostrvica je još i sada u Lici, kako je i ona u Bužah; ali da već nisu gradi, nego sela nekakova: prokleti bili Turci! I treta je *Ostrovica* na Uni, i četvrta u Šibeničkoj, i peta u Splitskoj biskupiji, ili grad ili selo. A Vrbničanom je *ostrvica* na stubah ono za ruku, što Talijani zovu *poggiamano,* a Niemci čini mi se da *Geländer.*

Nu knez Šišman Frankopan, vidiv, da mu brat Stipan u svojih Modrušah ima biskupa, poželi ga i on imati u svojem Otočcu! I zastavi 1461 ljeta biskupiju u tom gradu po volji onoga istoga pape Pija II, davši poda nju ne samo Senjske, kako Farlat piše i Sladović, nego i Modruške nekoliko, a to Buže, ako je istina, što je ono Rajmundo, Ninskoga biskupa Jakova Divnića namjestnik, zapisao: « *ad quamdam partem* BUSANE *regionis Episcopatus* OTTOCENSIS » [2]);

1) « *De Ostervicza ... castro constituto* IN LIKA (a niže: *Lyka*) ... *secundum consuetudinem* ILLIUS *patriae, ac* ILLIUS *dioecesis* ...., Farlat na 128 str., i Sladović na 73, ali imaju: *Khovak* nam. *Novak,* i još nekoliko debelih.

2) U Farlat. IV na 226 s.

i to je blizu za 1527 ljetom, rekši: *novissime occupata (castra) anno* 1527 », ali nije prije 1531, zašto Hrvatski ban Ivan Karlović, da jur je bio umro [1]): a on je toga ljeta umro. Ali evo, što ino pismo kaze: « Let 1484, mi- » seca oktebra 22 dan.... budući pozvani pred sudce de- » legate, pred g. fra Antona obranoga biskupa Modruškoga » *(Da je bio samo* obran, *toga ne zna ni Farlat ni Sladović)*, » i pred fratra Andrija, počtovani otac g. Paval biskup » Senjski, i počtovani redovnici kapitula Senjskoga *(Re-* » *dovnik je koji na sebi ima sveti red:* sacerdos) na počtu » gña fra Ivana opata Draškoga. I ta rečeni g. Paval bis- » kup Senjski s redovnici kapitula Senjskoga poslaše svoje » prokarature po imeni g. Mihovila arhižakna Senjskoga » i g. Blaža kanovnika crikve Senjske. I ti rečeni proka- » raturi pridoše v sredu v navečerje sv. Ursule v selo » *Humčane,* pitajući g. fra Antona obranoga biskupa Mo- » druškoga, i tolikoje fra Andrija. I tako v četrtak na dan » sv. Ursule pridoše redovnici na službu v Humčane v *Bu-* » *žah*. I tu biše prišal g. Andrij vikar *Buški,* i domin Sti- » pan Juršić, i domin Mihovil Sultić, i domin Paval, i dva » redovnika z Like, domin Andrij i domin Ivan s Pod- » smluna. I tako navkup budući ti rečeni redovnici, pristu-

1) ... « *ultimus Dominus et Comes (Castri Obrovaz) fuit Joannes, Torquatus nuncupatus latine, a Romanis oriundus, Caroli filius, et Carlovich vocatus, de Frangipanibus, qui* OBIIT *Banus in Slorigne* » *(Slovigne:* Farlat je uzeo *r* za *v*; a u inom pismu Rabskom još od 1268 l., u V-na 243 s. *ga* za *gna: « Martinusius de Sloviga »*, dvakrat; nu na 229 s. pravo: « *Ego Martinusius de Slovigna* »*)*. Tako je umro u *Slunju* oni ban? a g. Kukuljević u Arkivu III na 53 s.: da je u *Medvedgradu?* Ili jedan ill drugi ima krivo. A *Slovinj* je *Slunj* grad: oná Svetojerolimska knjiga, « Libro deli Infermi et Pelegrini ... », kaže: « *adi 29 Agosto 1549 Charaman de* SLOVIGNE *vene amalato al hospital, et partite* ». A bi tko mogao zapisati ili prepisati: *Crovinio* namjesto *Slovinio, « Pius pp. II... capella sub vocabulo Sancti Georgii sita in castro Crovinio Corbaviensis diocesis... anno 1459* », u onih Theinerovih Spom. na 447 s.?

» piše rečeni prokaraturi, g. arhižakan i g. Blaž, pitajući, » kadi je g. fra Anton i fra Andrij. I tako reče g. vikar: » Nij' *doma* biskupa fra Antona: v Krbavi je..... Paki za- » jutra v petak pridoše ti rečeni prokaraturi k crikvi » sv. Marine, išćući i pitajući sudác. I paki pridoše v selo » sv. Marine na dom *kadi* prebiva rečeni g. fra Anton; » i tu pridoše v seli (selo) fra Ivana opata Draškoga, i » rekoše: .... kadi su sudci narečeni delegati? A fra Ivan » opat reče, da ih nij' *doma,* da to je v Krbavi fra An- » ton: zato ja ga hoću čekati..... » I sve u Povjestnih Spomenicih od 121 do 122 strane. P' ovom pismu Buže nisu spadale pod Otočkoga, nego pod Modruškoga biskupa, pak je težko složit ovo s onim: ako ih nije spadalo nekoliko pod ovoga a nekoliko pod onoga: da mi je ovdje ono pismo, kako je knez Šišman zastavio Otočku biskupiju! a da je bilo na Trsatu.

Još jednu za Otočac, kê ne zna nitko na svietu. Otočki biskup Vicko Andrijčić nâstao je ovdje u Rimu Hrvatski gostinjac, bivši mu predsjednikom 1514 ljeta: « *Anno dñi millesimo quingentesimo decimoquarto, pontificatus Sanctissimi in Cristo patris et dñi nostri dñi Leonis divina providentia pape decimi, Indictione tertia, mensis decembris die vicesima octava .... cum consensu, presentia, verbo, voluntate et mandato Reverendi patris dñi* VINCENTII EPISCOPI OCTOSIEN. *tanquam presidentis ... Venerabilis Hospitalis Sancti Hieronymi de Austa (Augusta* pravo: a radi *Augustova mausolea) ...* », kako sam našao u nekakovu pismu u ovom istom gostinjcu. Ali drugoga ljeta papa Lav X posla gâ u Dalmaciju, i po njem žita, praha, topov i sedam tisúć dukát za Jajce u Bosni, da se ta grad obrani nemilim Turkom [1]). Ali 1520 ljeta opet biaše ovdje

1) ... « *per... Episcopum Ottotiensem* », u Arkivu VI na 456 s. U onom pismu je PRIMUS nam. *Petrus, Episcopus Vesprimiensis!*

gospodarom, i poštenim: « *In nomine Dñi, amen. Anno Dñi* 1520, *die* 26 *februarii. Constituti et congregati in Ecclesia Sancti Hieronymi de Urbe* [1]) *Illyricorum, videlicet Societas seu Confraternitas Hospitalis, videlicet R. P.* VINCENTIUS DE ANDREIS EPISCOPUS OTTOCIENSIS, PRAESIDENS *dictae Societatis, Venerabilis presbyter Jacobus q. Jo. Jacobi, Canonicus Sibenicen... sponte et reservato tamen beneplacito Sedis Apostolicae locaverunt...* »: nije dao reći: *in Ecclesia Sancti Hieronymi Illyricorum de Urbe,* da tkogod ne pomisli, da je Sveti Jerolim onih Slovinác, koji su *u Rimu;* nego: « *in Ecclesia S. Hieronymi de Urbe, Illyricorum* » = Sveti Jerolim u Rimu *a Slovinski.* Ali ni onako: « *Ecclesia S. H. Illyricorum de Urbe* », ili « *Urbis* », « *l' Ospedale di S. Girolamo degl' Illirici di Roma* », nije on samo onih Slovinác koji su u Rimu, jer ono « *de Urbe* », ili « *Urbis* », i « *di Roma* », kaže, gdje je *Sveti Jerolim,* crkva i gostinjac, a ne gdje su *Slovinci:* gdje su oni, to zna vas sviet. Što bi biskup Andrijčić rekao nekim Rimskim Slovincem ili Neslovincem, koji Sveti Jerolim svojaju?

Kada sam lì u Svetojerolimskih zapisnicih, hoću nešto povjediti: u njih nije: « *A dì* 2 *Luglio* 1581 *fatto confessore per la lingua illirica M. pier Simone Budineo* », kako g. Kukuljević kaže u Književniku, u onom istom, a na 28 strani, nego je ovako:

Domenica A di 2 *di Luglio* 1581.

In questo giorno sudetto nella congregatione ordinaria del mese di luglio 1581 *furno congregati li infrascritti fratelli, et prima:*

M. Niccolo Raugeo (Raguseo), mazier di N. S., Presidente,

m. Natale Bonifatio (iz Šibenika),

1) « *De Urbe* », ovako može reći samo koji u Rimu piše. Pak vi Hrvati ne pišite nam već s tuda: *de Urbe,* nego *Romae,* ili *Romam.*

m. Niccolo Riccio (iz Raba), *guardiani,*
m. Andrea Dragovich (i « *Dragoevich* » iz Kotora)
m. giovanni rasolich (iza Zadra), *Sindici,*
m. giovanni parentio (i « *Parencich* », iz Nina), *camerlengo,*
m. gregorio d'afiano (i « *Affianich* », iz « *Nerutvizze* », Neretvice),
m. Michele panzarich, (i: *Opanciarich,* iza Zadra),
m. Michele Marcovich (iz Kliša),
m. Donato (*Brittanico,* iza Zadra),
m. Alfonso gesualdo (iz Bosne),
m. giovanni natale (iz Šibenika),
m. Niccolo Diffnicho (i: *Diffnich,* iz Šibenika).

Nella quale congregatione fu proposto dal sig. Presidente che era bono trovar uno confessor per la lingua Illirica, et fu comunemente approvato che si trovasse, ET FU PROPOSTO M. GIOVANNI PARENTIO, ET M. PIERSIMONE BUDINEO, *et si prolungo all'*ALTRA *congregatione.*

. . . . . .

« *Domenica a di* 6 *d'Augosto* 1581.

. . . . . .

Nella congregatione passata FU PROPOSTO *m.* GIOVANNI PARENTIO *per confessor, et in questa presente fu ballottato, et hebbe in favor ballotte bianche n.° tredici et una nera in disfavore, accrescendo per questa sua fatica uno scudo di più al suo salario, che in tutto sono scudi cinque lo mese per lo advenire, con obligo però di confessare tutta natione Illirica, quelli che non sanno parlare italiano ovunque saranno, et anco alle vigne, et particularmente quelli ammalati che si troveranno nello spedale* » [1]).

Tako « gospodin Petar Šimun Budinić », pop iza Zadra, oni naš pisac i pjesnik, on ovdje nije izpoviedao

1) Decreti, dal 1578 al 1591.

hrvatski: oní Svetojerolimci 1581 ljeta, a na 2 srpnja, samo su ga mislili za to odabrati, ali na 6 kolovoza ne odabraše njega, nego « gospodina Ivana Parenčića », popa iz Nina, svojega druga od davna. A ono *m.* je za *misser, messer, gospodin,* kako oni zapisnik kaže i svi onoga vieka, stokrat. A ono « *pier* » nije namjesto *pre, pop,* kako g. Kukuljević misli. Jer popu govore u onom zapisniku, ili samo *misser, ili misser don,* ili *reverendo misser don* (« *R. m. Don Gio. d'Alegris* », iz Raba), a *pre* malo kada. Apak ono se drži, « *piersimone* ». Tako Budiniću je i *Petar* bilo ime; ter je i onomu « Donatu Brittaniću » još *Ivan.* Ali oni isti Svetojerolimci 1582 ljeta na 12 marča pišu ga samo *Šime Budinić:* « da je latinski Izpravnik preveo na Slovinski, i da mu je toga papa Grgur XIII dao naštampat čudo, ali da hte i oni 500 knjíg na svoje troške, da pokažu koliko ljube svoj narod » — evako: « *Fù presentata la tradutione fatta per il* R. M. SIMONE BUDINEO DA ZARA *di lingua latina nella* NOSTRA *Illirica, cavata dalla breve Direttorio fatto ad Parochos, dovendo havendo considerato la detta compagnia la necessità che hanno quelli* NOSTRI *Paesi di un simil libro, non ostante che ne habbia fatto stampar un gran numero la Santità di N. S. (Nostro Signore), pero la soprascritta compagnia et fratelli nemine discrepante viva voce dissero, che se ne facesse stampar ad sua stantia cinquecento, con questo, che se ne metta qualche nota nel detto libro, acciò si veda l'affetione che detta Compagnia porta a quelli popoli. Et fu dato l'ordine a m. Giovanni Parentio Camerlengo, che dia denari allo stampator a buon conto, et all'intero pagamento tanto di quell'altra di m. D. Alessandro. Et per accordare il stampator fu eletto m. Nicc.° Riccio guardiano, et m. D. Giovanni parentio Camerlengo* ».

A na 6 svibnja samo: *pop Šime:* « *E più pagate allo stampator scudi venti a buon conto delle « dottrine Xpiane*

(cristiane) *che esso deve stampar del Rev. m. Alessandro accomolis, et del* DIRETTORIO *fatto da* DON SIMONE, *che deve stampar per servitio della natione, che vi si faranno buoni à vri. conti della congregatione* ». Ali drugoga ljeta na 5 lipnja: *poštovani gospodin pop Šime Budinić,* « *Fu proposto da m. Niccolo Alberti* (*Matulić,* pop iz Splita) [1]) *per nostro fratello il* R. M. D. SIMONE BUDINEO *et m. p. simone Bonivente da Zara, et fu dato ordine che piglino la informatione secondo il nostro solito, et furno deputati m. simone Zapich* (i ovo Zadranin), *et il R. m. Don Martino Fabrizio* (Trogiranin) ». I ništa veće.

Tako je bio u Rimu pop Šimun Budinić dvie godine, od mjeseca srpnja 1581 do lipnja 1583. Pak, ako je i onih godin u Zadru pisma djelao « pop Šimun Budinić », kako je netko Franu Kurelcu, mojemu dragomu učitelju, rekao, onda sta bila dva. Ali ja onoga ne vjerujem. A što mu Svetojerolimci ne govore: kanonik, ništa za to: Rimljani i sada govore samo « Don Giovanni », « Don Marco », « D. Giorgio », « D. Vincenzo », « D. Niccola », « D. Martino », a kanonikom. A ni za ono nista, što je bio prije kanonikom, nego popom: ono je bivalo i biva: kanonik more bit i koji je samo žakan. I još mojemu učitelju: Farlat ne kaže da je bio Budinić u Tridentu na saboru, nego u Trogiru, « *Tragurii* ».

Kažuć Budinića, pokazao sam i popa Lesandra Komulovića, splitjanina. I ta je naški pisao. Svetojerolimci su ga bili zapisali za brata 1576 ljeta na Snjegavu, « *il Rev. m. Don Alessandro dè Comoli spalatino . . . fu accettato di comune consenso* » [2]), a na Sviećičinu 1579 izpisali, a 1582 (a ne 1580, kako je u Kukuljevićevoj Bibliografii) na 4 ve-

1) Dà, *Matulić,* jer indje je ovako: « *1579, 6 settem. m. Mattheo Matulich idest d'Alberti da Spalato* ».

2) Decreti dal 1566 al 1578.

ljače i na toliko ožujka odlučili dati mu dvadeset škudov, da naštampa Nauk kršćanski, « *dottrine cristiane* », i uzeli ga opet meda se, spoznavši, da su ga bili izpisali po krivu, pak je bio prvim bratom od 22 travnja onoga ljeta do 9 siečnja 1584, a više biti da mu nisu dali svoji posli veliki. Pak ga nije ovdje do 12 travnja 1587. A 1589 osta opet za prvoga brata, i za opata Ninskoga, i za prvoga veloga popa u ovom Svetom Jerolimu. P'ovom i p'onom vidjeti je, da je bio pop. Pak ima krivo 1861 godine Leptir na 177 s., da je bio « fratar »; a i na 180 nekoliko, i na 181. Biskup Ninski (brez imena) i Duvanski Mikula, ona sta bila ovdje 1543 godine, a i 1542, i još 1541 [1]), i Krčki s njima, ali ne Alberto Dujmić, nego *Ivan Rosa:* Alberto Dujmić tek 1550 poče biskupovati u Krku, a ovdje je bio ter gospodario 1553, 1554, 1563 i 1564; a i Duvanski 1553, i još 1557 ». A *Petar Divnić,* šibeničanin, bio je ovdje 1542, 1543, i 1548; zapisali ga: « *d. Petrus divnicus sibenicen.* », i « *diffinicus* », i « *difnicho* », i « *difinico* »; a i Fran Divnić, isto šibeničanin, biaše s njim. A Baraković (« *Barachovich* », « *Boracovich* »), zadranin, od 1545 do 1547, ali ne *Juraj,* nego Grgur, « *Gregorio* », i to šest putij. A ni *Mario* Kaboga nije ovdje, nego *Marin* Kaboga. A pak ono *Lasaneo* mogao je reći (valja da g. Kukuljević): *Lazanjić,* kada je sám vlah ovdje: « 20 *aprile* 1544. *Hieronimus lasagnich* », « *D. Hieronym. lasagnich curat. de Vella dol pharen. dioc. antiquissimus confrater, solvit die* 2 *maj* 1546, — « *prè Hier.° Lasagnic dela braza* ». A i « Budinić », a ne « Budineo », vidio sam ja u Lošinjskih pismih slovinski zapisano stokrat, i baš onih liet. Ali ja sam se preveć sputio.

Za biskupa Vinka Andrijčića (ili: Andrijevića?) piše

1) « *1541 ... 5 magio .... per sindici fo eletto il Reverendo* DUMNESE, *et il Rev. mon Sinor di* NONA ....» — « *1542, 26 decem..., e che deba intravenir monsignor* VEGLEN.

Farlat, a i Sladović, da je viekom stavao u Otočcu, ali po onom nije, a najbrže nije ni mogao pred prokletimi Turci.

A da je pol Like spadalo pod Ninsku biskupiju, evo još nekoliko dokazov. Kralj Hrvatski Bela III (Ugrom IV), na prošnju Ninskoga biskupa Ivana, zapovjedi negdi od 1262 do 1268 ljeta banu Rolandu, d'ako po *Lici* najde koje mjesto pusto i brez gospodara, da to dá crkvi i biskupu Ninskomu. I ta dade « *castrum Chetilavacium* », grad *Chetilavac* sa crkvom sv. Jurja, i s polji na okolo [1]). Ali kako se je pravo zvao oni grad, tko može znati sada, pokle su onuda bili sto i pedeset godín Turci? ja ne znam, ako se nije zvao: *Hotilja Vas,* kako se je nekakovo selo ondi negdi (vidj u Pov. Spomenicih na 137 s. pismo od 1489, i drugo na 172, od 1499 ljeta), ili *Hetilavac,* ili *Ketilavac,* ili *Ćetilavac,* ili *Ćetilavac.*

A pak 1272 ljeta Splitski veli biskup Ivan, pokle je dva ljeta Liku svojao i za nju se s Ninskim biskupom Stipanom pravdao, spozna: da je spadala i da spada pod Ninsku crkvu, pak da ju i on pušća toj do vieka [2]); a dvadeset i četire dni za njim kralj Stipan VI: da po banu Rolandu i po inih plemenitih svjedocih, a i po Ninske crkve pismih, nije nikad spadala pod Splitsku, nego *vazda* ter mirno pod Ninsku crkvu, i to da po pravu i po pravici [3]): a to od 1185 ljeta, od onoga sabora, dapače još od kada ju je ono kralj Gejza uzeo Rabskoj.

A u misalu, kî je bio u onih krajih nekada, a sada je ovdje u Propagandi: « To pisa pop Marko popu Blažu

1) U Farlat. IV na 218 s.

2) JUS *et honorem Nonensis Ecclesiae cupientes et volentes... integraliter* CONFIRMARE *et* CONSERVARE, VERITATI *et non famae innitentes super eadem quaestione* »... U III na 285 s.

3) *edocti, quod provincia de* LICA *et ejus decimatio ....* SEMPER *et pacifice ad praefatum Nonensem Episcopum et Ecclesiam suam pertinuerit et debuerit de* JURE *pertinere...*, na 286 s.

» v Obrovi kapelanu Svetago Jurja lì (= *takodjer*) v Ob-
» rovi, dobru mužu i ophodniku *(ohhodniku)* gospodina
» biskupa *(Ninskoga)* gospodina Anadala. A tagda biše
» gospodin Anadal otegnul desetinu vsu *Ličku* po isti
» *(pod sveti)* Asel *(stolna crkva u Ninu)* viku vikoma.....
» A pisah te kvaterni stojê na Luci u Svetago Luke na
» let Gospodnjih 1441 »..... « Ja pop Blaž plemenêm Bo-
» binac, vikar v *Lici* pod gospodinom Anadalom biskupom
» *Ninskim*, stojê u Svetago Ivana v *Kasezih*, prodah ta
misal crikvi svete devê Marie na *Drenovci* za 20 ter 7
dukát... tekuće let 1449 ... [1]).

A pak « Bagužani » 1460 ljeta sámi očituju, da su pod Ninskoga, evako: « V' vrime presvitloga, visokoga, i
» zmožnoga, i plemenitoga gosp. g. Matijaša kralja Ugr-
» skoga, Dalmacie *(Dalmatinskoga)*, Hrvackoga, Slovin-
» skoga (a sada: *Slavonski*, na tudju!), i pročaja, i v'vrime
» oca duhovnoga g. Natala z Bneták, dostojnoga biskupa
» *Ninskoga*, i pročaja, i v'vrime *(Biaše burno il dažjevno?!)*
» v'zveličene, v'zmožne i plemenite gospode kneza To-
» maša, i njega sina kneza Ivana, i takoj kneza Pavla
» i kneza Karla, knezí Krbavskih i pročaja, gospoda *Ba-*
» *guška*, i budući tada sudci *Baguški*... » I ostálo u Pov. Spomenicih na 89 s.

Tako ćah Bag je bio Ninski; a još i dalje: za Cesaricu bila pravda 1500 ljeta, kako u ovih istih Spomenicih na 181 strani očituje nekakov list, koga nije pisao kapitan Senjski vikaru Senjskomu, kako g. Kukuljević kaže, nego vikar njihov *Ninskomu* u Bag, po besjedah: da kada
» bi ovdi *(u Senju)* *naš* g. biskup *(= si hic episcopus*
» *noster esset)*, da on nebi dal toga činiti, a to jest za

1) U 1865 godine Književniku na 21 s. i na 22, ali su krivo naštampali: « kupelanu », « Obrovie », « bis », « za svih », « pisak », nam.: *kapelanu, Obrovi, biše, za svoih, pisah.*

» kunfini i prihodišća, ke *Vi* govorite da su *vašega* bis-
» kupa »..., « pišete *nam,* da nici od *kapitula* crikve *Senj-*
» *ske* gredu otajno napućujući gospodu *telesnu* i njimi [1])
» se pomagajući » ..... « A ča ste rekli, da se telesnû
» gospodû *pomažemo* ... », i po ostálih. Tako namjestnik Ninskoga « na Bagu » bio pisao namjestniku Senjskoga biskupa, da Senjski kapitul neka ne svoji Cesarice, pak mu on iz Senja na Markovu ovako odgovori: « Nigdar
» po nijedno vrime *Cesarica* ní bil kunfin Ninski ni Ba-
» guški, nego (je) bilo *vazda* Senjsko duhovnim i teles-
» nim zakonom, kako ćemo ištrumenti verovanimi po-
» kazat. Izberimo ali obljubimo jedno mesto za *vas* i za
» *nas,* kadi vi imate priti s vašimi ištrumenti a mi s na-
» šimi: on, ki bolju i praviju tvrdinju pokaže, ta da ga
» uživa, a on, če *(= čje, čije)* ní, da ima k tomu večno
» mučanje. A ča ste rekli, da se telesnû gospodû poma-
» žemo: i dite se plače kada mu gdo krušac v' zame,
» tako smo i mi hodili plakati, da *našega* uživaju oni,
» ča e *(čije)* ní, i pokazati tvrdinje, ke su naši prvi od
» njih prvih imeli. I knežja milost, kako gospodin pravden
» *(Anž, ili Bernardin Frankopan),* vidivši i slišavši naše
» tvrdinje, pustil nas je k našemu, zač znaju, da š njih
» volju (Kako ga časti!) i njegova strica, dobroga spo-
» menutja kneza Martina, *ona* crikva jest uzidana i Senj-
» skim biskupom kršćena, kako od onoga, na čej *(čijej)*
» biskupiji je učinjena, i mi smo ju mirno udržali do
» smrti slavnoga spomenutja kralja Matijaša (Tako do
» 1490 l.) ».

Ali je bio Ninski dobio valjada, jer u Rajmundovu popisu je i Cesarica. Evo kak' on popisuje, koliko je Podgorja Ninskoga, i Like: « A na iztok pod Velebićem Ze-

1) A sada nam pišu: njom!

» lengrad [1]), i sva ona stran (« *montanea* », *nekadanja* » *Podgorska župa*); a nadno njê k moru Obrovac, grad » i varoš, « *castrum cum suburbio* »; mimo njega teče vela » rieka, « *flumen magnum* » (*ali Latini su ju zvali Teda-* » *nius, a mi ju zovemo Zrmanja; nu Senjski biskup Braj-* » *ković: Crmanja*). U Obrovcu su stavali uzveličena gos- » poda knezi Krbavski Kurjakovići [2]); najzadnji gospodar » i knez bio je Ivan, Torkvat latinski, a hrvatski Karlović » po otcu Karlu, roda Frankopanskoga iz Rima; umro je » banom u Slunju (« *Slovigne* »), pokle su Turci bili o- » svojili, ono 1527 ljeta a mjeseca siečnja, Obrovac, buduć » totu dvornikom g. Jurko Posedarski, koga ne možemo » pohvaliti. A pod Obrovcem je na rieci samostan Sveti » Juraj Koprivski (ili *na Koprivi?* ili *pod Koprivom?*) [3]), » nekada benediktovački, a tada preporučen g. Jakovu » Posedarskomu (« *de Possedaria* »); odvjetnici mu ti kne- » zi; nastoji po župničku nekoliko onudnjih sél pod našu » Ninsku biskupiju. A ti grad i opatiju obajdosmo više » putij, kada biaše totu i kada ne biaše g. knez, ter čudo » Turák zasužnjenih i zakovanih razveselismo milostinjami. » Grad (« *castrum* ») Račić, grad « Vega » g. kneza, varoš » Bag (« *oppidum Schrissi* »); pol ga biaše gospodina kneza » Ivana, a pol onamo onih Frankopanov, sinov pokojnoga » kneza Anža njegova najstarijega strica (*Ali ovdje nešto* » *manjka:* « *filiorum quondam Comitis Anze maximi* .... » *patrui Comitis Joannis* »). Turci ga obladaše 1525 ljeta » na mesopust ob noć, kada Bagužani pijani po plokatah

1) « *Subtus montes* CERANEOS *catenae mundi (la montagna) extat castrum Zelengrad* ».

2) « CHIURGACOVICH *appellatorum* », ali u Arkivu VI na 234 s.: « *1505 Madonna Dorothea e Conte Zuanne Curiacovich suo fiol* »: i *Kurjak* bivalo je ime u Hrvatov: u Farlatovoj III na 7 s. čitam: « *Anno 1358.... Comes* CURIACHUS *Disislavich electus Comes (Spatati)* ».

3) « *Sub invocatione S. Georgii* DE COPRIVA ».

» kolo plesahu i maneničahu. Te grade sve i varoš bili » smo obać višekrat. A od Baga napried ka zapadu ili » ka buri, *Cesarica, najskrajno selo ili grad, i župa* [1]); » ali ne Jablanac, grad toga Anža Frankopana. I ovako » do ondje sve ono primorje i podgorje, a i za gorom » ravna i vele krasna krajina *Lika* sve do Krbave [2]), ine » krajine za gorom na (jugo) i na iztok, a na buru i na » zapad do nekoliko Bužán, krajine biskupa Otočkoga. » Tuda i po Podgorju Turci biahu zatrli čudo plovaníj, » sél i gradov. Lika je puno desetine davala i svakoga » dobra; a bivala je pod onoga kneza Ivana Kurjakovića, » kako je i Krbava. I ja tih medjašij ne morem bolje » popisati, zač' onda (1514) Turci su jur počimali pose- » gati u te kraje; nu česa nisam sám vidio, to sam po- » pisao po onom, što su pisali plovani, koji su d'onda » u onih mjestih i plovanijah bivali, i desetinu davali » meni, kada sam devet godín vladao i nastojao blago » ove naše Ninske biskupije... » (U Farlatov. IV od 225 do 226 s.

P' ovom vidimo, koliko je Podgorja bilo Ninskoga, a koliko Senjskoga: medjaš je bio negdi medju Cesaricom i medju Jablancem; ali ne vidimo, koliko je Like. Ja znam, po inih pismih, da je na Ninskom bila *Ostrvica,* « Sveti Ivan v *Kasezih* », « Sveti Ivan na *Gori* », « *Chetilavac* », *Počitelj* (i u Hercegovini na Neretvi), i *Mogorovići;* samo to; ali da mi je do ondanjih pisám Senjske i Ninske biskupije! A po kom cesaru ime Cesarica, prije 1500 ljeta?

Tako Liku je i Podgorje uživao najprije Rabski biskup, negdi do 1154 ljeta, pak Ninski i Senjski, negdi

1) « *Ultra quod oppidum versus occidentem seu boream extat* ULTIMA *villa seu castrum et parochia* CESSARICZA ».

2) Je li rieka Krbava *grbava?*

do 1367, pak samo dva ili tri ljeta Krbavski, pak opet Rabski do 1409, pak opet Senjski i Ninski, dokle nisu prišli nevierni Turci.

A pak biskupi Rabski, Osorski i Krčki nisu ne bili pod Goričkoga veloga biskupa, nego pod Splitskoga i pod Zadarskoga, pod Splitskoga od početka do 1154, a pod Zadarskoga od onda sve do naših liet.

Sada: imaju ili ne imaju Hrvati pravo pitati Rabski, Krčki, Creski i Lošinjski otok? Imaju, imaju; i ne samo pravo, nego i dužnost. Pak mi otočani, veći Slovinći nego su ni oni, do kada ćemo se sramotno prodavati Talijanom?

NEKOLIKO BISKUPOV KRČKIH.

Krčkih biskupov, do 1018 ljeta ne znamo nijednoga, a od tada do 1773 Farlat trideset i jednoga, Kolet trideset i šest, a ja više četrdeset. 1018 biskupovao je Vital, a 1059 Grgur, do 1069, a od tada do 1094 Petar, pak 1100

Ivan,

kako u sámom Krku napis kaže, oni, koji sam ja u Književniku 1863 pred sviet iznesao:..., «*anno Domini MC. in tempore ·I· Veglensis episcopi...*» Ono I· bi moglo bit i *Innocentius,* ali ja držim, da je *Joannes, Ivan.* Pak sudim, da je on na prvi dan onoga ljeta krstio crkvu Sveti Vid, četvrt ure dalje Dobrinja ka Gostinjcu: koju je bio sazidao, a i zvonik do nje, neki Dragoslav, na svojem i ob svojem, ter joj zapisa čudo blaga, zemálj i kúć, spomenuv se dobro kapitula i crkve Dobrinjske, Svetoga Stipana: pismo je u Povjestnih Spomenicih na 315 strani, a hrvatski pisano. Tako još 1100 ljeta u Dobrinju biaše kapitul! Pak ta Sveti Vid zapustili su i odkrili po zapoviedi biskupa Pellegrina, tomu je sedamdeset i sedam godín.

A da je od 1111 do 1133 bio Dominik biskupom, a 1153 Petar, a 1179 Dabro, a 1186 Ivan, krčanin, i 1188, to sviet zna, ali ne, da je 1258

Bonacursus,

franovac. Nij' se mogao dogovorit ni načinit sa svojim kapitulom: koliko ima biti njegovâ a koliko njihovâ, što

bi jim tko po smrti pustio; i koliko komu desetine. Pak se je žestoko i dugo pravdao s njimi, a i proklinjao jih, sám i samodrug. Sudio im je to najprije veli biskup Zadarski; pak biskup sám za se, a veli žakan Mavar i žakan Prod kanovnik za svoj kapitul, pojdoše ka najvećemu sudcu, k papi Lesandru IV. A on odredi jim biskupa Palestrinskoga, Stipana, da jih on načini u tom i pomiri. I jest 1258 ljeta, odsudiv: da biskup ùzmi četvrti diel od onoga što tko pusti samo kapitulu, a kapitul od onoga što tko pusti samo biskupu; a desetinu da ima spravljati človjek biskupov i kapitulski, pak da ju imaju dieliti na četvero: biskupu, kapitulu, crkvi i siromahom Krčkim, svakomu jedan diel.

A to sve i još više kaže pismo na kraju, I^{vo}, koje sam našao u Krku na četirih mjestih: na trih u biskupiji, prepisano, i štampano pred kakovih osamdeset godín, za onakovu pravdu; i medju knjigami kapitulskimi.

Tako je u tom pismu: « PRODUS *diaconus canonicus Veglensis* », a u III i u IV od 1295 ljeta: « *Ego* PRODUS *diaconus atque Veglensis Notarius* »: pak ja držim, da je to bio svejedan, i da je ta 1263 Frankopanom prepisao pismo, koje im je Benetački knez Rajner Zeno bio dao 1260 za otok Krčki: *Ego* PREDICTUS *diaconus atque veglensis notarius hoc exemplum .... exemplavi ..... coram his idoneys testibus .... Bonacursio de Venetiis ....* » [1]), samo je neka šuplja glava prepisala *predictus* namjesto *Produs*. A pred *Bonakursom iz Beneták* da je ono prepisao. Pak ja sudim, da je i oni biskup bio benetčanin.

A II pismo na kraju kaže, da su mali brati sv. Frana bili u Krku, ne od 1290 ljeta, kako Farlat piše i otac Dunat Fabianić [2]), nego još od prije 1284: « *Fratres Mi-*

1) U Arkivu I na 60 s.

2) Storia dei Frati Minori. Zara 1863.

nores Veglae », a dva i po imenu: « *Frater Justinus, et Frater Joannes* »: spomenu ih se Dešča Banišin (« *Dessa de Banissa* ») na smrti, narediv, da oni budu vršiti godišće njemu i njegovoj ženi do vieka za dobru plaću i za libru tamijana na Frančiškovu. Ono pismo spominje i kneza Fedriga Frankopana, i Dobrinj, prví put za 1100 ljetom, i nekakov pinez, *Romanat* i *Bissant*.

1301 ljeta nije bio Ivan biskup, kako Ivan Fedrig Ursin Rosa, biskup od 1729 do 1738, piše [1]), nego Matij; a 1304 fratar Toma, a ne Leonio, kako Cappelletti. Istina, medju onih sedamdeset i devet biskupov, koji su onoga ljeta na 4 lipnja Kamerinskomu biskupu Rambottu pomogli krstit nekakovu crkvu u Svetom Severinu, jest i *Leonius Vigliensis*, četvrti; ali nije *Veglensis*. Ono je *Vigilia, Viglia, Bisceglia*, grad u Pulji: i baš ondje je *Leon* biskupovao od 1303 do 1313. Apak oni biskupi svi biahu iz Talije, ter i s Pulje desetak. Sada mi prošti X pismo, da vidiš, kako su Krčani 1410 ljeta znali, što je *Veglensis*, a što *Vigiliensis*.

Lampridij,

koji 1323 ljeta na 15 rujna u svojoj biskupiji pred velim žaknom Krčkim Francinom i pred prvim pojcem Stipanom i pred piscem i kanovnikom Mikulom *Zvynimirovim*, krčaninom, dosudi nekakovu pravdu medju Krčkimi franovci i medju nekim Francinom Gambalerom za nekakovo trsje na Prnibu, da oni neka prijimlju s tuda dohodak, koji su do tada prijimali: i sve kako VI pismo pripovieda. A i V

1) « *Nomenclatura Episcoporum Veglensium, quorum adest memoria: — 1059 Gregorius; 1069 Petrus, usque 1094; 1100 Jo: ex Lapide in Tur. quadr. ap. Episc. Pal.; 1111 Dominicus, usque ad 1133; — 1258 Bonacursus Ord. Min.; 1280* (ne tada, nego 1290) *Fr. Lambertus; 1301* (1381) *Joannes; 1302 Fr. Thomas.....* » Rukopis u biskupiji.

mene nešto domišlja: da je ta biskup, najbrže krčanin, bio prije Krčkim kanovnikom a Senjskim piscem. A Kolet je našao, da je bio na saboru u Gradu 1330 ljeta na 15 srpnja: « *Lompradius (!) Veglensis Episcopus* » [1]). A kada je tomu tako, ne ima pravo Theiner, da je papa Ivan XXII 1327 ljeta na 7 srpnja pisao: Bonivanu biskupu Krčkomu (« *Boniohanni Episcopo Veglensi* »), skrbniku za duhovno i za telesno manastira Farfenskoga u Sabinskoj biskupiji, da totu skupa s opatom i s koludri dá u najam nešto manastirskoga Angjelu i Romanu Rikardu, žaknima ili popima iz Rima. Ono nije bio Krčki: netko je po krivu zapisao «Veglensis», ili je Theiner krivo pročitao, kako je i *Meganipanus* (XXIV, XXXII, XXXIII), *Drive* (CCLXXXII), *Barbaco* (CCCXXXIV), *Dyacon*, *Belmapola* (CCCCXIX), *Radmoy* (DCVIII spomenik)....., namjesto: *Megajupanus*, *Drine*, *Barbato*, *Dyacov*, *Belinapola*, *Radivoy*.

Pak za Lampridijem znamo po Koletu da je bio neki Mikula biskupom; da je s Krčkimi knezi imao nekakovu pravdu, pak da mu ju je dosudio knez Rabski Andrija Micheli 1332 ljeta.

A 1362 ljeta na 22 ožujka papa Inocencij VI posla Krčkomu biskupu (a i Hrvatskomu kralju Ljudevitu), da je Košljunarom opata Mikulu skoro premjestio u Sveti Petar na Rabsko, a dao jim inoga, Gvilelma iz Svetoga Germana, koludra Kasinskoga, redovnika bogomoljna, naučena, poštena, i svakako dobra [2]); ali nij' ga imenovao, pak ne znamo, kî je bio, ako nije

Ivan, krčanin,

kî je Krčanom novu stolnu crkvu sazidao, a oni njemu i ime zaboravili! Ljeta 1377, o Vazmu, pisao mu je papa

1) U Farlatovoj V na 646 s.
2) Theiner, Monum. Slav. CCCXXXV.

Grgur XI, da posveti Zadarskoga veloga biskupa Petra, izručiv mu plašć [1]); a Krčki knez Mikula, narediv nešto za svoju dušu i za svojih pokojnih, odredi, da mu to on ovrši, i koji budu za njim biskupi [2]). Pak 1381 ljeta Ivan Rihtarević, dobrinjac, udjela a on krsti oltar svetoga Ivana apostola i evangjelista u Svetom Stipanu Dobrinjskom; a pisac ondje Vid to zapisa liepo po hrvatsku, pak Ivan « Colloci » obrnu nekako nevolje na talijanski, ne pustiv žive matice: kako to kaže moje VIII pismo. Sada čujmo, što je 1387 ljeta zapovjedio ov biskup po *hrvatsku:*

» 1387 (č. t. o. ž.) mêseca... dektebra, na vilazê gos-
» podina biskupa *Ivana* vikar fra Matêj načini i zapovêdê
» gospodina biskupa zapovêdê.

» Prvi kapitul: Ki godê ot klerág *(clericorum)* bude
» klel gospodina Boga, da plati 4 libri: pol gospodinu
» biskupu, a pol kapitulu *(Omišaljskomu).*

» 2 kapitul: Ki kolê nepride v criki s bratju na oficij,
» za vs'ko nepriš'stê 5 so. *(soldiní)* plati.

» 3 kpt. Ako ki žak'n nehogje *(nehoće)* pomagati
» maše péti prvadu *(popu)* plati 5 so.

» 4 kapitul: Ki kolê žak'n' bude psoval gospodina
» pl'vana ali koga prvada, da plati 5 libar.

» 5 kpt. Ki kolê redovnik [3]) grede v tovernu *(krčmu),*
» za vs'ko vlêzenê imêj platiti 10 so., i takoje... (*netko*
» *pomrsio).* I ki bi toga vsega nedržal i zapovêdí gospo-
» dina Fra Matêja, i toga neplatil do treti d'n: da del
» gubi, i v criki ne gre doklê n(ije) gospodina biskupa.
» A ta zarok stoj i ta pena gospodinu biskupu ».

1) Ondje CCCCLIX, i CCCCLXIII.

2) Moje pismo VII.

3) *Sacerdos:* koji je prijeo sveti *Red,* šesti sakramenat. Za to je *pravim* Hrvatom i danas *redovnik = pop,* a i fratar, ako je *misnik:* a ne svaki *regularis,* kako bi radi neki *na silu.*

A to ti je pametno zapisano u hrvatskom misalu iz Omišlja u Propagandi, pravo pred Skupnim; i ne samo to, nego još nešto — za potla.

Pak čujmo i da je bio krčanin i da je novu stolnu crkvu sazidao:

† VIRGINIS FILIVS PRESVLI VEGLENSIS *(sic)*
INDIGENE Q · D *(quod)* HOC COLV̄NARV̄
OPVS AB ILLO ĪCEPTV CCEDAT *(concedat)*
AD FINĒ CDVCERE *(conducere)* PERFECTVM.

---

† ECCESIA *(haec ecclesia)* FATVR *(fabricabatur)*
IN TEMPORE IOH̄IS *(Johannis)* VEGLE
NSIS EP̄I. ARCHIPRR *(Archipresbyter)* H *(hoc)*
OPVS FECIT FIERI.

SEPVULTVRA REVERENDI IN XP̄O PATRIS ET DOMINI DOMINI IOANNIS DEI ET APOSTOLICE SEDIS GRATIA EPISCOPI VEGLENSIS ORIVNDI DE CIVITATE EADEM.

Ti dobri svjedoci su u stolnoj crkvi Krčkoj: prvi nad drugim desnim stepenom, od vrát; a drugi na mramoru u zidu od júga, iz vana, i visoko; a treti spried *kora* naraki, na kôj je i biskup liepo izklesan. A po gotišku su obučeni. Ali ljeta ne kažu nijedan: jer tada su ga znali svi

Sada mi je reći, da je do tada Sveti Kirin bio stolnom crkvom Krčkom, i to mnogo viekov. Ta crkva još i danas stoji pokrivena, a do kraj 18 vieka jest i služila, pak presvietli biskup Vitezić bi rad svakako, da opet služi — plovanu Krčkomu. Ali ne ima već nijednoga oltara, a imala jih je pet nekada. Stepeni su joj ogrdjeli i ztanjali od velike starosti; a diele ju na troje. Nije na tlih, nego na trih četirih tvrdih svodih, pod kojimi da je nekada bila nekakova crkva [1]). Zadnjica joj je liepo od klesana kamenja, a na njoj dva ili tri mala i uzka okna, kôti da bi branišće: valja da s prvine nije bilo nijedne kuće od nje do mora (a sada je biskupija). Pak ta stara stolna crkva jest mala: u nutar težko da je moglo osam sto ljudí. Zato je ón biskup Ivan morao skrbiti za drugu stolnu crkvu, prostraniju. I sazida ju do sáme stáre, široku koliko je ta duga, a dugu prama širini. I tako dobi jedan zid, sprednji: ali mu je crkva brez pročelja, brez obraza. A drugi dobi dosegnuv i zasegnuv nekakovu inu crkvu Svetoga Duha i Svetoga Mikule, koju je bio sazidao knez Leonardo 1333 ljeta, kako je na njoj latinski a na gotišku zapisano [2]). Pak ju posveti Veloj Gospodji. A Krčani su ju zvavali velom stolnom crkvom, kako kaže pismo XII

1) Sv. Margarita: ... « *la qual Decima si portava over si porta in S. Margarita* ... » zapisano ljeta 1503.

2) AN̄O · D · MCCCXXXIII
HOC · TĒPLV̄ *(templum)* FIĒI *(fieri)* FECIT
LEOMĀDVS · C̄O *(comes)* · · A · CANIFV
MATI · CV̄ SVA VXORE · BOGDA
NA · AD HONORĒ · SC̄I · *(sancti)* SP̄S · *(Spiritus)* ET · SC̄I
NICOLAI · C · · FR̄S *(fratres?)* ... ATI · H · *(hic)*
SIBI SEPVLTV̄A · *(sepulturam)* ELIGĒ · *(eligere)* POS
SiNT · † · MAGIST̄ · *(magister)* MIKÆL · ET · N · M · *(me)* FEC.:
svega nisam mogao pročtati: škoda.

od 1419 [3]). Njoj i njê kapitulu i ondje Malim bratom pusti Mikula « Russović », krčanin, a v Otočcu i u « *Gelsi* » podknežin, sve svoje blago u Krku i po otoku, lieta 1419, polag XIII, XV i XVI pisma [2]).

Sada dvie tri besjede o fratrih Pavlovcih Svetoga Spasa « v Ljubotini » blizu Senja. Oni su puno zemlje imali u drazi Bašćanskoj na našem otoku, kako nam to kažu listi u Baški pisani liepo hrvatski, a štampani u g. Kukuljevića « Povjestnih Spomenicih »: VIII, IX, XI, XVII, XVIII, XX, XXIV, XXVI, LIII. Prvi je od 1375 ljeta, kada im je « Ivan Mikulanić s' Senja dal i daroval jednu zemlju ... v drazi Baškoj ». A i drugi je od toga ljeta, kojim je neka Rada, bašćanka, dala i darovala tim Pavlovcem « jednu zemlju v drazi Baškoj ». Pak treti kaže, kako im je 1381 knez Stipan « ostavil i daroval » nekakov « dohodak v drazi Bašćanskoj » ; a četvrti, što im je darovala neka Zela, 1414 ; a peti, što im je darovao neki Juraj Kurnaćin, 1419 ; a šesti, što im je Ivan Kušević, plovan Bašćanski, 1420: « v drazi Baškoj ». Pak još i Pavlovci Svetoga Mikule « z Gvozda » imali su zemlje u Drazi Bašćanskoj, polag pisma od 1413, ondje na 47 strani. —

Pak je biskupovao od 1402 (a valja da i od prija) do 1421 godine

Toma,

mnogo naučen: kako kažu moja pisma, IX, X, XI, XII, XIII, XIV. To prvo kaže, kako mu je ljeta 1402 namjest-

1) ... unam Missam in *Majori Ecclesia Cathedrali Veglensi....*

2) ... « *Vicecomes Nicolaus Russovich de Vegla, Vicecomes in Otocaz et in Gelsa, legavit omnia sua bona, quae habebat in Vegla, vel Insula Veglensi, Ecclesiae Sanctae Mariae de Vegla, et Capitulo Veglensi, et Conventui Fratrum Minorum de Vegla pro indiviso....* »

nik Mikula, Krčki veližakan, potvrdio, da je neki Domicel za dobra darovao pol od pedesetoga diela otoka Plavnika Mikuli « Flachu » *(Vlahu)* zidaru; a drugo, kako su u njega i skupa s njim neki biskup, opat Svete Lucije Bašćanske Matij, opat Svete Marije Košljanske Dumić, veližakan Krčki on' isti, pravoznanac Ivan, podknežin Mate, podknežin Marin, podknežin Anton, podknežin Vig, vlastelin Bartolin, vlastelin Minelin Vlahić, i vlastelin Mikula pokojnoga podknežina Marka, sudili 1410 ljeta pred mnogimi sviedoki nekakovu pravdu medju Mikulom « Flachom » i Janjom Lampridijevom za nekakove drage s trsjem polag Svete Sofije, dosudivši je njemu; a treto, kako je on 1419 dao oblast, da fratar Toma senjanin protumači a Krčki pisac i sudac Ivan polatini (« *ex littera Slavonica* ») što je bio malo prije Bašćanski pisac Stanac napisao po Slovinsku pred Bašćanskim plovanom Ivanom Kuševićem i podknežinom Petrom pokojnoga podknežina Vlčine i sudcem Jurkom Povrazovićem, za nekakovo trsovje u drazi Bašćanskoj, darovano Krčkim Franovcem. A četvrto pismo kaže, kako je taj biskup potvrdio toga istoga ljeta, da je zidar Mikula « Flah » za dobra darovao Krčkim Malim Bratom nekakove drage trsjem nasadjene u Svete Sofije kotaru; a peto, kako su pred njim pravoznanac Ivan i podknežin Anton po kneza Mikule oblasti dali Krčkomu kapitulu i samostanu Sv. Frana dva sada na Prnibu i u Kanajtu, koja im je bio pustio Mikula « Russović », podknežin Otočki; a zadnje, kako na 22 veljače [1]) 1420 biaše živ, a na 10 lipnja 1421 već ne biaše, nego kapitulski namjestnik pop Ivan Pavlov, zakonik, i kanonik Krčki.

Pak malo zatim Krčki knez Mikula Frankopan najde a papa Martin V potvrdi biskupa Mikulu, na 8 listopada

1) A i na 1 svibnja, kako je u Povjestnih Spomenicih na 50 strani.

toga istoga ljeta. I ja bih rekao, da je to bio veli žakan Krčki, « Nicolaus de Zutigno », krčanin, a vlastelin, polag onih mojih pisám. U njega je 1424 ljeta bio nevjerotjerac fratar Hristofor, rabljanin, kako je to u inom pismu Krčkih franovác [1]). A pak 1434, na 10 travnja, u njega i skupa s njim podknežin Minelin i sudac Mavar, Krčka pravica namjesto uzveličenih i mogućih Frankopanov, Angjela i svih njegovih brát, knezov Krčkih, Senjskih, Modruških i još, a banov Dalmatinskih i Hrvatskih, dosudiše nekakovu pravdu medju Krčkimi franovci i medju nekom Dumom Andrinijevom: kako to svjedoči XVII pismo. Tako more imati pravo Farlat, da je preminuo taj biskup 1435 ljeta; a za njim da je bio, od 8 listopada 1436, Angjel, bolonjanin, domenikovac; ali ne znamo do kada. 1446 jur biaše Fran biskupom polag Farlata, i to modrušanin polag LXIV pisma u g. Kukuljevića Povjestnih Spomenicih.

A kako moje XVIII pismo kaže, Krčki je biskup mogao odgovoriti sedam krčán; i da ih je odgovarao vaviek [2]); ali 1453 ljeta Ivan Frankopan, gospodar Krku i svemu otoku, a knez Senjski i Modruški, tu moć biskupu uze, a dá dvie crkvice svoje na Vrbanskom, Svetoga Mikulu v Ogrulu, i Sveti Juraj, do trideset i dva dukata vriedne. I na to privoli biskup Fran. A od česa je ono odgovarao biskup sedam krčán? od rabote knezu, po onoga kneza besjedi: « *septem excusatos .... eosdemque ... ad* NOSTRA *temporalia* SERVITIA *deputavimus* »: i Rabski je biskup odgo-

1) ... « *Anno ... 1424, Indictione 2, die 11 mensis Januarii, Veglae, in sala a mari Episcopatus, coram Venerabili in Christo Patre et Domino Dño Nicolao, Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopo Veglensi..., Frater, Christoforus de Arbo Inquisitor haereticae pravitatis* »....

2) ... « *septem* EXCUSATOS *ex eisdem civibus ab Episcopali Ecclesia Veglensi, quos quidem excusatos semper per elapsa tempora hactenus Veglensis Episcopus habere consueverat, abstulimus* »....

varao, ali samo po tri rabljane, kako njihovo pismo od 1185 ljeta očituje u Farlatovoj V, na 237 s.: ... « *simi liter dicimus quod Episcopus debet* EXCUSARE *tres homines quoscumque voluerit* »... Pak po Theinerovu DXCVII spomeniku znamo, da je 1457 ljeta papa Kalist III Frana premjestio na Krbavsku biskupiju, a Krčanom dao fratra Mikulu, njihova [1]), i dobra slovinca. Jer u onom slovinskom misalu u Vjeroplodnici jest zapisano liepo po našu:

» V ime Isuhristovo amen'. Let Gospodnih 1457 (č. » u. l. ž.) miseca avgusta 25 d'n. V Kš. Omš. (=*v Kašteli* » *Omišli*) budući priš'l' na *vižitan'i* crkav' i kapitula kaš- » tela više rečenoga gospodin biskup Mikula krčki, ho- » tijući *ordinati* crêkvi i redovnike, i najprvo zapovida » i hoće da bude stanovito: da vsi redovnici *(clerici)*, » máli i véli, držani budite priti v crk'v' na oficij vs'ki » nedêlni d'n na vsa vrimena, poč'nši ot prve vêčern'e » do druge do kumplêta, pod penu 8 so. *(soldini)* za » vs'ko vrime na kô bi nepriš'l, ne budući slab ali na » gdikom dlgovan'i. I to se razumêj ot vs'koga blagdna » bržitnoga [2]), kako je ot 12 apustól, 4 evangjelist, i vsi » blagdani svete Marie, i pročaja, kako je više rečeno.

» Drugi kapitul: Da vs'ki nedêlni d'n i bržitni blagd'n » da se imêj pêti misa počteno, i imêjte biti žakni pri- » pravni poli redovnika, oblčeni v dlmatiki, kako plvan » naredi, ot nedêlje do nedêlje. A ki bi nepriš'l, plati 8 so.

1) « *Anno 1459, Indictione 7, die 18 Julii, Veglae, in sala Episcopatus, coram Reverendo in Christo Patre et Dño Dño Patre (Fratre)* NICOLAO DE VEGLA, *Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopo Veglensi* .... », ondje u fratár; a u g. Kukuljevića LXXXI Pov. Spom.: « *Mi Fratar Mikula* S KRKA ... *biskup Krčki*... »

2) *Solemnis*, polag onih hrvatskih knjíg u Beču i ovdje u Rimu. U njih jest i ovako: « blagdan ki se veliko *brže* », « blagdani ki se veliko *brgu* », « vsi blagdani budu se *dobrêći* », « ki ima vlašće pênie ili *brženie* », « ako bi blagdan *brgal* se » = *si celebraretur*.

» Treti kpt. Da nijedin redovnik nesmêj mise služiti » nerekši jutrne; ako lì bi ki služil, ter bi se zvêdelo, » plati penu 20 so. za vs'ko služen'i.

» Četvrti kapitul: Da vs'ki redovnik misnik kapitula » Omiš'lskoga ot selê do 2 letê [1]) imij imêti svoj brivial » svršen, pod penu zgublenja dela za jedno leto.

» Peti kptl. Da vs'ki misnik' imêj držati svoj para- » ment' čist' i opran', kako se podoba k svetoj službê, » pod penu 5 libar. I da sta vzda 2 redovnika ka imêjta » to strêći, i paramenti šekreštie općene držati čiste, » pod tu istu penu; i da imêjte činiti zakrpati stari pa- » ramenti na traćen'e kapitulsko. I ošće imijte čisti ubrusi » držati vsih oltarí v crkvê i v crkvah inih toga mesta, » tako zv'nnim kako znutrnim [2]). A oni, kim bi ti re- » dovnici [3]) zapovidali, držani ih budite poslušati. I da » vse pene više pisane da gre pol gospodinu biskupu, a » pol kapitulu: a santiz *(podžup)* imêj zbrati te peni.

» Šesti kapitul: Da nijed'n' redovnik ni žak'n nesmêj » držati žene nepočtenim zakonom, ni doma u sebe, ni » indê očitim zakonom, pod penu 20 ter 5 libar gospodinu » biskupu, a 5 libar onomu ki ga ovadi.

» Sedmi kptl. Da vs'ki redovnik i žak'n ki bi koga » redovnika opsoval, da plati penu 40 so.; a ki bi koga » skup'l *(skub'l?)* plati 5 libar; a za bjen'i pestju libar » 20 ter 5, a kamikom ili batom ili nožem, plati 50 li- » bar. I više toga gospodina biskupa milost.

» Osmi kapitul: Da nijedin redovnik ni žak'n ki bi » obitel imel, da nesmêj zazvati ga pred ljudmi ni sinom » ni hćerû: moj sin, ali moja hći. Ki bi ga zazval očito, » plati penu libar 20 ter 5. A jošće se ta pena razumij

1) « *Dvê letê* », ovako još i sada govore naši Završani: a ovo je dual.
2) .... *zv'nnih* ... *znutrnih:* prevari ga latinski jezik.
3) Jur je zaboravio, da sta dva.

» više pisana, da nesmêj reći pred ljudmi: to je moj sin, ali moja hći. »

Ali je poznat da je to prije bilo latinski; a i ono u Povjestnih Spomenicih, po matici u Farlata.

A pak u Krčkoj biskupiji najdoh pismo, iz hrvatskoga na talijanski prevedeno, kako je taj biskup ljeta 1466, na 15 listopada, potvrdio Martinu Gojačiću, ili Marinu Gojaniću, omišljaninu, crkvu Sveti Ivan na Sužanu, koju mu je bio pred dva ljeta darovao knez Ivan Frankopan.

Sada je doba pojti malo do Vrbnika, grada glasovita. Ondje pop Ivan Gršković liepo mi pokaza nekoliko kožic breviara hrvatskoga, i na njih evo:

« 1471 (č. u. n. a.)

» Budući nakup vsi redovnici u plovana Andrija v kući,
» učiniše meju sobû vsi dobrovolnim zakonom: ki koli re-
» dovnik *(clericus)*, ali pop ali žakan, nebi prišal odpivat
» na zornicu s pričela mise kako budu niže raspisani
» (= *razredjeni*), plati vsaki penu soldini 4, dva onim
» ki su ondi, a dva v *komun* meju vse redovniki: a santiz
» imij zapisat, gdo (ki) nepride, ali sam penu plati. A
» to su ki imaju s' kim pojti tu misu péti: najprie imij
» biti vikar i pop [1]) Luka i pop Mikula i žakan Pet'r,
» (a santiz imij bit vazda);
» pop Matij, pop Ivko, pop Bartol, žakan Matko;
» pop Ivan, pop Matko, pop Luka, žakan Blaž Sparožić,
» pop Mavar, pop Anton, p. Jakov, žakan Blaž i žakan Valko;
» plovan, pop Franac, žakan Just i ž. Šimun, i pop Benko »[2]).

1) Tada već nisu govorili: *prvad.*

2) A poda tim: « 1477 (č. u. n. ž.) miseca sektebra dñ 6 bi prinesena » likonija *(slika)* (v) Vrbnik, ka likonija biše gušťala na mesti v Benetcih » dukatov 35.

» I to isto leto.... bihu prišle nike kobilice v otok, ke pojiše dovolje » žita.... i dovolje trave ».

*

Koliki popi — u Vrbniku! I to vam biahu sve goli Hrvati, ter su glagoljivali: *Gospod s vami; Rečet Gospod Gospodevi mojemu...* i sve tako. Pak njihove knjige hrvatice kamo su? Ne pitajte me toga, ter mi ne ranite srdca; nègo čujte mi opet nešto iz onoga Omišaljskoga misala ovdje u Vjeroplodnici, *pravo* proštano i dobro prepisano:

« 1471 (č. u. n. a.) ijulija na dñ poho(jenija) blažene » devi Marie, kada bi kršćen oltar svetago tela v stolnoj [1]) » crikvê Svete Marie v *Omišli*. I krsti ga gospodin biskup » *Mikula krčki i krčanin* po prošnji Mikuli Draškovića. A » to su doti toga oltara: najprvo vinograd v Klancih, i vse » zemlje ke su pisani v listêh Mikuli više rečenoga i ženi » Draguli i nje starêih; i takoje hiše i mirišća na Stenah; » i vse moje i moje ženi, to ća nis' komu prodal ali otdal, » to vse pušćam oltaru više rečenomu. »

« V Hristovo ime amen. 1475 (č. u. n. d.) miseca » ijuna 17 dñ, kada (poslasmo) vsa općina i plovan s re- » dovnici jesú dali v Krk, po zapovidi knežje milosti kneza » Ivana, najprvo kaleži 4, *bibliju, misali* 4, *knigi lijendi,* » *paramentí* parí 8, tri *predoltarnice,* križa 2, kaleže tri, » *štriti* jedne [2]), ubrusa 2 na kaležih.

» A to je srebro ko jesu dali ljudi v ime Božie i devi » Marie na oltar svete Marie: najprvo potác *(putác, mo-* » *žebit)* 40 ter osam. I to je vse dano: ažulic [3]) 61, pr- » steni 4, igal srebrnih 7; ošće ažvilici 2, ošće prsten 1, » peče tri *dublene* [4]), vêli *(velum, latinski)* 4, ošće vêlka 2,

1) *Stolná* nije samo *cathedralis,* nego i *capitularis.*

2) U nas je *štrih=dalmatica,* pak možebit je i to.

3) Po talijansku, a po našu: *kučica* i *kučan* (žensko i mužko).

4) A u onom Tribihovićanskom brevijaru od 1387 jest ricć «*dublja*»: « Čin dati nemoćniku têlo božie.... v'zmi pop kalež i pokrij navlašćim čistim ubruscem ot platna ili ot *dublê*...» A to ti je *svila:* jer u Dobrinju žene bogatice pokrivaju glavu «*dubljencem*», koji je pokrivalo *svilno.*

» ubrús 12, ošće vêl 1, samitnakí [1]) 5. I to bê traćeno vse » na crkvenom postu *(poslu?)* po rukah kaštalda » *(A g. Kukuljević svaku četvrtu krivo! vidj u IV Arkivu na 373 s.)*

« 1480 (č. u. o.) miseca jenvara. To je blago carkve » Svete Marie, ko bi dano v kaštel [2]) na... nu, v ruki » Jurku kapitanu: najprvo moći svetih v skrinicah trih, » kaleží 5, križi 4, parament, 8 planít, stomanje [3]) 4, striti » *(ako sam dobro proštao)* jedne, predoltarnici ča su od... » 11, i s lištami [4]), *biblie, misal veliki, misalica* 2, ubrús 5, » kadilnik srebrni. I ošće dasmo v ruki rečenomu Jurku » ubrús 58, ošće paramenti dvoje, križ jedin, kupica sre- » brna, *knigi lijendi, knigi carske, skrižal.* »

Koliko nam očituju ti zapisi! Te knjige ja držim da su bile slovinski, zašto i popi ondje bivali su samo Slovinci. Tako sv. pismo, « biblija », slovinski ondje biaše jur 1475 ljeta, a zatim valja da u Krčkoga kneza Ivana Frankopana, kako nam to svjedoči još i Karaman. A te « knjigi lijendi » valja da su bile diel brevijara, svojina Svetih; a « carske » brže nekakove svjetovne, nego svéte. A pak « skrižal » kaže Miklošić da je *tabula,* a Kukuljević da je našao u Bolonji: « Ot slovesih napisanih na *skrižaleh* kamenou », u knjizi pisani ljeta 1404 u Bosnoj. Morda liepo medju timi knjigami biaše Klocov Glagolac, naša dika? On je svakako bio iz Krčkoga, kako i ón pop Luka de Raynaldis [5]), koji ga je okolo 1487 u Benetcih darovao vitezu Breisachu. Taj pop Luka *služio* je u onoga istoga kneza Ivana Frankopana, pak mu je njegova žena, kne-

1) Rakna nekakova od *samita.*

2) « Gradac » pred Omišljem.

3) Tako zovu u nas: košulje, i *Albae.*

4) Držim, da je ondi tako.

5) *Domenik de Raynaldis,* valja da njegov brat ili bratučed, ljeta 1500 biaše nadpop, ili *veli pop,* pravo po Hrvatsku, a 1517 veli žakan (više) Krčki.

ginja Jelisava, u Benetcih ljeta 1484, na 19 kolovoza, liepo preporučila, d'ako joj ne bude mogao muž, (tako još biaše živ), a ni knez Martin Mojsejević, da joj on ovrši oporuku: kako to kaže opet ino pismo u onih franovác [1]). Sada znamo, kako je on dobio onu našu diku, ter možemo misliti, da je on ondje i hrvatski misal štampao 1483 ljeta: jer knez Ivan, njegov gospodar, bio je velik prijatelj hrvatskomu jeziku, ter je pisivao sve po hrvatsku hrvatom. Bog ga pomiluj!

Pak taj biskup Mikula doživi oni nesrećni dan kada su šegavi Bnetčići osvojili i prisvojili Krk i vàs otok, a to na 22 mjeseca febrara ljeta 1480, polag Krčkoga štatuta [2]). A polag XIX pisma, njihov knez Ivan Močenik posla toga istoga ljeta zapovied u Krk, Antonu Vinciguerri,

1) « *Punctum Testamenti Magnificae, et Generosae Dñae Elisabeth Consortis Illmi et Magnifici Dñi Dñi* JOANNIS DE FRANGIPANIBUS, *Veglae, Segniae, Modrusiae Comitis — Venetiis in confiniis S. Thomae scripti, completi et roborati manu mei Hieronymi Bonicardi Veneti Notarij, anno ab Incarnatione Dñi nostri Jesu Christi 1484, mensis Augusti die 19, Indictione 2, Rivoalti. In quo constituit, et creavit suos Commissarios ipsum Illmum Dñum Dñum Comitem Joannem maritum suum, et Illmum Dñum Dñum Comitem Martinum Motsevich* (Mojsievič?), *cum hac tamen conditione, et casu, quo ipsi Commissarii sui tempore sui decessus non reperirentur, ubi decessit, Voluit et ordinavit, quod sit comissarius suus, Dñus* PRESBYTER LUCAS SERVITOR SUUS, *et hoc donec, et quousque ipsi comissarii sui ibidem venirent, seu aliquam ordinationem miserint, talis tenoris, videlicet ut infra: Item lasso, che il mio Signor debbia dar al Conte Martin Motsevich Ducati 400 della mia dote; et etiam alla Jesia* (crkvi) *de S. Francesco de Vegia debbia dar della mia dote Ducati cento di oro. Et volio che li Frati del dito Monasterio siano obligati ogni anno in perpetuo cantar una messa nel dì del mio transito.*

L. † S. *Ego Hieronymus Bonicardi Venetus, Venetiarum Notarius fideliter ab autentico exemplavi, et in praemissorum fidem me subscripsi, signo meo solito apposui.* »

2) « *Il giorno della Cattedra di S. Pietro, che fù alli 22 Febraro 1480 il Conte Zvane persuaso dal Sec.io* (Secretario) *renunciò il Dominio dell'Isola alla Illma Signoria, et fu in quel dì ellevato S. Marco nella città, et liberata l'Isola dalle man del Tirrano* (??!!) »…..

svojemu tajniku, da totu crkvu i samostan Sv. Frana vrati prvanjim gospodarom, fratrom blagašem («*conventuales*»), izagnav iz nutra fratre *Bosance*, koje da je bio u nutar po krivu postavio knez Ivan Frankopan. Tako Farlat piše krivo, da je taj knez bio neprijatelj svakakovim franovcem. A dva ljeta za tim posla on zapovied Krčkomu *providuru* Franu Barbo, da totu biskupa i opata Sv. Lovrenca ne sili plaćati na njihove zemlje i dohodke, ako obnajde, da toga nisu plaćali pod knezom Ivanom Frankopanom, kako da su mu to pisali. Vidj XX pismo.

I da je umro taj biskup godine 1484, pak da je papa Inocencij VIII na 17 prosinca dao Krčku biskupiju plovanu Baldarskomu blizu Vičence,

Dunatu de Turre,

vičencaninu, u crkvenom pravu naučeniku, kaže Theinerov spomenik DCXCV, i DCXCVI. I ta ju je uživao više trideset godín, ako i ne zna toga Farlatić, a ni Kolet, a ni Cappelletti. U onom hrvatskom misalu iz Omišlja u Propagandi je zapisano na zadnjoj kožici evo:

» 1488, dñ 12 ijuna, kako gospodin Dunat de Ture » biškup Krčki i vsega otoka jest potvrdil vse kapituli ki » jesu učineni va vrême gospodina biškupa Ivana *(Onoga* » *pred sto liet.)*... I ošće pridaje ove: Najprvo, ako bi ki » redovnik *(išal van)* z otoka prez prošćenja gospodina » biškupa, *(za vsaki)* put plati libar 20 ter 5. I ošće, ako » bi ki ho *(del)* s oružjem, plati libar 5. I ošće, ako bi ki » ho *(del pre)* s abita, a to se razumê hodeć v suknjah ke » ga ne pristoje, plati libar 5. Jošće ako bi ki igral harad » očito s priprošćimi ljudi, plati libar 5. Jošće ako bi ki » tancal, nego kada se služi mlada misa, ali kada bi kuma » ženil, ali kada bi se ki njegova bližika ženil, ali kada

» bi ka takova *fešta* bila: plati soldini 40. A vse te peni » više pisane .... pol gospodinu biškupu, a pol kapitulu.

» Az pop Jakov pisac i notar pisah po zapovidi gos- » podina biškupa više rečenoga. »

Eto kako oni popi *slovinci* predobiše biskupa *talijanina:* morao im je po *slovinsku* pisati i zapoviedati, ako i nije hoteo. Slava im!

Sada mi je reći, da su u drazi Bašćanskoj imali svóga ne samo oni fratri Pavlovci Sv. Spasa iz Ljubotín blizu Senja i Sv. Mikule iz Gvozda blizu Modrúš, nego još i Avgustinovci Svete Marije iz Brinj. Jer u Krčkoj biskupiji najdoh ja pismo, kako je tih fratar poglavar Petar ljeta 1490 na 27 siečnja dao u najam vlastelinu Ivanu Furlaniću, senjaninu, nekakove Sv. Marije Brinjske brajde i umejak u drazi Bašćanskoj, pravo « v Oklači »; i da je to od davna bilo njihovo [1]).

Pak biskup Dunat 1490 l. posla Bašćanskomu plovanu Blažu i popu Jurju Sudčiću, « da prizoveta četire stare

1) To pismo počimlje:

« *In Christi nomine, amen. Anno a nativitate ejusdem Domini Millesimo quadringentesimo nonagesimo, Indictione octava, die vero vigesima septima mensis januarii. Actum Segnae, in domo infrascripti S. Joannis, tempore quidem Serenissimi principis et Illustrissimi Dñi nostri Domini Mathiae Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae etc. Regis, nec non Ducis Austriae, et Reverendi in Christo patris et Domini Michaelis de Ragusis electi episcopi Segniensis, tempore Nobilium Virorum Christophori Cherstulich, et Ambrosii Blaxichievich, honorandorum Judicum Civitatis Segniae, praesentibus Venerabile Viro dño Matheo Ivanzolich Primicerio Ecclesiae Segnien., Judice Bartholo Bunich, Jacobo Malatestinich, et magn. Paulo Pellisario, civibus et habitatoribus Segniae, testibus ad infrascripta habitis, vocatis et rogatis. Ibique Venerabilis Vir frater Petrus, Prior ecclesiae sanctae Mariae de Brignis ordinis S. Augustini* . . . . . .

Ego Martinus Maromanus quondam p. iudinici S. Mathei de Maromanis, arben., publicus Imp. auctoritate Notarius, et judex ordinarius, nec non Comunis Segniae Vice Cancellarius ... scripsi..... »

muže, i da ih opitata pod rotu: koliko je v Baški trsja fratár Pavlovác z Gvozda, kó njemu plaća osmo »[1]). A dva ili tri ljeta prije toga bio se je svadio sa svimi *Hrvati* i *Vlahi* iz Dubašnice i's Poljíc[2]) (kojih da je bio zadnji knez Krčki Ivan Frankopan iz nekuda prizvao i onuda naselio), što mu nisu kotjeli stolnoj crkvi davati desetine svojega žita i vina i janjác, pak se je s njimi desetak liet pravdao pred Krčkimi providuri: pred Marinom Morom 1488 ljeta, pred Marinom Bolduom 1490, a pred Ivanom Gritiem 1496, kada se s njimi i dogovori za četrdeset soldiní od svakoga njihova ognjišća na ljeto do vieka. Taj dogovor pohvališe i potvrdiše od Krčkoga kapitula: pop Domenik «Colle», veližakan, pop Stipe «Volarius» *(Volarić)*, biskupov namjestnik, p. Miko «Voia», prvi pojac, p. Anton «Popaçh», p. Domenik «Sebecoçh», p. Domenik «Blasina», i p. Paval «Xubich»[3]) *(Šubić)* kanovnici; a od Gorinje Dubašnice: sudac Petar Kraj, Vid «*Pellizarius*», «*Zvet*», dva *Klasičića*, Jurko i Luka, kovač *Brinko*, tri *Beljačići*, Jurko, Dujam, i Stipe, dva *Pušića*, Andre i Marko, tri *Kovačići*, Mate, Luka, i Martin, Kirin *Strilčić*, *Milka Strilčica*, *Dobroselići*, Benko, Lovro, Matul i Brozo, Marko *Pellizarić*, Andrija «*de Begliach*», i Vid *Bobić* iz Poljíc; a od Dolinje Dubašnice: sudac Ivan

1) Kukuljević: Povjestni Spomen. CXXVIII.

2) ... «*con tutti li corvati et morlacchi di Dubasniza e Pogliza...*»

2) A 1490 ljeta zapisà ga netko ovako: «D. Presbyter Paulus *Subich*...», ali 1493, i 1514 opet onako; a rodjaka mu 1561 «Zvan *Jubich* tribun di Veglia»; a na grobu ondje u stolnoj crkvi:

DEO OB. MAX. D. IO. SVBICH
CLAVDIT VNACVM MARIA EI
SORORE I HOC TVMVLO QVE
VIVES F. ET HERED. SVIS
AN. DO. M.D.LX.

« Ticomilich » *(Tihomilić, Tehomilić)*, Barić Tihomilić, Šimun « Milofcich » *(Milovčić), Vlašić*. Toma Gost (« *Hospes* »); a od Poganke: sudac Martin *Sormilić*, Grgur *Svaglić*, Toma *Cvelić*, i Petar. *Sormilići*, Ivan, Juraj i Blaž, *Šgombići*, Juraj, Kirin i Matij, Kralji, Barić, Marko i Juraj, Luka *Pogorelčić*, Mikula *Milesić*, Ivan i Petar *Gilić*, i *Radica Svaglićeva*.

A ljeto prije toga sazida on ili načini guštirnu u biskupiji, zapisav joj na grliću: DO. A TVR. VINCENT. EPI. VEGLEN. AN. DN̄I MCCCCLXXXXV. XVII. NOVE.

Pak 1500, na kraj veljače, biaše u Benetcih, kada Zadarski veli biskup, Ivan Robobello, u obojem pravu naučenik, obhadjajuć, po pravu, svoje biskupije, pride u Krk, ter popisa onoj stolnoj crkvi sve koliko ruho pred njê podžupima, Domenikom de Raynaldis, velim popom, i Franom Dottulom, kanonikom, nabrojiv joj knjíg trideset i pet, pisanih; a samo dvie štampane: jedan misal i jedan brevijar. A te pisane biahu: 6 *misalí* svakakovih, velikih i malih, ter i zavjetnih, 1 *epistolar*, 1 *evanjjelistar*, 4 *breviari*, 3 *antiphonari*, 4 *graduali*, 1 *biblia*, starí zakon, 1 *biblia*, novi zakon, 6 *legendarij*, petere *omelie*, *imni*, 2 *psalmistara*, 1 *invitatorij*.

A 1504 ljeta izpravda Dunat pred Krčkim providurom Leonom Kirinu Kalafatu, da mu stolnoj crkvi ima davati desetinu od nekakovih svojih brajád i mekót na Dubašnici, zašto da je krčanin, a krčanin *svaki*, i vlastelin i težak, i *vlah* i *hrvat* [1]), da ju dava od svojih zemálj na Dubašnici; a pak te njegove brajde i mekote da su bile nekoga *Radca, hrvata iliti slovinca*, a ne *vlaha* [2]), i da

1) ... « *cittadino di Vegia sì nobile come popolar, et morlaco, over crovato...* »

2) « ... *che el primo patron della possession ..... sia stato* CORVATO *cioè* SCHIAVON, *et non murlaco, lo qual haveva nome Radaz ...* » ... « *corvatinus sive Corvatus ... natione corvatus...* »

ta je od njih desetinu davao ondje crkvi Svetoga Apolinara, kako i svi *hrvati* onuda, a to po volji kneza Ivana, polag svjedák: Vlatka iz Bužán (« *de Busana* »), Jakozina iz Bužán, Staniše Vitkovića i Andrije Nenadića iz Poljic, Mata i Jurka Beljačića, Barice Radčeve sestre, Mata Manferlina, i Petra Kraja (« Cray ») iz Dubašnice; d'ako su i bile prije nekoga *vlaha* [1]). A te njegove pravde jesu ondje u biskupiji, kako je i napis: DO. A TV. EP. VEGLEN.... MCCCCCVIII. XX OCTVBR., koji da je bio nad vrati sv. Ursule crkvice ondje u gradu.

Krčani, stariji, pamete, kada su im prestale koludrice Klarinke, a moje XXI pismo kaže, kada su bile počele: okolo 1509, na pol. Tada bo Benedikta « *Schinella* » [2]), krkinja plemenite krvi Frankopanske, i Marica hći nekoga Ivana *Tesserija,* obukavši se u svite tretoga reda sv. Frana, zastaviše takove koludrice u Krku, do same crkve Svete Marije Pozdravljenice, a samo dva sežnja dalje od koludríc benediktovák, a tri od koludár benediktovác, bivših, a dvanaest od fratár franovác. Ter ta Marica (a koludrici joj je bilo ime: Franica) pusti tim mladim koludricam blaga u Tervižu, kadi je i umrla. Pak ina krkinja, Marica *Vojkovica,* njihova posestrima i zapoviednica, naredi, 1519, da joj se imaju preobući u svite sv. Klare.

A do kada je biskupovao Dunat? Ljeta 1514, na 8 studenoga, « va vrime svetoga otca pape Leona desetoga, i slavnoga duža Benetačkoga Leonarda Loridana, i gospodina *Dunata biskupa Krčkoga,* i gospodina Ivana Mora dostojnoga providura Krčkoga i otočkoga », počehu Sužanci zidati crkvu, sve Svete, zapisavši joj ondje nekakov

1) ... « *terrenum, quod tempore comitis Joannis quidam Radaz* CORVATUS *tenebat et possidebat, et antea possidebat quidam* MURLACUS... »

2) A « *Frater Joannes Schinellich* ... » (Škinelić) biaše medju Krčkimi franovci 1510 ljeta: morda liepo njejin brat:

svoj «drmun» koji da im je bio dao knez Ivan, pak osam ovác i toliko spudov vina, i jošće inoga blaga [1]). Ali 1516 ne biaše već Krčkim, nego *Bosanskim* biskupom: a starac od osamdeset liet: a Bosna tužna, plačna, pusta, nevierna — Turska. A ne biše mu nepošteno živjeti, ni biskuplje blago kamo tamo razdavati, ni kapitulsko i crkveno razsipati: ako je istina, što su do njega ljeta 1517, na 8 prosinca, rekli ter zapisali Krčki kanovnici: Domenik *de Renaldis*, veli žakan, Fran *de Dottula*, veli pop, Paval *Jelussa*, prvi pojac, Mikula *Maroyich*, pisac i sudac, Mikula *Clara*, Mikula *Lena*, Marin *Zvytana*, Grgur *Com.* (knez) *Steklin*, Mikula *Dordeca*, i Mikula *Lovrenchich*. Nu papa mu je bio li ostavio 200 dukát [2]) na ljeto od Krčke biskupije dohodák (kojih da je bivalo 500 dukát na ljeto), pak osta u Krku biskupom Bosanskim, a Krčkomu namjestnikom i zanovietalom i dodijalom, kako to kažu pisma ondje u biskupiji. A Krčkim biskupom biaše *Natal a Turre*, opet vičencanin, njegev sinovac, «ejus nepos», a ne brat, ni bratučed. Tomu je papa Lav X na 10 svibnja ljeta 1516 pisao, da slobodno drži ter uživa crkve i crkvice: Sv. Ursule, Sv. Fuske, Sv. Jakova u Ponikvah, Sv. Mikule v Ogrulu, Sv. Jurja i Petra u Kanajtu [3]). Ali brže da ne biaše doma tada, nego *namjesto* njega Bosanski, kako i ljeto dán zatim. Nu 1517 na 9 studenoga, obajde Vrbnik, podpisav se na nekakovo pismo *hrvatsko*. A na 30 lipnja 1519 da mu papa uživati blago Sv. Mikule na Korniću [4]), Sv. Du-

1) Povjestni Spom. CC.

2) «... *ducatos ducentos ipsi consistorialiter reservatos super fructibus et redditibus episcopatus Veglensis...*»

3) *Leo Episcopus Servus Servorum Dei Venerabili Fratri Natali Episcopo Veglensi ..... Datum Romae apud Sanctum Petrum, Anno Incarnationis Dominicae millmo quingentesimo sextodecimo, sexto Idus maij, Pontificat. Nostri anno quarto.*

4) «... *de la Cornichia ...*», čega nije mogao proštati Farlati.

nata i Mikule nad Košljunskom Dragom, i Sv. Marije u Košljunu. Ali je opet 1520 namjesto njega Bosanski biskup Dunat odvjetovao za Krčku biskupiju proti providuru Marku Antonu *Contarenu*, koji joj je samosegom zanovietao i dodijao, a i silio ju plaćati davke. Pak Benetačka gospoda zapovjediše tomu na 14 ožujka, da joj toga ne čini. A 1521 ljeta zapovjedi papa Bosanskomu biskupu, da Natalu zakrati biskupovati u Krku i uživati biskuplje, dokle u Rimu ne odsude, je li on po pravu ili po krivu biskupom Krčkim; pak i onoga istoga providura zamoli na 16 svibnja, da tomu pomože ovršiti njegovu zapovied [1]). Nu malo zatim Bosanski biskup umre, kako kaže nekakovo pismo u Krčkih fratár, a u slavnom Djakovu jošće ne znaju [2]); pak je Natal sam biskupovao. Ljeta 1525, na 8 srpnja, na pohodu u Vrbniku, zabrani totu popom hrvatom po hrvatsku:

« Ki se zaklane Bogom, libár 100.
» Ki po noći oružje nosi, libár 12.
» Ki bi do biskupa ali vikara zlo rekal, libár 100.
» Ki bi udril človika, libár 25.
» Ki bi na harti igral, libár 12.
» Ki bi držal [illegible], [illegible] da plati libár 150.
» A za vsako [illegible] ko bi imel s njû, libár 150. »

Ali on jim je te naredbe po latinsku rekao i zapisao ondje u hrvatski misal od 1463, a Fran Dotula, veli pop Krčki, po slovinsku, « *in lingua sclava interpretatas* », po njegovoj zapoviedi: a ja s tuda prepisao. Pak malo kašnje, na 9 rujna, pohvali mu i potvrdi nadbiskup u Zadru, Fran

1) Theiner: Monum. Slav. M.DCCLXXXII.

2) *1521, Indictione 9, die vero 2 mensis Novembris. Actum Veglae in Camera R. Patris Fratris Gregorii de Sibenico socii Provinciae Dalmatiae, praesentibus ibidem Ser Petro Nepote quondam Rmi Dñi Donati a Turre Episcopi Bossonensis, alias Veglensis....*

Pisauro, dvadeset i dvie naredbe, Krčke biskupije popom ukrét, ili puta, ili pak ostrog: kako ono pod biskupi prije njega, samo malo više. Po tih naredbah doznah, da su Krčki popi morali, svaki dan jedan, govoriti misu svojemu providuru.

Krčki kanovnici, ono na 8 prosinca 1517 godine bili su posvjedočili, i zapisali: da hvala Bogu i svetomu otcu papi i slavnoj gospodi Benetačkoj, što su jim dali za biskupa Natala, dobra, pametna, poštena, čašćena. A 1524 godine oni, a i svi ondje popi i žakni, prosili su i molili svetoga otca Klementa, da mu za Boga uzme biskupiju, zašto da žive zlo i opako i nepošteno i sramotno, pak da im je za grieh i za pečal [1]). Proti njemu govorio je i pisao najveć neki pop Gašpar *Turcyna,* senjanin, što mu biaše uzeo u biskupiji pisariju, koju mu je bio dao 1518, Ali pravični papa ne usliša ih: valja da nisu imali pravo. A pak biskup similova se popu Turčini, ter mu opeta dá pisariju 1527, na 10 prosinca, u Mletcih, staviv mu na prst prsten a na glavu kapu (« beretrum ») po navadi: ali da mu bude vjeran, i da već ne piše proti njemu. Nu Turčina prvo kožu nego šegu. Čujmo. *Eusebij Prioli,* mletčanin, vlastelin, opat koludrom kamaldulanom u samostanu sv. Mihovila u Muranu, u Torcelskoj biskupiji, pogibaše za biskupijom Krčkom, pak na 15 veljače 1528 obeća njemu te biskupije namjestničiju i pisariju i obhodne porešćine i polovicu bilježničije, ako mu ju izprosi od Natala. Tada Turčina, lakom, nagovaraj i namaljaj svojega biskupa, da biskupiju pusti tomu. I pusti mu ju onoga istoga ljeta, na 13 serpnja, u Mletcih, izgovoriv polovicu biskuplje polače i dohodák sebi za stan i žitak, a Turčini pisariju. A pak on' isti papa to potvrdi na 9 listopada.

1) Theiner ondi DCCXC.

I tako pod Benetčani sve talijanin za talijaninom biskupovao Krčanom: koji je na stanu, sriblje. Nu Eusebij nije im do duga biskupovao. 1529 godine v ljeti biaše u Rimu, a 1530 u Benetcih, kamo mjeseca veljače pride Turčina, ter se popravda s njim, što mu nije hoteo dati sve ono što mu je bio obećao. Ali ih načini na 14 marča Iakov Pisauro, biskup nečiji, odsudiv: da do smrti biskupove ima biti Turčinova pisarija tako, da ju može i u najam dati; pak polovica bilježničije, i što žakni davaju za redjenje; a obhodne porešćine i namjestničija nikakor, jer da to bi preko zakona i preko pravice. A i Natal se je bio popravdao s njim, ali po krivu: pitao ga je više nego mu je bio obećao. Nu papa Klemenat, malo sám, a malo po Marinu Grimanu, kardinalu sv. Vitala, i po Franu Pisanu, kardinalu sv. Marka, pomiri jih, poslav im na 20 onoga istoga mjeseca: da neka drže svoju besjedu, i jedan i drugi. Pak Eusebij preseli se u svoju biskupiju. Na 25 svibnja, na post Spasove, zakrati u crkvu Mikuli *Marojiću*, totu kanoniku, zašto da je bio proklet od Zadarskoga nadbiskupa. Ali on, neposlušan, pride sutradan u crkvu, ter pred sámu velu misu strašno osramotí biskupa! Nu providur Marin Polano pokaza mu vrata. A pak Eusebij preminu negdi od 14 lipnja do 20 rujna.

Onoga ljeta biahu Krčki popi: Fran *Steklin*, Fran *Sydro*, Bare *Slyvonja*, i ostáli.

A Skradinskim biskupom biaše Ivan *Rosa*, zadranin, ali ne mogaše, brižni! do svoje drage biskupije pred nevjernimi Turci, njé gospodarî, pak ga papa Klemenat na 23 travnja 1531 ljeta premaknu na Krčku; a na 3 serpnja pridruži mu i onu: da i nju nastoji [1]). I jest sve do smrti. U Vrbniku najde četrdeset i jednoga popa! jer ondje u hrvatskom misalu od l. 1463 jest zapisano: « 1532, miseca

1) Farlat i Theiner.

» novebra. Va to vrime bi (v') Vrbnici redovnikí misnikí » 41, ki misu služahu, i biše lipa služba Bogu i Svetoj » Divi Mariji... », a i vrbničanom, jer je bivala po njihovu, po hrvatsku.

Opazi da mu popi haju i ne haju za ono što su im bili naredili biskup Natal Turre, i veli biskup Fran Pisauro, pak u Benetcih ljeta 1537, na 2 rujna, pomoli se Jerolimu Verallu, papinu poslaniku na svem Benetačkom, da mu dá veću i jaču šibu za njih: da mu i on potvrdi one naredbe. I potvrdi mu je sve dvadset i dvie.

Godine 1538 svadiše se Riečki Avgustinovci sa Senjskimi Dominikovci za nekakove brajde u Drazi Bašćanskoj: svojili je oni, svojili je ovi. Pak Avgustinovci zamoliše papu Pavla, da im za to odredi sudca. I odredi, Krčkoga biskupa Ivana Rožu, ili njegova namjestnika Hristofora *Cholla* (*Tolovića* po Kukuljevićevu Pov. Spomeniku od 1545). I oni su im to sudili od 1539 do 1540, napisavši veliku knjigu njihova pregudanja i pravdanja, ter odsudivši: da su te brajde Riečkih Avgustinovác po Brinjskih, čije da su prije bile.

A 1540, na 14 studenoga, Krčki providur — da bih mogao reći: *župan!* — Ivan Alojzij *Pisano,* i sudci Frane Marković i Dinko *Blasina,* i još dvadeset i devet viećnikov, odlučiše, prvo: da njihove koludrice, oboje, i benediktovice u Sv. Marije Angjelske, i klarinke u Pozdravljene, imaju samo *krkinje* prijimati u svoje samostane, a ne inih; drugo: da nad njimi imaju bivati dva skrbnika, jedan vlastelin, a drugi pučanin, po tri ljeta. Ali Benetačka pravica inako odluči na 29 srpnja 1541: da neka koludriče one po svojoj volji, i krkinje i vankarke, samo da prije one, nego ove. I ovako držim da je bilo biskupu po volji.

Ovo je ondje u biskupiji; a ovdje u Sv. Jerolimu: da

je biskup Krčki (Roža) bio ovdje 1542 o Božiću, i zatim sve do travnja; a i Ninski da je, Jakov, i Duvanski Mikula [1]).

Ivan Roža je umro 1549, nakraj studenoga, kako sáma njegova pisma očituju. Pak papa, on' isti, na 19 ožujka 1550 premjesti iz Modruške biskupije na Krčku fratra Alberta Dujmića Gliričića (« *de Gliricis* »), kotoranina, dominikovca, naučenika, zapoviediv mu, da i onu nastoji, tužnu i plačnu: Turska biaše malo ne sva. Medju ovima biskupima kaže biskup Ivan Fedrig Ursin da je bio Ivan *Rota,* ali nije po Rimskoga vieća besjedi: « *Absolvit R. Albertum Episcopum Modrusien. a vinculo ... et ad Ecclesiam Veglen. tunc per obitum Joannis* ROSA *extra Curiam Rom. defuncti vacantem transtulit* »; a nije ni mogao biti. Tako je Ursin negdi uzeo *t* za *s: Rota* za *Rosa!* Pak biskup Gliričić 1551 ljeta bio je u Tridentu na saboru, a 1553 i 1554 ovdje u Rimu, ter Svetojerolimskim bratom od 7 svibnja do 1 travnja, do Maloga Vazma, a od tada do Svih Svetih prvim, « monsignor alberto duimi vescovo di veglia *presidente* ». A i 1563 od travnja, i 1564, do lipnja, bio je on ovdje bratom,

1) .... « *anno 1543, die vero prima Aprilis. Congregati in Ecclesia Sancti Hieronymi more solito, videlicet: Reverendus d. Episcopus nonen., Rev. d. Episcopus di* VEGGIA VEGLEN. (ovako), *Reverendus d. Nicolaus Episcopus dumnen., Reverendus d. J. Victor Superantius secretarius Rm̃i protectoris, Jo. Petrus Sfonderatus* (dubrovčanin), *d. Nicolaus Ingaldeus, d. Georgius de Costantinis* (pop, zadranin). *d. Jacobus Vanius* (*Banisius,* i *Bannissius* indje), *magister Simon Guadagninus, d. Aloysius ragusinus, d. Petrus diffinicus, d. Franciscus diffinicus* (iz Šibenika), *d. Johannes de begnia* (zadranin), *Jo. maria de ferris* (zadranin), *magr. Matheus* (« *Babich* ») *barbitonsor tragurien., magister Gregorius ferrimentarius, magr. (Joannes) Baptista* (« *Marganich* ») *Jadren., omnes confrates dicte venerabilis Societatis sancti Hieronimi canonice elegerunt....* » Ninski je i 1546, mjeseca svibnja, bio ovdje; a 1550 Pićanski (« *petinensis* ») Zaharija, dubrovčanin (« *de ragusa* »).

a malo i predsjednikom; a u Krku namjesto njega fratar Vinko Dujmić, i on dominikovac i kotoranin, naibrže njegov brat, koji mu je pomagao obhadjat biskupiju, i nepoštene pope iskat, i na vlaški obraćati što su mu hrvatski (« *illyrico sermone* », « *caracteribus illyricis* », « *literis sclabonicis* ») pisivali plovani, Ivan « *Hrabar* » Bašćanski, Mate Bajčić Poljički, i drugi.

Onih liet u Vrbanskom kapitulu biaše četrdeset i pet redovnikov, već nego sada po vsem otoku! i vsim pridjevak po hrvatsku! samo nije ih naprav zapisalo, a to u žestoki i dugi pravdi s dvima Dobrinjskima za nekakove brajde u Ponikvah; a pred papinim sudcem, Franom Nigusancijem, Svetoga Mikule Viškoga opatom a Rabskim kanovnikom i njihova biskupa namjestnikom [1]).

1) « *Anno ... millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, Indictione decima quarta, die autem trigesima mensis Decembris, a Nativitate. Actum in Castro* VERBENICI *Insule Veglae, in sacrestia Ecclesiae Magnae eiusdem loci. Ibique personaliter constituti, videlicet: Rdus. D. pbr.* (presbyter) *Nicolaus Stuppich, plebanus dicti Castri Verbenici, D. pbr. Franchus Sparosich* (Sparožić), *D. pbr. Joannes Chrestianich, D. pbr. Maurus Stuppich, D. pbr. Luchas Carsich, D. pbr. Marcus Jurcich, D. pbr. Gerzanus Panadich, D. pbr. Georgius Volarich, D. pbr. Petrus Carbich* (Harbić), *D. pbr. Barichius Bosanich* (Bozanić), *D. pbr. Georgius Verbanich, D. pbr. Valentinus Barianich, D. pbr. Barichius Fugosich* (Fugošić), *D. pbr. Barichius Chusmacich, D. pbr. Paulus Matich, D. pbr. Matheus Gergurinich, D. pbr. Joannes Cosnarich, D. pbr. Gerzanus Chergoich, D. pbr. Jacobus Coscich, D. pbr. Lucas Chosmacich, D. pbr. Michael Chovacich, D. pbr. Nicolaus Bochovich, D. pbr. Barichius Bosanich, D. pbr. Barichius Barianich, D. pbr. Barichius Chrestianich, D. pbr. Mattheus Stupich, D. pbr. Georgius Fugossich, D. pbr. Jacobus Filianich, D. pbr. Georgius Vittesich* (Vitezić), *D. pbr. Georgius Cilebich, D. pbr. Mattheus Drusinich* (Družinić), *D. pbr. Mattheus Chreacich, D. pbr. Joannes Pancich, D. pbr. Gerzanus Stasich. D. pbr. Mattheus Ostrogovich, D. pbr. Martinus Michulicih, D. pbr. Mattheus Valchovich, D. pbr. Georgius Bolonich, D. pbr. Georgius Mirsich, D. pbr. Joannes Michulinich, D. pbr. Paulus Radoijcich, D. pbr. Joannes Stuppich, D. pbr. Joannes Volarich, D. pbr. Joannes Dvornicich,* et *D. pbr. Antonius Perfetich,* omnes *suprascripti presbyteri de* Verbenicho *ibidem presentes et nomine Reverendi Capituli*

A po toliko ih je ondje bivalo i zatim sve do naših starác pameti; a i v Omišaljskom kapitulu čudo, i u Dobrinjskom, i u Bašćanskom, i u Dubašljanskom. I svi su hrvatski mašivali i služivali i moljivali, a i pisivali, ako su samo umjevali. Pak njihovi ljudi naučivali su se čudo svetih stvarij: tèr da su na pamet znavali evangjelja i psalme i svetce.

A pak za Gliričićem *(Pušićem?)* biskupovali su oni koji su u Farlata, samo nije « Constantius », nego *Constantinus de Rubeis,* kako se je sám pisao. Malo da nisu bili svi talijani. I oni su lje pušćali, da plovani hrvati pišu hrvatski, a *krčanin* to zakrati, Šintić, biskup od 1792 do 1837! Tko mu se ne bi čudio? A Franu Rakamariću, Osorskomu od 1802 do 1815? on, *pažanin,* zakrati hrvatski mašiti! kako da *biskup* more ono zakratiti što je *papa* dopustio!! Ali ovo ću drugi put, jedno i drugo, i još treto i četvrto: ako Bog da.

dicti loci intervenientes et presentantes totum Capitulum; nec non Gerzanus Vittesich Judex dicti Castri Verbenici una cum infrascriptis hominibus dicti loci Senioribus inferius nominatis et anotatis, videlicet Georgio Volarich, Georgio Stuppich, Valicio Sparosich, Mattheo Tomasich, Mattheo Fugosich, Mattheo Carbich, Georgio Culçich, Joanne Soldatich, Martino Drusinich, Bartholo Stercich (Strčić), *et Petro Perfetich, omnibus praedictis Juratis dicti loci....* »

*

PISMA

I.

Hoc est exemplum sumptum ex quadam Sententia lata per Dominum Stephanum Prenestinum Episcopum inter Bonacursum Episcopum Veglen. ac Capitulum de ibidem, scripta et roborata manu Angeli de Pallo *(Gallo?)* S. Rom. Ecclesiae script., sigillo cereo vero et integro ad cordam sericam rubeam pendente munita, in medio cuius Imago Pontificis cum baculo Pastorali erat; in circuitu eius sic litterae habebantur: S. Stephani Dei gratia Penestien. Episcopi. Cuius tenor per omnia talis est:

Stephanus Miseratione Divina Penestrinus Episcopus universis presentes litteras inspecturis salutem in Domino. Quia natura humana prona est et facilis ad dissensum multum inter homines, et specialiter inter illos, qui unum corpus debent existere, et communionem tenere, ex variis et diversis causis litigia suscitantur, per quae litigantes multiplices sumptus et labores frequenter, sed quod est gravius, incurrunt periculum animarum. Propterea salubri remedio est provisum, ut iustitia mediante, vel amicabili compositione, lites et controversiae sopiantur. Haec siquidem attendentes Venerab. Fr. Bonacursus de Ordine Minorum Veglensis Episcopus pro parte una, et discreti viri Maurus Archidiaconus, et Produs Diaconus Canonicus Veglensis, Procuratores Capituli Veglensis ex altera habentes ad componendum speciale mandatum ab ipso Capitulo, ac volentes se, sive ipsum Capitulum iusticiae cultores, et pacis ac concordiae amatores ostendere, deliberaverunt prudenter, ut causis et quaestionibus, damnis, iniuriis, offensis, et excommunicationibus in ipsum Archidiaconum et Capitulum, sive Canonicos Veglenses ab eodem Episcopo, vel ad instantiam ipsius per alium, vel per alios latis, ac aliis diversis articulis, [qui] videbantur exorti, finis debitus judicio, vel concordia imponatur. Videlicet, quum hujusmodi questiones primo coram Domino Archiepiscopo Jadrensi ipsorum Episcopi et Capituli Metropolitano auctoritate metropolitica, ac postmodum coram aliis auctoritate ipsius mote et agitate fuissent, et demum per litteras apostolicas ad curiam essent delate: prefatus Episcopus per se, ac praedicti Procuratores pro eodem Capitulo, super his omnibus in Nos, quem Dominus Papa dedit partibus auditorem, tanquam in Arbitrum et Arbitratorem, ac amicabilem Compositorem, reser

vata Nobis Judiciaria potestate, sub certa pena compromittere, et se super praedictis nostrae voluntariae dispositioni pure et libere ac spontanea voluntate submittere curaverunt, sicut in Instrumento Publico, per manum Angeli Tabellionis infrascripti confecto, plenius dignoscitur, continetur; quumque pro bono patriae *(pacis?)*, et utilitate utriusque partis recepissemus hujusmodi compromissum, et habuissemus a D. N. Alexandro IV Summo Pontifice viva voce authoritatem plenam, et licentiam specialem ordinandi, disponendi, arbitrandi, deffiniendi, providendi, et amicabiliter componendi inter easdem partes super praemissis prout vellemus, sed *(seu)* expedire partibus, ac convenire naturae negotii videremus: audivimus et intelleximus diligenter quidquid partes super his proponere voluerunt, sive quasdam consuetudines, et sententias, ac alia scripta, rationes, et monumenta hinc inde coram nobis ostensa diligenter inspeximus. Quibus omnibus auditis et inspectis, ac diligentius .....habito etiam tractatu cum partibus de compositione amicabili ..... ad deffinitionem omnium questionum suscitatarum super eisdem articulis sic duximus providendum: in primis siquidem statuimus et ordinamus, ac praecipimus, providemus et arbitrando deffinimus, et deffinitione arbitramus super his quae a decedentibus relinquuntur, super quibus inter partes discordia vertebatur: quod si Episcopo tantum, vel Capitulo tantum aliqua intuitu Ecclesiae relinquantur, Episcopus de relictis Capitulo, et Capitulum de relictis Episcopo sine difficultate recipiat canonicam portionem, pro qua canonica portione quartam quorumlibet relictorum intelligi declaramus. Decima vero, de qua vertitur contentio inter eos, per decimarium, sive decimarios, qui ab Episcopo et Capitulo eligantur, comuniter coligatur, et collecta in partes quatuor dividatur, de quibus unam Episcopus, Capitulum recipiat duas partes, scilicet unam pro se, et aliam pro fabrica, quae apud eos remaneat, secundum consuetudinem hactenus observatam, et alia quarta pars ipsius decimae distribuenda pauperibus Civitatis Veglensis per Episcopum et Capitulum communiter et concorditer pauperibus dispensetur, et si super hoc per ipsos, vel alteram partium difficultas aliqua ingeratur, assumantur per Episcopum et Capitulum tres persone de ipso Capitulo Deum timentes, et fide dignae, per quas pauperibus Clericis et aliis, et prout melius videbitur, quarta huiusmodi dispensetur.

Omissis aliis.

In cujus rei testimonium praesentem scripturam per infrascriptum Notarium fieri fecimus, et nostri sigilli munimine roborari. Quae omnia et singula, cum iam prolata essent, praedicti Episcopus Veglensis, et Maurus Archidiaconus, et Produs Canonicus procuratores Veglensis Ecclesiae praesentes ad hoc, acceptaverunt, laudaverunt, approbaverunt, omologaverunt, ac etiam sibi ad invicem promiserunt inviolabiliter observare. Acta sunt haec omnia et singula, et in scriptis prolata in ho-

spitio supradicti D. Episcopi Penestrini apud Anag(niam), praesentibus his testibus, videlicet Fratre Orlando Priore Fratrum Praedicatorum in Anag(nia), Magistro Henrico D. N. Papae substituto procuratore Capituli Lincen. *(Licen.?)* in Curia Romana, Magistro Petro de Collomenta, Magistro Cosmo dicto procuratore Episcopi Camerarum *(Cameracensis?)*, Giullio de Montecaelio.....Adam Canonico Veglensi, et pluribus testibus de his vocatis et rogatis. Anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo octavo, Pontificatus Domini Alexandri PP. IIII, Indictione prima, die xv exeuntis Decembris.

Et Ego Angelus de Gallo S. Rom. Ecclesiae script. praedictis interfui, ut supra legitur, et eodem mandato praedicti Domini Cardinalis scripsi, et rogatus fideliter publicavi.

Adi 2 Febraro 1733, Veglia.

La presente sentenza Penestrina ritrovata frà gli scartafaci della Cancellaria Episcopale meza logora fu da Noi sottoscritto fedelmente copiata, e l'originale con il sigillo come si lege non si ritrovò, e sarà stato rubato come rubate furono non poche carte da quella, da chi del paese serviva per Cancelier de' Vescovi.

L. ✝ S. Gio(vanni) F. Vescovo di Veglia m. p.

II.

Testamento di Dessa Banissa estratto dal suo originale in Pergamena (1).

In Christi nomine, Amen. Hoc est exemplum cujusdam puncti Testamenti, cujus tenor est:

In Christi nomine, Amen. Anno a Nativitate 1284, Indictione 12, mensis Augusti die 10 intrante. Cum terminum vitae suae unusquisque ignoret, et nihil certum habeatur, quam vitam finire, propterea igitur *Dessa de Banissa* jacens in lecto infirmus corpore, tamen in sana memoria et sensu, timens articulum humanae naturae imminere, in hunc

(1) Ovo pismo, i III, IV, V, VI, VII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, i XXI, našao sam u poštovanih Krčkih franovác, u knjizi: « *Indice delle scritture del Convento di San Francesco della Città di Veglia, fedelmente copiate da me Frà Felice Bartoli Esprovinciale negli anni 1740—1741* ». A na 107 harti zapisao je taj Bartoli ovo: « *Se cominciando dalle carte num. 101, e così susseguentemente, si troveranno registrati Istrumenti promiscuamente, e senza continuazione di tempo, come si fece da principio, e come si era ideato: sappiasi, che ciò è succeduto, perchè questi Istromenti non li ho trovati in Convento, ma mi è convenuto estraerli dalli Protocolli esistenti nella Cancellaria della Co-*

modum suum condidit Testamentum, in quo primo et principaliter dimisit, et ordinavit, quod viginti quinque *Romanatus* exigantur de usufructu bonorum suorum. Qui vero debeant distribui pro ejus anima, ubi Fideicomisariis melius et utilius videbitur expedire. Item dimisit Vineam de Callis spartitis, et unum campum jacentem in Campis *(pol ure dalje Krka)* juxta campum Domini *Comitis Federici,* et ortum de Civitate cum murariis, et omnibus suis pertinentiis, Nepti suae Dominicae filiae quondam Mariae, et ambabus Virzolis, tali modo, quod ipsae annuatim annuale suum et uxoris facere teneantur, scilicet dare debeant in Anniversario suo *Fratribus Minoribus Veglae* totum expendium, quod fuerit in illa die necesse, et libram unam incensi in Festo S. Francisci similiter annuatim dare teneantur. Et si qua aliqua ipsarum obierit, ipsae sive ipsa, quae remanserit cum consilio Vardiani, qui pro tempore fuerit in Loco Fratrum, aliam sive alias procuratrices loco ipsarum, sive ipsius instituere debeat, tamen semper sit una de agnatione ipsius. Item dixit, quod *Gussava de Dobregno* habet unum juvencum pro medietate, et de uno alio tres partes habet Gussava, et quartam partem ipse Dessa. Item dixit, quod *Caramanus de Risicha (Resika, selo na Vrbanskom)* habeat tria capita armentorum pro tribus *Bissantis* ad capturam. Item dixit, quod Hieronymus de Gener habeat jumenta septem, et unum polledrum ad capturam pro *Bissantis* undecim, et quinque sibi tenetur dare pro uno equo, quem ipse vendidit. Item dixit, quod dictus Gussava habet unum racinum ad dividendum per medietatem. Praeterea dictus Dessa dimisit et instituit super omnia bona sua, tam ordinata, quam inordinata Dominicam de Sussana tanquam suam veram et legitimam fideicommissariam tali modo, quod ipsa omnia superius ordinata distribuere debeat, ut decet; et alia bona inordinata manutenere, et gubernare, prout melius poterit, donec Nepotes ejus et Nepta *(sic)* pervenerint ad talem sensum, ut per se possint se regere, et in aliquo non debeant ipsam molestare de ipsis bonis. Et si praedicti Nepotes et Neptis ejus se male habebunt, omnia bona sua supradicta pro animabus ejus et uxoris suae debeant elargiri. Et hoc dixit et voluit esse suum ultimum Testamentum, et suam ultimam voluntatem.

munità, che ho procurato mi siano fidati ». A pak na 230 harti ovo: « *Nota. Comecchè molti, anzi moltissimi Istromenti mi è riuscito estraerli da Publici Prottocoli esistenti nella Cancellaria della Comunità, però avendoli trascritti in questo libro in diversi tempi, così non è da maravigliarsi, se non sono registrati per successione di tempo, come sarebbe desiderabile, e come da me nel principio di questa fatica si era deliberato. Quello pertanto non ho potuto fare io, stante la mia pur troppo avvanzata età di anni 64 compiti in questo stesso giorno 8 maggio del 1743. Prego Dio venga perfezionato da altri soggetti più giovani, più forti e più abili di me. Faxit Deus.* »

Quod si non potest valere nomine Testamentorum, valeat nomine Codicillorum, vel quacunque alia ultima voluntate. — Actum Veglae in domo Testatoris coram Patrino suo Fratre Justino, et Fratre Joanne de Ordine Fratrum Minorum, Joanne Vello in Campo, Caramano, et Caramano de Risicha, ad haec vocatis, et specialiter rogatis testibus.

Ego *Joannes de Bano* Sacri Palatii Notarius, praedictis interfui, et rogatus a Testatore scripsi.

Ego *Quirinus* filius quondam Leonardi de Vegla Imperiali auctoritate Iudex ordinarius, et Notarius, rogatus, praedictum Testamentum, prout in eo vidi, et legi, ita de mandato, et auctoritate Domini *Nicolai Vicecomitis Veglae* mihi tradita, et concessa, ad instantiam et supplicationem Fratris Marci Ordinis Minorum Vardiani Loci Veglensis, fideliter transcripsi, et exemplavi, et in hanc publicam formam redegi, meoque signo et nomine roboravi, nihil addens, vel minuens, quod sensum mutet, vel variet intellectum, nisi forte punctum, litteram, vel sillabam. Sub anno Domini Nostri Jesu Christi 1362, Inditione 15, die penultimo mensis Iulii, Veglae in loco ubi placita audiuntur, Praesentibus *Judice Mauro,* et *Judice Paulo* ..... et aliis ad haec convocatis specialiter et rogatis testibus.

L. ✝ S. Ego *Nicolaus Vicecomes* manum misi.

III.

Estratto dal suo Originale in carta pecora.

Anno Domini 1295, Indictione 8, mensis Madii die 8 exeunte. Maurus Arsurae, atque Benevenuta eius uxor fecerunt donationem, et irrevocabilem venditionem ..... purè et liberè, que dicitur inter vivos, de domo sua, que confinat cum domo Muschi, juxta casalem *Voyni Vicecomitis,* et quae posita est in curia Dominici Miraslavich, cum omnibus pertinentiis, cum introitu et exitu eius, et cum omni jure apud ipsam domum..... accessibus usque ad Abyssum, Androsio *(Andrassio?)* olim Judici, loco et nomine de hac donatione Fratrum Minorum Procuratori. Qui quidem Judex Androsius Procurator praedictorum Fratrum pauperima necessitate, ac indigentia illorum ..... persolvens pro remuneratione illius domus decem ... venetorum parvorum, loco et nomine praedictorum Fratrum..... donavit, et quos quidem denarios ipse Maurus ab ipso Androsio procuratore suscepisse fuit confessus; tribuens ipsi Androsio judici praedictorum Fratrum Procuratori de praedicta domo perfectam et integram potestatem utendi, tenendi, vendendi, donandi, obligandi, pignorandi, possidendi, et inferius diruendi, et quicquid sibi, loco et nomine praedictorum Fratrum placuerit faciendum, et ejus nomine, ac nomine praedictorum Fratrum, illorumque successorum constituit possidere, promittens ipse Maurus, una cum uxore ejus Benvenuta, per se, suosque haeredes, ac

successores, ipsi Androsio Judici et Procuratori, atque successoribus Fratrum supradictorum, obligans sub paena decem solidorum venetorum grossorum, et omnium expensarum ipsam donationem ab omnibus discalumniare, et ab omnibus hominibus defensare; qua paena soluta vel non ..... in sua maneat firmitate. Actum est hoc Veglae in Ecclesia S. Petri in medio Civitatis in praesentia *Zarni* (Černi?) Judicis, et coram his idoneis Testibus, *Cristae de Lica,* et *Paulo de Rubra,* olim judicibus, et aliis convocatis et rogatis Testibus.

Ego Judex *Zernus* manum misi.

L. † S. Ego *Produs* diaconus, atque Veglen. Notarius, hiis interfui rogatus, ut audivi, scripsi, complevi et roboravi.

IV.

1295, Indictione 8, die 8 mensis Madii, Maria filia quondam Andreae de *Bussa* in permutatione dedit Androsio, olim Judici, Procuratori Fratrum Minorum Veglen. dimidium suae domus. Confinat cum domo quondam Raynaldi, et cum via publica, et cum loco eorundem Fratrum Minorum, et hoc pro quadam domo quondam Mauri Arsurae. Apparet manu Proddi Diaconi Notarii.

V.

Estratto dal suo originale in carta Pecora.

In Christi nomine, Amen. Anno Nativitatis eiusdem 1306, Indict. 4, mensis Februarii die 3 intrante, *Vacante Sede Regni Ungariae,* eg(regio) Domino N(icolao) Dei gratia Episcopo Segniensi .... Egregii Domini *Frederici Comitis* Veglae, Vinodol, et Modrusiae, et Beschae, ac [*Segniae Domini*] perpetui, post nati videlicet Magnifici Viri Domini Comitis *Duymi,* Raduchi *(Radko) Vicecomitis* ..... in loco Fratrum Minorum ..... Jacobo quondam Domini Bartholi de Vegla, Andrea de Vinea..... Ibique Bertucius natus quondam Matthiae ..... Fratrum Minorum, fecit, constituit, et ordinavit, licet absentem, tanquam praesentem Jurizam Religiosam, et amitam suam procuratricem, et nunciam specialem, et quomodocunque melius, et amplius dici, et esse potest, specialiter ad petendum et exigendum partem seu portionem sibi de jure debitam de bonis quondam Durae sue Butrane, sive sibi illa competant jure haereditario, sive quocunque alio modo, et generaliter ad omnes et in omnibus ejus causis, litibus et controversiis, quas habet vel habiturus est, tam in agendo quam in defendendo cum aliquo vel aliquibus, coram quocunque Judice, tam Ecclesiastico, quam saeculari, super quibuscunque negotiis, ad libellos dandos et recipiendos, lites contestandas, exceptiones proponendas, terminos et dilationes petendas, testes producendos et recipiendos, nec non instru-

menta et alterius partis videnda et reprobanda, judices eligendos, et recusandos suspectos ..... sententias dandas, audiendas, appellandas, ommittendas et prosequendas, et ad omnia et singula facienda, quae merita causarum exigunt. Praeterea ad petendum, exigendum et recipiendum omne id, et quomodocunque ipsi Fratri Bertuccio ex quacunque causa ab aliquo debetur, et ad absolutiones faciendas, ad paciscendum, exponendum, transigendum, promittendum, laudandum et arbitrandum, ad extraenda debita, et ad constituendum sibi alios debitores; ad venditiones, emptiones, locationes, et cujuscunque generis contractus faciendos.

I ostálo.

et rata habere temporibus universis quaecunque dicta Juriza Procuratrix, vel alius, vel alii ab ea substituendi circa praedicta, vel aliquod praedictorum faciendum, sub obligatione omnium suorum bonorum praesentium et futurorum.

Ego Moises de Duymo manum misi.

Ego *Lampridius* filius quondam Judicis Matthaei, Veglensis Canonicus, et Notarius Segniensis juratus, praedictis interfui, et scripsi rogatus.

VI.

In Christi nomine, Amen. Anno ejusdem 1323, Indictione 6, die 15 mensis Septembris. Cum quaestio foret ventilata inter Fratrem Leonardum de Justinopoli Guardianum loci Fratrum Minorum de Vegla, et Judicem Jacobum, tanquam executorem et factorem dicti Loci ex una parte agentes, et Francinum de Gambalero ex altera defendentem, coram Venerabili Patre ac Dño Dño *Lampridio* Dei gratia Veglensi Episcopo, de una vinea posita in Pornaybo *(Pernibo)* prope gurgum Bunnae de Sabala, et prope vineam Petri de Gavartino, quam vineam dimisit Stasia uxor Adami de Andreasso filiis suis Mariae et Dobrae cum certo debito debenti loco Fratrum Minorum Veglae ..... dicto debito semper iret de haerede in haeredem continue faciendo tributum, ut patet Testamento confecto manu Magistri Jacobi de Ripatransoni (1) Notarii, quod sic incipit: In Christi nomine, amen. Anno ejusdem 1305, Indictione 3, die 10 intrante mensis Januarii, et caetera, quae in eodem Testamento ipsius Stasiae plenius continentur. Qnae ideo possessio vendita seu donata fuit dicto Francino absque aliqua exceptione debiti supradicti, ut patet in Instrumento facto manu Domagnoli de Forolivio Notarii a Joanne filio quondam Boniti de Chillessa *(Kileša)*, qui Joannes tunc temporis tenebatur facere dictum debitum. Quapropter Venerabilis Pater Dominus *Epi-*

(1) A Kolet ga je krivo pročitao: « *denpantrason* » ... u Farlatovoj V knj. na 644 str.

scopus visa quaestione, ac tenore Testamenti, ac debiti praedicti diligenter et solemniter examinati ab ipso Domino Episcopo tam inter se, quam cum discreto Viro Francino Veglen. Archidiacono, ac cum Presbytero Stephano de *Velicco* Veglensi Primicerio, et aliis quam pluribus sapientibus Viris tunc apud ipsum Dominum Episcopum astantibus, ipsa die partibus praesentibus ad hanc sententiam audiendam, Dei nomine invocato, pro Tribunali sedendo, dixit, deliberavit, deffinivit, et sententiavit, quod usque ad octo dies dictus Joannes deberet facere venire dictam possessionem in pristinum statum, prout temporibus elapsis apud ipsum et alios haeredes permanebat, et si hoc non faceret, quod dictus Vardianus, vel reliqui successores sui, vel Loci, libere possit absque aliqua poena intrare in dictam possessionem, et locare, prout melius ei, vel aliis suis successoribus videbitur.

Lecta et pronuntiata fuit supradicta sententia per Venerabilem Dominum Dñum *Lampridium* Veglensem Episcopum in Curia Episcopatus sub sancta Stasia *(Anastasia)*, praesentibus Blancolino filio..... et Martino filio quondam Presbyteri Stephani Decavato, et aliis ad haec vocatis et rogatis testibus.

Ego *Lampridius* Dei Gratia Episcopus Veglensis praedictis hiis omnibus interfui, eaque examinavi, et manum misi.

L. ✝ S. Ego Nicolaus filius Suynimiri *(Svynimiri)* de Vegla, Imperiali auctoritate Notarius, ac Veglensis Canonicus hiis omnibus interfui, et rogatus scribere scripsi.

VII.

In Christi nomine, Amen. Haec est quaedam particula sumpta de Testamento quondam Dñi Nicolai Comitis Veglae, cujus principium tale est:

In Christi nomine, Amen. Anno a Nativitate ejusdem 1377, Indict. 15, mensis Aprilis die 22 intrante, Veglae in Camera infrascripti *Nicolai* Honorandi *Comitis* Veglae, coram Domino Matthaeo Archidiacono Veglensi, et Patrino ipsius, praesentibus Michaele dicto ...., Joanne de Garaffa.... Jacobo dicto Garamella ibidem, et aliis ad haec convocatis specialiter et rogatis testibus. Ibique Nobilis et egregius Vir Dominus *Nicolaus Comes* Veglae, filius bonae memoriae Domini *Comitis Marci*, per Dei gratiam sanus mente et sensu, licet corpore languens, suarum rerum et bonorum omnium dispositionem per praesens nuncupativum Testamentum sine scriptis, in hunc modum facere procuravit de..... et proventu pecuniae suae, quae Venetiis sunt in deposito ad lucrandum: In primis quidem voluit, praecepit et ordinavit, quod deducto a proventu dictae pecuniae, quae in Venetiis sunt in deposito ad tabulam, primo exigatur, detur et distribuatur per Procuratores et Commissarios infrascriptos, et fiat una eleemosina perpetuo annuatim per totam Civitatem Veglae de..... pro remissione suorum peccatorum, et suorum mortuorum in die

Festivitatis Sancti Nicolai annuatim de libris centum et quinquaginta denariorum Venetorum parvorum. Item voluit, praecepit et ordinavit dictus Testator, quod de redditibus et proventibus dictae pecuniae suae de Venetiis dentur et exibeantur perpetuo annuatim Conventui Fratrum Minorum de Vegla quindecim *ducati* boni auri, et justi ponderis, ut ipsi Fratres et Conventus teneatur et debeat perpetuo annuatim facere eidem obitum perpetuo annuatim, ut ibi moris est, et omnes presbyteri, qui ibi erunt, perpetuo annuatim dicant Missam illa die pro salute ejusdem animae, et suorum mortuorum, ut ibi moris est, et vadant super ejus sepulturam cum pulsatione campanarum, ut ibi moris est annuatim. Et ad haec omnia et singula antedicta, ut supra, libere procuranda, et exequenda dictus Testator esse voluit et reliquit suos veros et legitimos Procuratores, Commissarios et hujus sui praesentis Testamenti executores, Venerandum et in Christo Patrem, et Dñum Dñum *Joannem* Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopum Veglensem, et omnes ejus successores, tam praesentes, quam futuros; et Nobilem Virum Dominum *Nicolaum Vicecomitem* Veglae, consanguineum suum, filium quondam Dñi *Schinellae .....(Judicis?)* Comunis Veglae, et quemlibet alium, quem ipse Dominus Nicolaus constituit ejus loco et nomine, et qui ejus loco demandatus fuerit in perpetuum, et similiter constitutus ab eo post mortem suam semper alium constituere possit de die in diem, omni causa et exceptione remotis. Et hanc suam ultimam voluntatem dictus Testator asseruit esse velle, quam valere voluit jure sui Testamenti, et si jure Testamenti non valeret, valeat saltem jure Codicillorum, vel cujuslibet alterius ultimae voluntatis, quae valere potest melius et tenere, tam de consuetudine quam de jure, in hiis omni causa et exceptione remota, tam de jure quam de consuetudine.

L. ✝ Signi. Ego Quirinus filius quondam Leonardi de Vegla, Imperiali auctoritate Judex Ordinarius, et Notarius, hiis interfui, et rogatus scripsi, publicavi et corroboravi.

VIII.

(Ovo je bilo hrvatski, pak Ivan « Colloci », i Janko Volarić obrnuše na talijanski, ali svaki po svoju).

In nome de Christo amen, li anni della Natività di Christo 1381 del mese di Giugno li 10, in Chiesa di S. Steffano *(u Dobrinju)* essendo, avendo fabricato Zvanne Richtar *(Rihtar)* l'altare di S. Zvanne Apostolo et Evangelista all'honore del Sig. Iddio, et di S. Zvanne, et lo fece battezzare ad honore di S. Zvanne, et lo battezzò il Monsig. *Vescovo Zvanne*, et lo diede a Zvanne per Juspatronato, et a' suoi rimanenti *(eredi)*. Et sono reliquie in esso della sepoltura del Signore [di S. Zvanne], et della camissia di S. Maria, et de S. Geronimo, et di S. Nicolò,

et de S. Cattarina, di S. Ludovico, di S. Clara, et di S. Eufemia. Et quivi il detto Zvanne, et testimonij honorati: [Viceconte Nicolò Sutorich], il giudice *Desco Dvornich (dvornik),* et il Ser Piovano Mavar (1), et Pietro Badiverich (2), Steffano Blisnaz [Giursin], Voçman Andrea (3), et più testimonij, promette et da sotto il detto altare tutto il suo bene, mobile et stabile, che è suo libero, terreni arratorij, et non aratorij, et pascoli, in prima terreni a Saline (4), da buora terreni di S. Clemente, da siroco terreni di S. Vido, da tramontana come il serato, et..... stano (5). Ancora terreno, et il serato, over corone (6) Stipoch *(Stipoč)* appresso Megliasov, et vigne in Prigraz (7), poste appresso la croce (8) da siroco, et da gherbino terreni di S. Domenica (9) sino li terreni di S. Filippo come stano li serai. Ancora terreno Bolançhini (« *Bolančini* ») appresso la masiera (10), et strada che va in Valle sino li terreni di S. Zvanne; da tramontana terreni di S. Francesco di Veglia; da buora Chunoch («*Junoč*») che (?) Marinçhia (« *Marinčev* »), moj *(sic)* Osich (« *Osik* ») con la masiera (11). Ancora l'horto appresso la Chiesa di S. Maria nella terra (12), da buora strada, da tramontana Comich (?). Ancora terreno appresso Chieperlo («Čeperlo») sino li terreni Supanich, et terreno di S. Cattarina; et da tramontana terreno tra Chieperli; da buora terreno Motosainizza *(I danas)* di S. Domenica; da siroco Spanovo (?); da Gherbino terreno di S. Maddalena; da tramontana Chieperlo. Ancora un terreno Sichirinaz (« *Sikiriny* ») sino la masiera da siroco; et tramontana terreni di Prè Pietro (13) Sicocochiv. Che il detto altare debba godere mio figliuolo Prè Zorzi in vita sua, et dopo la morte il Prete che sarà dei mie figliuoli buoni (14), Zvanne et Bartolomeo, et [figlia Margarita], et cosi che vada sempre di Prete in Prete, et non essendo prete del mio sangue, che tenghino li miei tanti parenti tutto, et l'altare et facoltà sino che sarà Prete del sangue, officiando all'altare a loro beneplacito (15). Et essendo poi prete del sangue, che riceva l'autorità dell'altare, et facoltà come è di sopra scritto. Et così determinò, che si debba così osservare sempre.

Io Vido, tavel *(pisac)* publico di Dobrigno, figliuolo di Zvane Sitni (16) scrissi il scritto vero et fedele, come udi.

Ego Joannes Collocius p(raedict)a ex Illyrico in italico sermone sic Presbytero Joanne Ghersetich legente traduxi, et infrasc.

(1) Merche. - (2) Baldoveri. - (3) Vocman Giurni. — (A « *Očman* » u Dobrinju 1321 ljeta polag V Povjestnoga Spomenika Kukuljevićeva na 3 str. A pak « OZMANUS *civis et habitator Veglae* », čitao sam ja u nekakovu pismu od 1419 ljeta). - (4) In Solinska *(kako i danas).* - (5) Come il Coronale e le croci circondano. - (6) Umeiach. - (7) Prignaci - (8) Sotto Crisice *(i danas: Križice).* - (9) S. Trinità. - (10) Gromacina. - (11) Ograda. (12) In Castello. - (13) Parva Petrici. - (14) Dobrosti. - (15) in sua coscienza. - (16) Zentinij *(a i Litinia « zapisao ga je netko u g Kukuljevića*

IX.

In Christi nomine, amen. Anno a Nativitate ejusdem 1402, Indictione 10, mensis Novembris die 5 intrante. Veglae in Plathea Communis coram Ven. Dño Presbytero Nicolao Archidiacono Veglensi, ac Reverendi in Christo Patris Dñi Dñi *Thomae* Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopi Veglensis et Decretorum Doctoris Vicario, Ser Bartholo filio Marci olim judicis, ac Grisogono Pastore de Vegla... Ibique Domicellus filius quondam Nicolai de Karistia dedit, tradidit et donavit libere, pure et simpliciter, irrevocabiliter inter vivos, jure proprio in perpetuum Magistro Nicolao di Flacho *(Vlah)*, pro se et haeredibus ac successoribus suis recipienti, mediam partem unius partis ex quinquaginta partibus *scopuli Plavnici* (1), cum omnibus suis juribus et proprietatibus, fructibus, reditibus et proventibus ad ipsam mediam partem expectantibus, debentibus, expectandis et debendis, ad habendum, tenendum, gaudendum, possidendum, pro anima et corpore judicandum, et quidquid sibi et suis haeredibus, et successoribus placuerit perpetuo faciendum, cum omnibus et singulis suis juribus habitis et habendis; ac ipsius nomine se dictam mediam partem constituit possidere, donec ex ea ipse Magister Nicolaus possessionem acceperit corporalem, quam accipiendi sua auctoritate propria et retinendi amodo licentiam dedit omnimodam. Et hoc ideo quia ob dictum donum et pro remuneratione dictae donationis dictus Magister Nicolaus, dedit, donavit et persolvit eidem Mincello *(Domicello?)* libras duodecim denariorum Venetorum parvorum..... Promittens supradictus Mincellus per se, haeredes et successores suos eidem Magistro Nicolao pro se haeredibus et successoribus suis stipulanti, hujusmodi donationem .... perpetuo firma et ratha habere .... nec ipsam donationem per ingratitudinem, vel causa aliqua revocare, sed eam ab omni persona legitime defendere, sub poena solidorum quinque denariorum Venetorum grossorum. Cujus quidem poenae medietas Dominio, alia autem medietas parti applicetur et deveniat. *(I ostálo).*

Ego Nicolaus Veglensis Archidiaconus Vicarius, supradictus manum misi.

L. ✝ Signi. Ego Joannes filius quondam Petri de Rotunda Veglensis Canonicus et Imperiali auctoritate Notarius, hiis interfui omnibus, et rogatus scripsi, publicavi et corroboravi.

Povjestnih Spom. na 44 strani).

Io Zvane Volarich Nod. Pub. con la Veneta Autorità ho copiato il sudetto istrumento da una carta bergamena come mi ha letto il Rdo Pre Francesco Stercich giusto e fedelmente.

(1) A ne: «*plasnich*», kako Kukuljevićeva «Jura Regni C. D. et Sl. u I dielu na 178 str., niti *Plafnich*, kako Farlat u V knj. na 303 str. A taj otok *Plavnik* plove medju Krčkim i Creskim.

X.

In Christi nomine, Amen. Anno a Nativitate ejusdem Domini 1410, die 8.... in sala a mare Episcopatus.... Domino Presbytero Joanne Primicerio Veglensi.... Nicolao de Maijsich Stefanolo, et aliis quam pluribus testibus..... Cum coram Reverendo in Christo Patre et Domino ..... *Vigiliens.* Magnifici Dñi Dñi *Nicolai* Comitis Veglae, Segniae..... Venerando in Christo Patre et Dño Dño *Thoma* Dei et Apostolicae.... ac Decretorum Doctore, Venerabilibus Dñis, Dño Fratre Matthaeo..... [- Abbate Sanctae Luciae] Vallis Beschae, Dño Fratre Dominico Abbate Sanctae Mariae Chastelionis.... Archidiacono Veglensi, Dño Joanne Decretorum Doctore, nec non Nobilibus Dñis Dñis *Vicecomite Matthaeo, Vicecomite Marino, Vicecomite Antonio, Vicecomite Vigo,* Ser Bartolino Judicis Marci, Ser Minelino de Vlachij *(Vlah),* et Ser Nicolao quondam *Vicecomitis* Marci, pro tribunali sedentibus ventilata fuisset quaedam lis et quaestio inter Nicolaum *Flacho* ex una parte agentem, et dñam Agnetem Lampridij ex altera se defendentem..... nanque dictus Nicolaus Flacho in eo et super eo, quod dicta Agnes.... juris ordine et absque aliqua monitione, vel citatione ac lite non contestata.... in suas Valles vineatas de contrata Sanctae Sophiae, producens ibi in judicio publice jura sua. Quare petebat dictus Nicolaus Flacho tanquam expoliatus possessionibus suis..... et sibi justitiae complementum fieri super.... Ad quae ipsa Agnes respondebat..... et liberari debere a petitione praedicti Nicolai Flacho, eo quod vigore litterarum Magnifici Dñi Dñi *Comitis Nicolai* posita fuerit in tenutam et corporalem possessionem dictarum Vallium tanquam bonorum olim Dominici Suprani ejus Fratris, ostendens superinde similiter publice jura sua. Qui Domini suprascripti audita petitione dicti Nicolai Flacho, et visis, auditis et examinatis juribus suis, et audita responsione praedictae Agnetis, ac visis et intellectis juribus suis: pro Tribunali sedentes in dicta sala, et super praedictis habita solemni deliberatione, partibus praesentibus, sententialiter et per deffinitivam sententiam dictum Nicolaum Flacho sic, ut praemittitur expoliatum restituerunt in pristinum statum, et in praedictas Valles vineatas liberas et expeditas totaliter investiverunt eundem, non obstantibus praenominatis litteris praefati Magnifici Dñi Dñi *Comitis Nicolai,* nec etiam aliqua poena Regiminis Veglae, salvis semper et reservatis superinde omnibus juribus praedictae Agnetis: Mandantes praedicti Dñi mihi Bartholo Notario et Cancellario infrascripto, ut de praedictis publicum conficiam Instrumentum.

Ego Bartholus quondam *Vicecomitis* Pauli de Vegla, Imperiali Auctoritate Notarius, et Judex Ordinarius, ac Comunis Veglae Cancellarius juratus, praedictis omnibus interfui, et rogatus scripsi, publicavi et corroboravi.

XI.

Da Pergamena. (Matica Slovinski).

Hoc est publicum instrumentum interpretatum per me Notarium infrascriptum ex *littera Slavonica,* prout de verbo ad verbum fuit interpretatum per Venerabilem Virum Fratrem Thomam de Segna, de licentia et auctoritate Reverendi in Christo Patris Dñi Dñi Thomae Dei, et Apostolicae Sedis gratia Episcopi Veglensis, cujus tenor sequitur in haec verba: 1419, mensis Februarii die penultimo exeunte, Beschae coram Dño Joanne Cusovich Plebano Beschae, et *Vicecomite* Petro quondam Vicecomitis Vulcini, et Nicolao Bardelizo .... et Jurco Pausauronich (1) Judice, et Petro Plovanich, et Presbytero Joanne Cornaza *(Kurnaćin?)* et Presbytero Joanne Francovich, et magistro Simone sutore de Modrusio, et aliis, et coram dictis Judicibus et testibus dederunt, et donaverunt Stantius *(Stanac)* Radilovich *(Radulović),* et Stantius Mirizeuich (?) Cancellarius Beschae..... unam vineam, quae est in contrata Vallis Beschae, ubi vocatur prope Magnam Vallem, Fratribus Sancti Francisci de Vegla, hiis conditionibus, quod Stantius Radilovich, et praedictus Stantius Cancellarius suprascripti istam vineam suprascriptam dederunt Fratribus suprascriptis, quia ista vinea fuit Marini olim ..... et suae consortis Bogdanae pro anima ipsorum et suorum mortuorum, et pro anima dictorum donatorum, et suorum defunctorum. Insuper quod Fratres suprascripti receperunt utrumque Stantium in suos confratres, et eorum successores, et tenentur Deum exorare pro animabus suprascriptorum. Et dicti Fratres debent laborare Vineam Stantii Radilovich ab isto anno ultra, et debeant dare medietatem proventuum dicto Stantio Radilovich, et suae uxori Dominicae, donec vixerint. Et in fine dierum suorum dicta vinea remaneat Fratribus suprascriptis conditionibus suprascriptis. Et Stantius Cancellarius suprascriptus ex parte sua ex nunc dat dictis Fratribus libere partem suam conditionibus supradictis. Confines autem istius vineae sunt ex utraque parte: ex parte Ponentis seu Occidentis Neresii Presbyteri Hieronymi, ex parte Austri via publica, ex parte Aquilonis Crusta *(Hrusta),* ex quarta vinea Sancti Antonii, et vineae Dragae, olim Chischi *(?),* et si qui forent veriores confines. Et quod dictam vineam dicti Fratres non possint vendere, neque donare, sed in perpetuum debeat pro anima praedictorum remanere penes dictum Conventum. Et obligaverunt se Stantius Radilovich, et alter Stantius pro se et suis haeredibus Ecclesiae et Fratribus, et eorum successoribus defendere, et observare contra quemlibet

(1) Kako je te pridjevke skrivio! Ima biti: *Kušević, Vl'čina, Baderlić, Povrazović,* kako svjedoče slovinska pisma u Povjestnih Spomenicih na str. 47, 48, 49 i 50.

hominem, et non contravenire paena librarum centum et expensarum. Cujus paenae medietas Dominis, et alia parti. Quae paena soluta, vel non, praesens contractus firmus perduret.

Ego Thomas Episcopus supradictus concessi licentiam, et auctoritatem praedicta translatandi, ut praefertur, et me subscripsi.

Ego Stantius scriba Comunis Beschae scripsi ad petitionem utriusque partis, et de praecepto Judicum vere et fideliter.

Ego Joannes quondam Pauli de Vegla Publicus Imperiali auctoritate Notarius, et Judex Ordinarius, prout de verbo ad verbum mihi fuit interpretatum, fideliter sum interpretatus, nihil mutando, quod variet sensum, vel intellectum, nisi
L. † Signi. forte lineam, vel virgulam, ad petitionem Venerabilis Viri Fratris Simonis de Vegla guardiani Conventus Veglensis, scripsi, publicavi et authenticavi.

XII.

In Christi nomine, Amen. Anno a Nativitate ejusdem 1419, Indict. 12, die 15 mensis martii, Veglae in Episcopatu in sala a mari dicti Episcopatus, coram Reverendo in Christo Patre Dño Dño Thoma Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopo Veglensi, Decretorum Doctore, Vener. viro Fratre Dominico Abbate Castellionis *(Košljun)*, Presbytero Bartholo de Stanavino *(?)* Canonico Veglensi, et aliis testibus ad haec habitis, vocatis et rogatis. Ibique Magister Nicolaus dictus Flachus quondam Dominicae de Burda *(Brda?)* in suorum peccatorum remissionem donavit, tradidit, et dedit donatione, quae dicitur inter vivos, pure et libere Venerabili Fratri Simoni de Vegla ad praesens Guardiano Conventus Ordinis Minorum pro Fratrum necessitatibus, et indumentis ac libris Ecclesiasticis, quasdam suas valles vineatas positas in contrata *Sanctae Sophiae,* cujus confines sunt hii: ab uno latere neresium Ecclesiae Sanctae Sophiae, ab alio via publica, a tertio neresium Fraternitatis Sancti Joannis Verberantium (« *Battuti* »), a quarto vinea Presbyteri Dominici de Calenda Archipresbyteri Veglen., et via publica, et vinea olim *Vicecomitis Bartholi de Zutigno,* ad habendum, tenendum et possidendum...

(I ostálo po navadi).

Et hoc hac conditione, quod dictus Guardianus de licentia dictorum Fratrum, ut asseruit, promisit dicto Magistro Nicolao recipienti pro se et suis haeredibus in perpetuum omni Hebdomada celebrare, vel celebrari facere unam Missam in *Majori Ecclesia Cathedrali Veglensi* in altari Sancti Michaelis Archangeli per dictum Magistrum Nicolaum *aedificato,* et post mortem dicti Magistri Nicolai tenere in perpetuum Lampadem ibi accensam omni nocte ..... *I t. d.*

Ultra quam (conditionem) dictus Guardianus promisit, et dicto Magistro Nicolao assignare certum locum, ubi dicto Magistro placuerit, dummodo per alium non sit prius occupatum, in Ecclesia dictorum Fratrum pro sepultura pro se et suis haeredibus et successoribus. Promittentes una pars alteri solemnibus stipulationibus omnia suprascripta firma et rata habere, et non contrafacere, vel contravenire, de jure vel de facto, sub poena librarum 50, refectione damnorum, et expensarum, cum interesse litis, et extra, et obligatione omnium suorum bonorum, mobilium et immobilium, praesentium et futurorum. Cujus poenae medietas Dominis, coram quibus quaestio ventilabitur, alia parti servanti.

(I ostálo).

Ego Thomas Episcopas supradictus hiis interfui, et me subscripsi.

Ego Joannes quondam Pauli de Vegla pub. Imperiali auctoritate Notarius, et judex ordinarius, rogatus scripsi et publicavi, meumque signum apposui consuetum.

L. ✝ Signi.

XIII.

Da Pergamena.

In Christi nomine, Amen. Anno a Nativitate ejusdem Domini 1419, Indictione 12, die primo mensis Septembris, Veglae in sala a mare Episcopatus, coram Venerando in Christo Patre, et Dño Dño *Thoma,* Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopo Veglensi, Nicolao Flacho..... Ibique cum *Vicecomes* (1) *Nicolaus Russovich* de Vegla in suo ultimo testamento dimisisset pro anima sua Capitulo Veglensi, et Monasterio S. Francisci de Vegla duas vineas — in contrata Pernaybi et Canayti — vigore litterarum Magnifici Domini Dñi *Nicolai Comitis* Veglae, Segniae et Modrusiae etc. — Dñus Joannes Doctor, et *Vicecomes Antonius de Zutigno* dederunt. — *I. t. d.*

Ego *Thomas* Episcopus supradictus hiis interfui, et me subscripsi.

Ego Bartholus filius quondam Vicecomitis Pauli de Vegla, Imperiali auctoritate Notarius, et Judex Ordinarius, ac Comunis Veglae Cancellarius juratus, praedictis omnibus interfui, et rogatus scripsi, publicavi et corroboravi.

L. ✝ Signi.

XIV.

Da Pergamena.

In Christi nomine, amen. Anno a Nativitate ejusdem Domini 1421, Indictione 14, die 10 mensis Junii, Veglae ad Cathedras Lapideas de

(1) « *In Otoçaz et in Gelsa* » polag XVI.

*

prope extra Episcopatum Veglae, coram Venerabili Viro Dño Presbytero Joanne Pauli Decretorum Doctore, ac Canonico et *Vicario Capitulari* Veglen., praesentibus Dño Fratre Dominico Abbate Sanctae Mariae Castilionis, Dño Presbytero Joanne de Nicola Primicerio Veglen., et Subdiacono Dominico Gregorii Sacrista Capituli Veglen.... Cum bona olim Presbyteri Lampridii per *Dñum Thomam olim Episcopum Veglensem* sententiata forent... sub 1420, Indictione 12, 22 Februarii — Stantius — aeque retulit mihi Notario infrascripto, se fore data potestate per Dominum *Domissam Vicecomitem* Veglae.....

(I ostálo).

XV.

Da Pergamena.

In Christi nomine, amen. Anno a Nativitate ejusdem Dñi 1420, Indictione 13, die 8 mensis Xbris, Veglae in Ecclesia Sancti Antonii de Plathea, coram Dño Nicolao *Vicecomite* Veglae, praesentibus Dño Fratre Stephano *Abbate Sanctorum Michaelis et Laurentii,* Dño Joanne Decretorum Doctore, Anselmo de *Vlachi*..... Ibique Venerabilis Vir Dominus Frater Simon de Vegla, ad praesens Vardianus S. Francisci de Vegla, obtulit, praesentavit et dedit Dño Mauro *Vicecomiti* Veglae litteram Magnifici Dñi Dñi *Nicolai Comitis* Veglae, Segnae, Modrusiae etc. super executione et commissione sibi facta, sigillata sigillo cereo impresso, cujus litterae tenor sequitur et est talis, videlicet a tergo: « *Nobili viro Vicecomiti Mauro in Vegla fideli nostro dilecto.* » Intus vero: «*Nicolaus* Veglae Modrusiaeque Comes etc.

Fidelis noster! Mandamus tibi, quatenus receptis praesentibus assignes Fratribus Minoribus, et Capitulo Veglensi omnes possessiones, neresios, vineas, casalia et territoria, quae fuerunt quondam *Vicecomitis Nicolai Rusovich,* et eos in dictis possessionibus defendas. Perlecta littera praesenti eisdem redere debeas. Datum in Novigrado die 6 Decembris, anno Dñi 1420. *(I ostálo).*

XVI.

Pergamena.

In Christi nomine, Amen. Anno a Nativitate ejus 1421, Indictione 14, die 8 Julii, Veglae in Sacristia Capituli Veglen. coram Venerabilibus Viris Dñis Joanne Primicerio, ac Capituli Veglen. sede *vacante Vicario* generali, Dño Nicolao de Zutigno Archidiacono, Presbytero Bartholino de Vide, et Presbytero Joanne de Chagna, omnibus Canonicis Veglensibus, ac habentibus potestatem de divisione infrascripta faciendi a toto Capitulo Veglen., et Patre Fratre Simone de Vegla Guardiano Conventus

Veglae, Fratre Joanne de Ungaria similiter representantibus totum Capitulum seu Conventum Loci Fratrum Minorum Veglen., omnibus testibus ad infrascripta habitis, vocatis et rogatis. Cum hoc sit, quod *Vicecomes Nicolaus Russovich de Vegla*, Vicecomes in *Otocaz et in Gelsa legavit omnia sua bona*, quae habebat in Vegla, vel Insula, Veglensi Ecclesiae Sanctae Mariae de Vegla, et Capitulo Veglensi, et Conventui Fratrum Minorum de Vegla pro indiviso, ut in suo Testamento apparet. —

(I ostálo).

Ego Joannes Primicerius et Vicarius manum misi.

Ego Joannes q. Pauli de Vegla Publicus Imperiali auctoritate
L. ✝ Signi. Notarius, et Judex Ordinarius scripsi, et publicavi.

XVII.

Da Pergamena.

In nomine Misericordis Dei, Amen. Nos *Minelinus Vicecomes, et Maurus Judèx, Rectores Veglae* pro Magnificis et Potentibus Viris Dominis, *Angelo,* totisque Fratribus de Frangipanibus, Veglae, Segnae, Modrusiae etc. Comitibus, Regnorumque Dalmatiae et Croatiae *Banis,* sedentes pro Tribunali in Episcopatu una cum Reverendo in Christo Patre et Dño Dño *Nicolao* Dei et Apostolicae Sedis gratia Dignissimo Episcopo Veglen. et cum aliis bonis viris, cognoscentes de causa et lite coram judicio nostro ventillata, discussa et agitata inter Venerabilem Virum Dominum Fratrem Joannem *Cerniza* procuratorem et advocatum Conventus Sancti Francisci de Vegla ex una parte petentem, et Dñum Nicolaum de Bona Notarium Advocatum et Procuratorem Dominicae Andrini — ex alia se defendentem — *(I ostálo).*

Lata, data, et in hijs scriptis sententialiter promulgata fuit praedicta sententia per praedictos Dños sedentes — Anno Dñi 1434, Indictione 12, die 10 Aprilis, Veglae ut supra.

XVIII.

Nos Joannes de Frangipanibus, Veglae et totius Insulae Dominus, Segnaeque Modrusiaeque Comes, universis et singulis, ad quos praesentes pervenerint, notum facimus et manifestum, qualiter nos evidenti necessitate compulsi, quae, ut scribitur, nullam legem patitur, ad instantiam et petitionem fidelis nostri Veglensis populi, pro comodo ejusdem populi, et omni bono statu, *septem excusatos ex eisdem civibus ab Episcopali Ecclesia Veglensi*, quos quidem excusatos *semper per elapsa tempora* hñs *(hactenus)* Veglen. Episcopus habere consueverat, abstulimus, eosdemque ad petitionem et instantiam, ut dictum est..... futuro Veglen. cum eisdem connumeravimus, et ad nostra temporalia servitia deputa-

vimus. Ne autem praedicta Veglensis Ecclesia a nobis violata, aut quovis modo damnificata remaneat, quam potius illesam et indemnem pro nostra possibilitate defendere et conservare intendimus, capellas nostras, videlicet S. Nicolai de Ogrulo *(Ogrul, mirišće)* in districtu Verbenici, et Sancti Georgij ibidem, quarum fundatores et patroni esse dignoscimur, R. in Christo Patri et D. D. Francisco Dei et Apostolicae Sedis gratia dignissimo Veglensi Episcopo pro se et suis success. in perpetuum, et pro dicta Veglensi Ecclesia recipienti suprascriptas Cappellas, quae quidem secundum coem *(cōmunem)* existimationem valorem d. 32 non excedunt, pro cambio dictorum excusatorum, excusavimus *(assignavimus?)*, tradidimus, et donavimus, imo damus, assignamus, et donamus, cum honoribus, introitibus etc. Quam quidem suprascriptam Capellam S. Nicolai de Ogrulo, licet jamdudum nos una cum magnificis D. Fratribus nostris cuidam Presbytero Antonio Zunore de Modrussa contulissemus, ab eodem tamen propter ejus indigna et nefaria opera ablatam; Veglensi Capitulo pro cujusdam missae celebratione contulimus. Postquam autem Domino concedente *dominium Veglae nec non totius Insulae ad nos tantum, absque nulla fratrum nostrorum participatione, devenit,* jam dicto Veglensi Capitulo pro dictae missae celebratione de alia remuneratione providimus, et dictam Sancti Nicolai capellam nostro dilecto capellano Ven. Presbytero Georgio dicto Svetaz contuleramus. Nunc autem dicto iam presbytero Georgio nostro Capellano, de eius bona et libera voluntate pariter et assensu, aliter providimus, et dictam Capellam S. Nicolai tanquam vacantem, et nostri Juris, et similiter Capellam S. Georgij vacantem et nostri Jurispatronatus, supradicto jam D. Episcopo et ejus successoribus in perpetuum, ut supradictum est, contulimus, non intendentes praedictum nostrum incambium, et donationem aut permutationem, per nos, neque nostros heredes aut eorumdem successores molestari aut inquietari, vel revocari aliqua ratione vel causa, imo omnia jura, et omnes facultates, et actiones quaslibet, quas habemus, habuimus, vel habituri sumus, ex nunc ea omnia et singula praedicto D. Francisco Episcopo et suis successoribus pro nobis et nostris haeredibus in perpetuum assignamus, damus, et donamus, omnia jura et actiones, quae nos, aut nostros haeredes in dictis capellis contingerent, Renunciantes, et illa omnia praedicto D. Episcopo et ejus successoribus assignantes; cum hac tamen conditione, quod dictus D. Episcopus, et sui successores teneantur in dicta Capella dicti S. Nicolai singulis hebdomadis missam unam celebrare facere; in Capella S. Georgij in ejus festo ad minus. Datum in praefata Civitate nostra Veglae die 20 Februarii 1453.

XIX.

Joannes Mocenigo Dei gratia Dux Venetiarum etc. Antoni: Veniens ad praesentiam nostram Venerabilis Minister Provinciae Dalmatiae, et

suo, et aliorum Fratrum Conventualium eiusdem Provinciae Ordinis Sancti Francisci nomine, narravit, quod antiquitus per omnem fere aetatem possederant, et habitaverant Ecclesiam S. Francisci, quae est infra muros istius Civitatis Veglae, Quodque praeter Deum, et omnem aequitatem per Dñum Joannem tunc Comitem expulsi, ejectique fuerunt, et quidam alii Fratres *Bossinenses* eorum loco intrusi; propterea petebatur, et supplicabatur, restitueretur eis Locus ipse suus, uti institiae conveniens erat. Quare arbitrantes aequissimum fore, ut ipsi Religiosi Fratres injuste, et indebite ejecti, et proprio Conventu et Ecclesia spoliati, proprio Conventui et bonis suis restituantur, in eoque reponantur, Volumus, et tibi efficaciter mandamus, quatenus remotis Fratribus ipsis Bossinensibus, qui ad praesens inhabitant praedictum Conventum et Ecclesiam, Conventum ipsum et Ecclesiam consignare debeas omnino praedicto Ministro cum omnibus bonis tam mobilibus, quam immobilibus, sicut sunt bona Sacristiae, possessiones, et domos, ita ut nihil desit, quin omnia eis restituantur, conservesque ipsos in pacifica possessione, absque alicujus perturbatione, vel molestia, faciendo has nostras in ipsa Cancellaria registrari ad futurorum memoriam, registratas ipsi Ministro, vel alteri praesentanti restitui.

Datum in Nostro Ducali Palatio di 14 Septembris, Indictione 14, 1480.

A tergo:

Circumspecto, et Prudenti Antonio Vinciguerrae Secretario nostro in Vegla.

Receptae et registratae die 4 Octobris 1480.

L. † S. Joannes Franciscus Tutius Coadjutor Cancellariae Veglae exemplificavit.

XX.

Joannes Mocenigo Dei gratia Dux Venetiarum. Nobilibus et Sapientibus Viris Francisco Barbo Provisori Nostro Veglae, et successoribus suis fidelibus dilectis salutem, et dilectionis affectum. Tam litteris Rever. D. Episcopi Civitatis istius nostrae Veglae, quam relatione D. Abbatis S. Laurentij nobis supplicatum extitit: Cum per *superiora tempora* nunquam astricti fuerint ad solutionem aliquam reddituum, et proventuum ex propriis bonis ad ipsum Episcopatum spectantibus, quinimo immunes fuerunt, Dignemur eos similibus exemptionibus, et immunitatibus de benignitate nostra donare, et conservare imposterum, *ne deterioris conditionis sub Dominio nostro sint, quam antea fuerunt.*

Quare intendentes, quoscumque in eorum iuribus conservare, et manutenere, et nulla in re gravari, aut inusitata gravedine, seu onere afficere, quam fuerint per retroacta tempora, Dicimus vobis, volentes et mandantes, quod si comperietis, tam ipsum D. Episcopum, quam D. Abbatem praedictum ratione reddituum et proventuum beneficiorum suorum

antehac solvisse, ipsos similiter, eo modo, ac pariter compellatis. Si vero invenietis, eos fuisse liberos et immunes, sicuti literis et relatione sua nobis affirmarunt, illos in solitis Jurisdictionibus, immunitatibus, ac juribus praeservetis, *ne sub Dominio nostro homines devoti atque fideles, dispari ac deteriori conditione, seu solutione, aut gravedine sint,* premantur, aut artentur, quam posthac fuerint, sed illis gaudeant, ac fruantur, uti gaudere, ac frui consueverunt per tempora retroacta, ut eis via in fidelitate ac devotione solita magis ac magis praebeatur materia et facultas.

Datum in Nostro Ducali Palatio die V Octobris, Indictione XV^ma^ M.CCCC.LXXXI. A t. Nobb. et Sapientibus Viris Francisco Barbo Provisori nostro Veglae, et successoribus suis.

L. † plumbeae bullae.

XXI.

1519, Indictione 7, die autem 12 Maij. Actum Veglae in Ecclesia S. Mariae Annunciatae, praesentibus ibidem Circumspectis Viris, Ser Gaspare Grabia, Ser Bartholomaeo Grabia quondam Ser Georgij cognomento Grabe, Nobilibus Veglensibus, et probis Viris Ser Francisco Terzago quondam Ser Danielis, Ser Joanne Baptista Armiraleo, Ser Andrea de Theano, magistro Laurentio Bombarderio et Dominico de Cusnizza, civibus et habitatoribus Veglae, testibus...,.. Ibique soror Margherita Voijcovichia *(Vojkovica)* de Vegla, Professa Tertii Ordinis S. Francisci, tamquam principalis et Caput Sororum Monialium ejusdem Ecclesiae ..... aliquantulum infirma, existens ad Fenestrellam ipsius Monasterii corrispondentem in dicta Ecclesia ..... ne ..... intestata decederet, suum oretenus, sine scriptis, nuncupativum testamentum, absentibus alijs sororibus, modo infrascripto facere, et ordinare procuravit. Videlicet, cum ad laudem Altissimi Dei, Intemeratae Matris ejus Virginis Mariae, et Vexillatoris Ordinis sui Seraphici Patris Sancti Francisci, Sanctarumque *Clarae* et Helisabeth, *datum sive jactum fuerit et sit principium hujus pauperculi Loci, Reducti, sive Monasterij* Sororum 3^tii^ Ordinis S. Francisci apud Ecclesiam S. Mariae Annunciatae Veglae, a quondam Sorore Benedicta *Schinella* de Vegla Antecetrice, et Deo Auspice socia, et quondam Sorore Franceschina, olim in saeculo appellata Margherita filia quondam Magistri Joannis Tesserii, defuncta Tarvisii apud ipsas sorores, mediantibus siquidem bonis in eadem Civitate Tarvisii existentibus et adjacentibus. Quae ipsa soror Franceschina per ultimam ejus ordinationem sive testamentum dimiserat seu denaverat ipsi soli quondam Benedictae, et Testatrici praefatae, veluti ... constat evidentius testamento ipsius quondam sororis Franceschinae, manu Domini Joannis Matthaei de Spilimbergo quondam Ser Antonii, Notarii Publici sub die nona mensis Octobris 1509 ..... memorata Soror Margherita Testatrix, volens et desiderans, quod

voluntas ipsius quondam Testatricis sive donatricis exequutioni debitae demandetur circa bona praedicta ..... pro anima ipsius quondam Sororis Franceschinae primae Testatricis, et pari modo pro anima dictae quondam Sororis Benedictae, et sua, tali modo disposuit . .. Quare in primis, si ex instanti infirmitate ipsam mori contigerit, animam suam Omnipotenti Deo omnium Creatori humiliter commendavit, et cadaveri suo, dum anima ab eo erit separata, ecclesiasticam sepulturam elegit in antedicta Ecclesia S. Mariae Annunciatae, ibique sepellire ordinavit. Et reliquit.... fabricae S. Querini Veglae, juxta *consuetum,* Romanatum unum. Haeredem autem universalem suprascriptorum omnium bonorum .... instituit, reliquit, et esse voluit praedictum Monasterium S. Mariae Annunciatae Veglae, nec non Sorores, quae in praesentiarum in eo sunt, vel pro tempore fuerint, et non alios; cum hac conditione: si sorores defficerint, et ibi non esset monasterium, reliquit et ordinavit, quod hujusmodi Bona deveniant Monasterio Fratrum Conventualium S. Francisci Veglae, dummodo ipsi Fratres non sint causa, quod eorum malitia, vel malignitate ibi non essent Moniales, nec Monasterium. Quod si essent, voluit et ordinavit ipsa Testatrix, quod ex ipso Monasterio fiat Hospitale, et Bona praedicta ipsi deveniant, et sint. Hoc etiam expresso, quod in processu temporis Sorores commorantes in dicto Monasterio, si Monasterium fuerit, teneantur et debeant mutare habitum Tertii Ordinis in Secundum, id est, in Ordinem S. Clarae.....

(I ostálo).

Hieronymus Craya Veglensis Notarius Publicus rogatus scripsit et extraxit.

KRIVO.					PRAVO.
Na	4	strani	u 8	redu: Sušaku	Sušku
»	15	»	13	» VIIII	VIII
»	16	»	11	» povrdjujemo	potvrdjujemo
»	20	»	2	» Hrvatski	Krbavski
»	29	»	18	» ćlovik	človik
»	37	»	12	» Vindola	Vinodola
»	39	»	22	» Vinodoleska	Vinodolska
»	40	»	5	» Krk	Krk,
»	41	»	2	» Benetačkoi	Benetačkoj
»	»	»	6	» Solvinski	Slovinski
»	42	»	13	» Taljján	Taliján
»	57	»	9	» prje	prije
»	64	»	23	» Ugarski	« Ugarski
»	90	»	18	» Horinci	Gorinci
»	98	»	17	» MODBUSIENSI	MODRUSIENSI
»	104	»	3	» Kanovnici	kanovnici
»	»	»	29	» n onoj	u onoj
»	118	»	10	» Slovinći	Slovinci
»	124	»	20	» na-	na
»	125	»	6	» ztanjati	stanjati
»	126	»	3	» lieta	ljeta
»	132	»	18	» jesú	jesu

NIHIL OBSTAT

Josephus Georgius Episc. Bosnensis et Syrmiensis.

IMPRIMATUR

Fr. Alex. Carneli S. P. A. Mag: Socius.

731019 112 431/18

ALTRE EDIZIONI

DELL' ISTESSO STABILIMENTO

ROSSI (P. Fran. Min. Oss. Riform.). Vocabolario Italiano–Epirotico con tavola sinottica, in–4. . *Lire* 15 »

— Regole Grammaticali della lingua Albanese compilate dal P. Francesco Rossi da Montalto ligure ex-Prefetto Apost. delle Missioni in Servia, in-8.» 5 »

GURIEL (D. Ios.). Elementa linguae Chaldaicae quibus accedit series Patriarcharum Chaldaeorum, in-8. » 2 50

— De imitatione Christi in linguam chaldaic., in-8.» 5 »

SLAUGHTER (Eduard. S. I.). Grammatica hebr., in-8.» 2 50

GENESIS LIBER in hebr. adiectis ad calcem notulis voces difficiliores enodantibus, in–8. . . . . » 1 50

IONA (Io. Bapt.). Quatuor evangelia novi testamenti ex latino in hebraicum sermonem versa, in-fol. » 5 »

KRALJEVIC (P. Ang.). Grammatica latina-illir., in-8.» 3 50

— Spirituales Dialogi in lin. illir. ad Sacram Exemologesim et Synaxim. in-16. . . . . » 1 50

NOVELLA (Monsig. Ioseph). Catalogus omnium Civitatum Imperii Sinarum, in-4. . . . . » 10 »

GRAECAE LINGUAE Radices praecipuae in suas orationis partes ordine alphabetico digestae, in-16.» 1 »

HEDERICI. Lexicon graeco–latinum et Latino-Graecum, in-8. . . . . » 20 »

BQX
2679
.C7
IMS.

Crnicic, Ivan, 1830-1897.
Najstarija poviest Krckoj, Osorskoj, Rabskoj, Senjskoj, i Krbavskoj biskupiji

PONTIFICAL INSTITUTE
OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK
TORONTO 5, CANADA